

เปรียบเทียบเรื่องราวของพญาเจืองในมหากาพย์เรื่องท้าวบาเจือง
กับวรรณกรรมเกี่ยวกับพญาเจืองสำนวนอื่น

เรื่องราวของพญาเจือง มีปรากฏในวรรณกรรมต่าง ๆ หลายประเภท ได้แก่ ตำนาน พงศาวดาร นิทานพื้นบ้านและวรรณคดีร้อยกรอง เรื่องราวที่เล่ามีทั้งที่ตรงกันและแตกต่างกัน ความฉีกแฉกของเรื่องราวที่เล่า เป็นที่สังเกตของนักวิชาการหลายคน เช่น เสฐียรโกเศศ¹ อานันท์ กาญจนพันธ์² ชวิช ปุณโณทก³ และ เคลาส์ โรเซนแบร์ก⁴ เป็นต้น ผู้วิจัยเห็นว่าหากได้นำมหากาพย์เรื่อง ท้าวบาเจือง กับวรรณกรรมเกี่ยวกับพญาเจืองสำนวนอื่น ๆ มาศึกษาเชิงเปรียบเทียบ นอกจากจะช่วยให้มองเห็นความเหมือนคล้ายและความแตกต่างของเรื่องราวแล้ว ยังจะช่วยให้มองเห็นความสัมพันธ์ ตลอดจนบทบาทหน้าที่ของวรรณกรรมเหล่านั้นด้วย

ในบทนี้ ผู้วิจัยได้เสนอผลการศึกษาเป็น 3 ประเด็น ดังนี้

¹เสฐียรโกเศศ (นามแฝง), เรื่องของชาติไทย (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์บรรณาคาร, 2515), หน้า 298-299.

²อานันท์ กาญจนพันธ์, "ตำนานพระยาเจือง : การศึกษาทางประวัติศาสตร์" ใน ตำนานพระยาเจือง เล่ม 1 (เอกสารอักษรสำนวน คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และศูนย์ส่งเสริมและศึกษาวรรณกรรมล้านนาไทย วิทยาลัยครูเชียงใหม่ จัดพิมพ์เผยแพร่), หน้า 1-16.

³ชวิช ปุณโณทก, "วิจารณ์ตำนานพระยาเจือง" ใน วารสารมนุษยศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ปีที่ 11 ฉบับที่ 1 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2525), หน้า 134-147.

⁴Klaus Resenberg, "A Preliminary Study in the History of Khun Chuang".

1. ปริทัศน์วรรณกรรมที่มีเรื่องราวเกี่ยวกับพญาเจือง เป็นการศึกษา รายละเอียดเกี่ยวกับความเป็นมาของวรรณกรรมดังกล่าว เพื่อให้ทราบถึงแหล่ง แพร่กระจายของเรื่องราว ความสัมพันธ์ ตลอดจนบทบาทหน้าที่ของวรรณกรรม เหล่านั้น

2. เปรียบเทียบเรื่องราวของพญาเจืองในวรรณกรรมจากแหล่งต่าง ๆ ทั้งที่เป็นวรรณกรรมลายลักษณ์และวรรณกรรมมุขปาฐะ

3. ข้อสรุปจากการศึกษาเปรียบเทียบเรื่องราวของพญาเจืองจากเรื่อง ท้าวบาเจือง กับวรรณกรรมเกี่ยวกับพญาเจืองส่วนอื่น

เรื่องราวของตัวละครที่มีนามว่า เจือง นั้น พบทั้งในวรรณกรรมของกลุ่มชน ชาวไทและชนชาติอื่น ในตอนแรกนี้จะขอกล่าวถึงวรรณกรรมของกลุ่มชนชาวไทก่อน

1. ปริทัศน์วรรณกรรมของชนชาวไทที่มีเรื่องราวเกี่ยวกับพญาเจือง

วรรณกรรมที่มีเรื่องราวเกี่ยวกับพญาเจืองอาจแบ่งตามแหล่งที่เล่าหรือเขียน ออกเป็น 4 กลุ่ม ดังนี้

1. วรรณกรรมจากล้านนา
2. วรรณกรรมจากสิบสองปันนา
3. วรรณกรรมจากเชียงใหม่
4. วรรณกรรมจากล้านช้าง

1. วรรณกรรมจากล้านนา ผู้วิจัยพบว่า วรรณกรรมที่มีเรื่องราวเกี่ยวกับ พญาเจืองมีจำนวนมากกว่แหล่งอื่น เท่าที่รวบรวมได้มีถึง 6 เรื่อง มีลักษณะเป็น ตำนานและพงศาวดาร วรรณกรรม 6 เรื่องดังกล่าว อาจแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท ดังนี้

1.1 วรรณกรรมที่เสนอเรื่องราวของพญาเจืองไว้ในบางส่วนของ เนื้อหาทั้งหมด

1.2 วรรณกรรมที่มีเนื้อหาว่าด้วยเรื่องราวของพญาเจืองโดยตรง

1.1 วรรณกรรมที่เสนอเรื่องราวของพญาเจืองไว้ในบางส่วนของ เนื้อหาทั้งหมด วรรณกรรมประเภทนี้ได้แก่วรรณกรรมที่เป็นตำนานและพงศาวดาร

ของเมืองหรือราชวงศ์มี 5 เรื่อง ดังนี้

- 1.1.1 ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่
- 1.1.2 ตำนานเมืองพะเยา
- 1.1.3 พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสน ใน ประชุมพงศาวดารภาคที่ 61 ตอนต้น
- 1.1.4 พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสน ใน ประชุมพงศาวดารภาคที่ 61 ตอนปลาย
- 1.1.5 พงศาวดารลานนาไทย

ตำนานและพงศาวดารเหล่านี้ มีลักษณะและความเป็นมาดังนี้

1.1.1 ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่* คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี จัดพิมพ์เผยแพร่เมื่อปี พ.ศ. 2514 มีคำชี้แจงในหน้าคำนำว่า ค้นฉบับเดิมเป็นใบลาน 8 ผูก จารด้วยอักษรพื้นเมืองล้านนา นายสงวน โชติสุจริตน์ ได้มาจากพระมหารัชมังคลาจารย์ วัดเจ็ดยอด จังหวัดเชียงใหม่ นายทน คนมัน เป็นผู้ปริวรรตเป็นอักษรไทยกลาง และนายสงวน โชติสุจริตน์ ได้ชักเกลาสำนวนภาษา ให้มีลักษณะใกล้เคียงกับภาษาไทยกลางเพื่อให้อ่านเข้าใจได้ทั่วไป

1.1.2 ตำนานเมืองพะเยา ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ วิทยาลัยครูเชียงใหม่ จัดพิมพ์เผยแพร่ในรูปเอกสารอักษรสำนวน ร่วมกับคำเล่นคำขอเมื่อ พ.ศ. 2526 ค้นฉบับเป็นของหอสมุดแห่งชาติ เป็นใบลาน 57 ลาน จารเป็นอักษรพื้นเมือง ปริวรรตเป็นอักษรไทยกลางโดย อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว เรียบเรียงเป็นภาษาไทยกลางโดยจินตนา มัชฌิมบุรุษ

* ผู้วิจัยพบว่ามีตำนานอีก 2 ฉบับ ซึ่งใช้ชื่ออื่น แต่มีเนื้อความตรงกับ ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ คือ ตำนานสิบห้าราชวงศ์ และ ตำนานราชวงศ์ปรกณ ดู ตำนานสิบห้าราชวงศ์ ภาคปริวรรต สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เล่ม 1 พ.ศ. 2524 เล่ม 2 พ.ศ. 2525 เอกสารอักษรสำนวน และ สงวน โชติสุจริตน์ ประชุมตำนานลานนาไทย (นครหลวงกรุงเทพธนบุรี : สำนักพิมพ์โอเคียนสโตร์, 2515).

1.1.3 พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสน ใน ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 61 ตอนต้น⁵ ในที่นี้จะเรียกว่า พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสน ฉบับที่ 1

1.1.4 พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสน ใน ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 61 ตอนปลาย⁶ ในที่นี้จะเรียกว่า พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสน ฉบับที่ 2

1.1.5 พงศาวดารลานนาไทย ใน ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 10⁷ ข้อความในตอนที่ 1 อารัมภกถาแจ้งที่มาว่า พระเจ้าสุริยวงศ์มฤคเทษ พระเจ้านครเมืองน่าน ให้แสนหลวงราชสมภารแต่งไว้

ผู้วิจัยพบว่า ตำนานเชียงแสน ซึ่งพิมพ์รวมอยู่ในหนังสือเรื่อง เมืองพะเยา⁸ แจ้งที่มาไว้ที่เชิงอรรถว่า ค้นฉบับจารึกยออักษรพื้นเมือง เป็นของพระยาแสนลิตธิเชต อภิคนายอำเภอพะเยา เมื่อเปรียบเทียบเนื้อความกับพงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสน 2 ฉบับข้างต้น หากคัดเนื้อความตอนต้นในพงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสน ฉบับที่ 2 ซึ่งเป็นเรื่องราวก่อนสมัยลวจักราชออกแล้ว เนื้อความที่เหลือจะตรงกับตำนานเชียงแสนฉบับนี้แทบทั้งหมดจนอาจกล่าวได้ว่า น่าจะเป็นส่วนวนเดียวกัน อนึ่ง วรรณกรรมที่เป็นตำนานเชียงแสนนั้น มีผู้พบว่ามีอยู่เป็นจำนวนมาก

⁵ ประชุมพงศาวดาร เล่ม 33 (กรุงเทพฯ : ศุภสภา, 2512), หน้า 201-276.

⁶ ประชุมพงศาวดาร เล่ม 34 (กรุงเทพฯ : ศุภสภา, 2512), หน้า 1-204.

⁷ ประชุมพงศาวดาร เล่ม 9 (กรุงเทพฯ : ศุภสภา, 2507), หน้า 188-284.

⁸ สุจิตต์ วงษ์เทศ (บรรณาธิการ), เมืองพะเยา (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน, 2517), หน้า 244-285.

นอกจากจะใช้ชื่อว่า ตำนานเชียงใหม่ แล้ว ยังปรากฏในชื่ออื่น ๆ ด้วย⁹

1.2 วรรณกรรมที่มีเนื้อหาวาดำเรื่องของพญาเจืองโดยตรง

วรรณกรรมล้านนาที่มีเนื้อหาวาดำเรื่องของพญาเจืองโดยตรง คือ ตำนานพระยาเจือง หรือ นิสสัยาเจือง ต้นฉบับเป็นใบลานจารด้วยอักษรพื้นเมืองล้านนา หรืออักษรธรรม แต่งเป็นภาษาบาลีสลับกับภาษาท้องถิ่น มีลักษณะแบบการแปลยกศัพท์ ลักษณะการแต่งแบบนี้ในท้องถิ่นล้านนาและอีสานเรียกว่า นิสัย ตอนต้นมีข้อความเขียนไว้ว่าพระเถระนามพุทธไสสาจารย์เป็นผู้แต่ง แต่ไม่มีรายละเอียดว่าพระเถระองค์นี้มีชีวิตอยู่เมืองไหน และในสมัยใด การเขียนว่าพระเถระองค์นี้เป็นผู้แต่ง จึงอาจเป็นการอ้างเพื่อให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาเท่านั้นก็เป็นได้ เพราะเคยมีพระภิกษุลังกานามว่า พุทธไสส เป็นผู้แต่งคัมภีร์สำคัญ เช่น วิสุทฺธิมรรค อรรถกถาชาดก สุมงฺคโลวาลี และเรื่องอื่นอีกหลายเรื่อง เมื่อประมาณคริสต์ทศวรรษที่ 5¹⁰ นอกจาก ตำนานพระยาเจือง นี้แล้ว ผู้วิจัยพบว่า มีวรรณกรรมอีกบางเรื่องที่เขียนไว้ว่าผู้แต่งคือ พระพุทธไสสาจารย์ เช่นกัน ได้แก่ วรรณกรรมเรื่อง อุสาบารส ฉบับร้อยแก้ว เป็นต้น นอกจากนี้ผู้แต่ง ตำนานพระยาเจือง หรือ นิสสัยาเจือง ยังอ้างว่าวรรณกรรมเรื่องนี้เป็นส่วนหนึ่งของคัมภีร์ วังสมาลี และชี้แจงว่าคัมภีร์วังสมาลีนี้แบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ อคิณิทาน ปัจจุบันนิทาน และอนาคคินิทาน ตำนานพระยาเจือง เป็นส่วนที่เรียกว่า อนาคคินิทาน การกล่าวเช่นนี้ก็น่าจะมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความเลื่อมใสศรัทธาเช่นกัน เพราะคัมภีร์ วังสมาลี นั้น เป็นคัมภีร์ที่แต่งเป็นภาษาบาลีล้วน มีเนื้อหาวาดำพุทธประวัติ

⁹ ดู พรสวรรค์ อัมรานนท์, "ตำนานเชียงใหม่ : การศึกษาเชิงวิจารณ์" (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจารึกภาษาตะวันออก มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2526), หน้า 8-9 และหน้า 214-215.

¹⁰ ดู Winternitz, Maurice. A History of Indian Literature. Vol. II translated from the origin German by Mrs. S. Ketkar and Miss H. Kohn, New Delhi, Oriental Books Reprint Corporation, 1977, pp. 190-192.

และพงศาวดารลังกา¹¹ วรรณกรรมที่เกี่ยวกับพระยาเจืองสำนวนนี้มี 2 ชื่อ เรียกว่า ตำนานพระยาเจือง บ้าง นิสัยบาเจือง บ้าง ฉบับที่อยู่ในหอสมุดแห่งชาติ* และฉบับที่ปริวรรตโดยพระอรียานุวัตร* (เขมจารีเถระ) มีชื่อว่า นิสัยบาเจือง แต่ฉบับที่ปริวรรตโดย อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และ ศรีชน คำแปง ใช้ชื่อว่า ตำนานพระยาเจือง¹² ผู้วิจัยได้เปรียบเทียบฉบับปริวรรตทั้งสองฉบับแล้วพบว่า มีความแตกต่างกันเพียงเล็กน้อย *** จนน่าจะถือได้ว่าเป็นวรรณกรรมสำนวนเดียวกัน ความแตกต่างผิดเพี้ยนอาจเกิดขึ้นขณะคัดลอกหรือปริวรรต

ใน ตำนานพระยาเจือง มีข้อความตอนท้ายของแต่ละยุคระบุชื่อเจ้านครใน ปี จ.ศ. 1256 ณ วิกเมืองหม้อ จังหวัดแพร่ ผู้คัดลอกคือ น้อยวาท

¹¹ดู วังสมาลี ปริวรรตจากคัมภีร์โบลานอักษรขอม โครงการปริวรรตอักษรขอมและอักษรโบราณทองถิ่น มูลนิธิภูมิพลโลกิขุ (เอกสารพิมพ์ที่คึก).

* ฉบับที่อยู่ในหอสมุดแห่งชาติ ปัจจุบันนี้มีเพียง 2 ชุด คือ ชุดต้นและชุดที่ 3 อยู่ในหมวดคัมภีร์โบลานอักษรธรรมอีสาน เลขที่ 57 ประวัติ วิกศรีภูมิ อำเภอคานซาย จังหวัดเลย มอบให้กระทรวงธรรมการ เมื่อ พ.ศ. 2518.

** ฉบับนี้ยังไม่ได้ตีพิมพ์เผยแพร่ ผู้เขียนได้มาด้วยความอนุเคราะห์จาก นายจากรุบุตร เรื่องสุวรรณ เป็นเอกสารพิมพ์ที่คึก พระอรียานุวัตรให้สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 30 พฤศจิกายน 2528 ว่า ต้นฉบับได้จากบ้านนาเวียง อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร.

¹²อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และ ศรีชน คำแปง (ผู้ปริวรรต), ตำนานพระยาเจือง หนังสือปริวรรตจากคัมภีร์โบลานชุดตำนานเมืองและกฎหมายลานนา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และศูนย์ส่งเสริมและศึกษาวัฒนธรรม ลานนาไทย วิทยาลัยครูเชียงใหม่ (เอกสารอัคราเนา).

*** เช่น เมืองที่พระยาเจืองประสูติ ตำนานพระยาเจือง เขียนว่า เมืองข้าชาย ส่วน นิสัยบาเจือง เขียนว่า เมืองชาทราย และภาษาบาลีที่ใช้ใน นิสัยบาเจือง มีความถูกต้องมากกว่าใน ตำนานพระยาเจือง อาจเป็นเพราะผู้ปริวรรต นิสัยบาเจือง มีความรู้ภาษาบาลีเป็นอย่างดี ใ้แก่ไขขณะปริวรรต.

คัลลอกขณะที่เป็นพระ นามว่า พระอรินทามพหู เฉพาะตอนท้ายของผูกที่ 7 มีข้อความระบุว่า คำานานนี้ไ้มาจากเมืองหลวงพระบาง ชวิช ปุณโณทก ใ้ให้ความเห็นจากการสังเกตสำนวนภาษาว่า คำานานนี้ น่าจะแต่งในล้านช้าง¹³ แต่ผู้วิจัยเห็นว่า แม้ว่าจะมีภาษาล้านช้างปะปนอยู่บ้าง แต่เมื่อพิจารณาจากความตอนต้นเรื่องทีกล่าวพากพิงไปถึงลวจังกราช และถ้อยคำภาษาส่วนใหญ่ ทั้งคำานาม คำกริยา คำสรรพนาม คำเชื่อม และคำลงท้าย มีลักษณะเป็นภาษาที่ใช้ในล้านนา นอกจากนี้ โคลงที่แทรกอยู่ในวรรณกรรมเรื่องนี้ 2 บท¹⁴ มีลักษณะเป็นโคลงที่พบบ่อยในล้านนา จึงอาจเป็นไปได้ว่า วรรณกรรมเรื่องนี้แต่งขึ้นในล้านนาก่อนแล้วมีผู้นำไปยังล้านช้าง แล้วภายหลังมีการคัดลอกต่อ ทำให้กลับมาสู่ล้านนาอีก และแพร่กระจายไปสู่ภาคอีสานด้วย

¹³ค. ชวิช ปุณโณทก, "วิจารณ์คำานานพระยาเจือง" ใน วารสาร มนุษยศาสตร์ ปีที่ 11 ฉบับที่ 1 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2525) คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, หน้า 132-145.

* โคลง 2 บทดังกล่าวอยู่ในผูกที่ 3 ใบลานหน้าที่ 6 และ 11 ลักษณะเป็นโคลงที่พบบ่อยในล้านนา ซึ่งมักจะส่งสัมผัสระหว่างบาทที่ 1 กับบาทที่ 2 และบาทที่ 3 แต่มักจะไม่ส่งสัมผัสระหว่างบาทที่ 2 กับบาทที่ 4 ในต้นฉบับเขียนติดต่อกันเป็นพืด เมื่อนำมาจัดวรรคตอนแบบโคลงมีลักษณะดังนี้

ทุเรทุเรคร้อย	ไกลตา
หังกุเขาแสนผา	เชื่อนชั้น
บ่หันน้องเกงยา	นางผ้าว คุนา
อคอยุ่คยวค้อยคาค	แห่งหิวกระสัน (ผูกที่ 3 ใบลานหน้าที่ 6)
บักสรี่สยงนกร้อง	นานา
คลี่คู่กินอาทาน	คั้งแคน
จิตคั้งทาวเวหา	จับอยู่
ร้องส่งสยงคักไคล	หากให้ตนคยว (ผูกที่ 3 ใบลานหน้าที่ 11)

ดูคำานานพระยาเจือง เล่ม 1, หน้า 61 เฉพาะ 4 พยางค์สุดท้าย ฉบับของพระอริยานุวัตรเขียนไว้สลับกันเป็น ชระสันแห่งหิว.

สิลา วีระวงส์ กล่าวไว้ใน ท้าวฮุ่งหรือเจือง ฉบับพิมพ์ดีดอักษรไทย น้อยว่า เคยพบวรรณกรรมชื่อลำเจือง หรือ พื้นท้าวเจือง ที่คุ้มมุกกระหวางธรรมการ มีอยู่ 11 ผูก ผูกหนึ่งมี 24 ใบลาน ลักษณะตามที่บรรยายน่าจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับนิสยบาเจือง หรือ ตำนานพระยาเจือง ที่กล่าวมาแล้ว สิลา วีระวงส์ เล่าว่าฉบับที่พบนี้ในตอนท้าย ๆ มีข้อความบอกไว้ว่า นิทานเรื่องนี้มีที่มาจากเรื่อง มิคเทวส์ญชนะ คือคนเกิดจากรอยเนื้อ ซึ่งอยู่ใน จามเทวีวงศ์ ซึ่งพระโพธิ์รังสีแต่งขึ้น เมื่อประมาณ พ.ศ. 2060 สิลา วีระวงส์ ใ้ให้ความเห็นว่าผู้แต่งตำนานพระยาเจืองไม่น่าจะเป็นพระโพธิ์รังสี คงจะเป็นบุคคลอื่น ซึ่งไม่กล้าบอกชื่อตน และอ้างว่าเป็นเรื่องที่พระพุทโธสาจารย์ไ้เทศนาไว้ ตามความเห็นของ สิลา วีระวงส์ ตำนานพระยาเจืองนี้คงจะแต่งขึ้นในประเทศลาว ในสมัยพระเจ้าวิชุลราช หรือหลังจากนั้น อาจอยู่ในสมัยที่พระอริยวง์โสแต่งตำนานพระแก้วพระบาง เพราะลักษณะการใช้ภาษาใกล้เคียงกัน และเป็นการแปลจากฉบับที่เป็นคำกลอนแล้วผู้แปลจึงเรื่องราวเข้าหาพุทธศาสนา สิลา วีระวงส์ เขียนไว้ดังนี้

แต่หนังสือเจืองแบบแปลยกศัพท์นั้น คงมีแก่นพระโพธิ์รังสีแต่ง คงมีแก่นผู้อื่นแต่ง แต่เห็นมีหมายเหตุบอกชื่อตน เลย์ไปอ้างเอาว่า พระพุทโธสาจารย์พุนเป็น ผู้เทศนาไว้ล่วงหน้า ก่อนจะเกิดท้าวเจืองถึง 480 ปี อันเป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้ และหนังสือเจืองฉบับแปลยกศัพท์นี้ คงจะแต่งอยู่ในประเทศลาว สมัยพระเจ้าวิชุลราช หรือบ่งนั้นก็ลุ่มมาจักหน้อย คืออาจจะแต่งในเวลาเดียวกันกับพระอริยวง์โสแต่งนิทานพระแก้วพระบางนั่นเอง เพราะไ้หารคำเวาคำจา และการใช้ศัพท์ บาลีคือกัน

ฉะนั้นจึงเข้าใจว่าหนังสือเจืองฉบับบาลีแปลยกศัพท์นี้ มีแก่นแปลเอาจาก สละบับเดิมที่เป็นคำกลอน แต่ผู้แปลไ้ค้เรื่องนี้เข้ามาเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา เพื่อคนสนใจอ่าน เพราะเรื่องเดิมของท้าวรุงหรือท้าวเจืองนี้บไ้เกี่ยวข้องกับหรือกล่าวถึงประเพณีในพุทธศาสนาเลย กล่าวถึงแต่ประเพณีเลี้ยงผีกินเหล้าในงานทั่ว ๆ ไป ซึ่งแก่นประเพณีถือผีฟ้าผีแดนของคนเกาแก่นั่นเอง¹⁴

¹⁴สิลา วีระวงส์(ผู้ชำระ), ท้าวฮุ่งหรือเจือง ฉบับพิมพ์ดีดอักษรไทย น้อย, หน้า คำนำ.

2. วรรณกรรมจากสิบสองพันนา เรื่องราวของพญาเจืองที่เป็นวรรณกรรมลายลักษณ์ ปรากฏในวรรณกรรมประเภทตำนานและพงศาวดาร พบขณะนี้จำนวน 3 ส่วน และเป็นวรรณกรรมมุขปาฐะ 1 ส่วน นอกจากนี้ยังพบเรื่องเจ้าแสงทอง ซึ่งมีเรื่องราวคล้ายคลึงกับพญาเจืองและเจ้าเจืองหาญอีก 1 ส่วน วรรณกรรมเหล่านี้มีลักษณะความเป็นมาดังนี้

2.1 ศาสตร์พรหมเมืองเชียงเจือง ค้นฉบับเดิมเป็นอักษรพื้นเมืองไทลื้อ นายปวงคำ คุ้มเขียว แห่งสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นผู้ปริวรรตเป็นอักษรไทยปัจจุบัน ข้อความตอนต้นแจ้งนามผู้คัดลอกว่า "นายทิพย์คำนวม เป็นผู้คัดลอกชื่อศาสตร์พรหมเมืองเชียงเจือง" และในตอนท้ายเขียนว่าคัดลอกเสร็จเมื่อปี จ.ศ. 1217 ตรงกับ พ.ศ. 2398

พงศาวดาร เชียงรุ่งฉบับที่อยู่ในประชุมพงศาวดารภาคที่ 9 ไม่ปรากฏเรื่องราวของพญาเจือง เรื่องราวของพญาเจืองในพงศาวดารเชียงรุ่ง ฉบับที่ผู้วิจัยศึกษา มีใจความตรงกับที่ปรากฏในพงศาวดารแสนหวี ซึ่ง คร.ประเสริฐ ณ นคร กล่าวถึงในบทความเรื่อง "สมัยไทยก่อนสมัยสุโขทัย" โดยอ้างจากงานของ หลี่ พูยี กู แดลงงานประวัติศาสตร์ เอกสารโบราณคดี ปีที่ 13 เล่ม 2 เดือนกรกฎาคม-ธันวาคม 2522, หน้า 34 และ คร.ประเสริฐ ณ นคร กรุณาชี้แจงให้ผู้วิจัยฟังว่า พงศาวดารฉบับนี้เป็นสมบัติของมหาวิทยาลัยคอร์เนล สหรัฐอเมริกา สัมภาษณ์ คร.ประเสริฐ ณ นคร 14 พฤษภาคม 2528 อย่างไรก็ตาม พงศาวดารเชียงรุ่งน่าจะมีหลายฉบับหลายส่วน และให้ข้อมูลแตกต่างกันอยู่บ้าง จะเห็นได้จากหนังสือประวัติศาสตร์สิบสองพันนา ซึ่งนักประวัติศาสตร์จีนเป็นผู้เรียบเรียง กล่าวว่าพญาเจืองสิ้นพระชนม์เมื่ออายุ 73 ปี ในปี จ.ศ. 554 กู สำรวจสังคมประวัติศาสตร์ชนชาติไตสิบสองพันนา เล่ม 3 คณะกรรมการจัดทำหนังสือปัญหาชนกลุ่มน้อย 5 ประเภท ของมณฑลยูนนาน สำนักพิมพ์ชนชาติยูนนาน ค.ศ. 1983. 《傣族社会历史调查》(西双版纳之三)

2.2 พื้นที่เมืองเวียงคาวพันนาเชียงรุ่งและเขื่อนเครือเจ้าแผ่นดิน
แสนหวีฟ้า ต้นฉบับเดิมเป็นอักษรพื้นเมืองไทลื้อ นายปวงคำ คุ้มเขียว ปรึวรรคเป็น
 อักษรไทยเมื่อ พ.ศ. 2526 ตอนท้ายมีข้อความแจ้งว่า ผู้คัดลอกมา คือ เจ้ามหา
 คำมูล เมืองแซ่ คัดลอกเสร็จในปี จ.ศ. 1342 ตรงกับ พ.ศ. 2523 ต้นฉบับเป็น
 ของเจ้าหน่อคำสีหมื่นนา เมืองแซ่

2.3 ตำนานพื้นเมืองสิบสองพันนา ต้นฉบับเดิมเป็นอักษรพื้นเมือง
 ไทลื้อ ไม่ระบุนามผู้คัดลอก นายทวี สว่างปัญญางกูร เป็นผู้ปริวรรค โครงการตำรา
 มหาวิทยาลัย สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จักพิมพ์เผยแพร่

วรรณกรรมทั้งสามฉบับนี้มีเรื่องราวของพญาเจืองเพียงสั้น ๆ เล่าไว้ตรงกัน
 ว่า พญาเจืองเป็นปฐมกษัตริย์แห่งสิบสองพันนา มีมเหสีนามว่า รัมมณี มีโอรส 4 องค์
 ซึ่งได้มอบหมายให้ครองดินแดนต่าง ๆ ดังนี้

1. เลายี่เรือ หรือ เลายี่เริง หรือ เลายี่หลวง ครองล้านนา
2. อ้ายสูง ครองเมืองแก้ว
3. ยี่คำเหลิง ครองเวียงจันทน์
4. สามไคร้เน็ง ครองเชียงรุ่งสิบสองพันนา เจ้าร่มฟ้าโพธิญาณมอตราตั้ง
 หัวเสื่อให้เป็นเจ้าแสนหวีฟ้าแทนพญาเจือง

วรรณกรรมสองฉบับแรกให้ศักราชที่พญาเจืองสิ้นพระชนม์ไว้ตรงกันว่า สิ้น
 พระชนม์ในปีกอกใจ จ.ศ. 542 ตรงกับ พ.ศ. 1723 ส่วนวรรณกรรมฉบับที่ 3
 เขียนว่า พญาเจืองประสูติในปี จ.ศ. 369 ตรงกับ พ.ศ. 1550 เสวยราชย์เมื่อ
 พระชนมายุได้ 35 พรรษา จ.ศ. 404 ตรงกับ พ.ศ. 1585 และสิ้นพระชนม์ในปี
 กอกใจ จ.ศ. 455 ตรงกับ พ.ศ. 1636

อย่างไรก็ดี แม้ว่าพงศาวดารเชียงรุ่งจะไม่ได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับความ
 เก่งกล้าสามารถ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านกรปราบศัตรูของพญาเจืองไว้เลย
 เรื่องราวของความเก่งกล้าในการสู้รบของพญาเจือง ก็เป็นที่เล่าขานถ่ายทอดกัน
 ทั่วไปว่า มีความสามารถปราบดินแดนล้านนา ล้านช้าง ตลอดจนจนพวกแก้วได้ หลังจาก
 สิ้นพระชนม์แล้วก็ถือกันว่าวิญญาณพญาเจืองได้อยู่คอยคุ้มครองเป็นผีประจำเมืองเชียงรุ่ง

ในสมัยที่มีกษัตริย์ปกครอง จะมีพิธีกรรมเช่นสรวงบูชาผีภูเขาเมืองทุกปี¹⁵

2.4 วรรณกรรมมุขปาฐะเรื่องเจ้าเงาะ ในสิบสองพันนา นอกจากจะมีพงศาวดารและเรื่องเล่าเกี่ยวกับภูเขาเงาะดังกล่าวมาแล้วนี้ ที่เมืองฮาย และเมืองเชียงเงาะ มีเรื่องเล่าเป็นนิทานประจำถิ่นอยู่เรื่องหนึ่ง ตัวละครสำคัญในเรื่องชื่อ เจ้าเงาะ บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ ผู้ที่ไต่พงมาไต่ตั้งข้อสังเกตว่า มีประวัติคล้ายภูเขาเงาะในตำนานทางเหนือทางอีสาน เรื่องราวของเจ้าเงาะตามที่ บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ นำมาเล่าต่อ¹⁶ มีดังนี้

เจ้าเงาะ เป็นคนเฉลียวฉลาด มีวิชาอาคมคงกระพันชาตรี เกิมที่เมืองเชียงเงาะมีหลุมตอใหญ่อยู่หลุมหนึ่ง ตัวตออาศัยอยู่ในหลุม และในหลุมนั้นมีแสงตอ แสงตอนี้เป็นแก้ววิเศษ มีรูปร่างลักษณะคล้ายตัวตอแต่แข็งเป็นหิน เวลากลางคืนจะมีแสงสว่างเรือเรืองพุ่งขึ้นมา ถือกันว่าแสงตอนั้นเป็นเครื่องราง ทำให้คงกระพันชาตรี ผู้ใดมีไว้แล้วจะโชคดี แต่ไม่มีใครสามารถลงไปเอาแสงตอขึ้นมาได้ เพราะถ้าลงไป ก็ถูกตัวตอรุมไล่กัดก็เป็นแผลทั่วร่างกาย บางคนเจ็บปวดถึงแก่ความตาย เจ้าเงาะอยากได้แสงตอบ้าง ก็เอาร่างไปคลุกกับดินโคลนหลายชั้น ให้นำพองพิษเหล็กในของตอ แล้วลงไปในหลุมนำเอาแสงตอขึ้นมาได้ เมื่อมีแสงตอแล้วก็ทำให้เจ้าเงาะสามารถรุมพุ่งไต่ชัชชนะข้าศึกทุกครั้ง เจ้าเงาะได้ยกทัพไปรบหลายเมือง ท้าวพระยาต่างอ่อนน้อมยอมเป็นเมืองขึ้น คราวหนึ่งเจ้าเงาะไปรบเมืองแก้วปราบแก้วได้และไต่หญิงแก้วเป็นภรรยาคนสวย และนำกลับมาด้วย ภรรยาหลวงทราบข่าวก็แค้นเคือง เอาแสงตอไปใส่ไหหนึ่ง* ทำให้วิชาอาคมของเจ้าเงาะเสื่อมลง

¹⁵ สัมภาษณ์เจ้าหม่อมมณีคำ และเจ้ามหาคำมูล เมืองแซ่ วันที่ 8 มีนาคม 2529.

¹⁶ บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, ไทยสิบสองพันนา (พระนคร : โรงพิมพ์รับพิมพ์), หน้า 498-500.

* คำว่า แสง ในภาษาเชียงใหม่ ไทลื้อ และไทเขิน แปลว่า แก้ว.

** สำนวนที่ นายเจ้ายันจอง นักวิจัยประจำสถาบันวิจัยเอเชียอาคเนย์ เมืองคุนหมิง มณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน เล่าให้ผู้วิจัยฟัง ในการสนทนาเมื่อวันที่ 8 มิถุนายน 2530 นั้น ภรรยาหลวงของเจ้าเงาะให้ธำมรงค์แก้ววิเศษที่ได้จากตอ.

เจ้าเงาะหาญเสียชีวิตในการรบระหว่างทาง เนื่องจากมีความเก่งกล้าสามารถ ชาวเมืองฮายจึงนับถือเจ้าเงาะหาญเป็นเทพประจำเมือง¹⁷

เรื่องของเจ้าเงาะหาญที่ บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ เล่ามานี้ มีใจความตรงกับที่ เจ้าหม่อมมณีคำและเจ้ามหาคำมูล เมืองแซ เล่าให้ผู้วิจัยฟัง แต่ส่วนที่เจ้าหม่อมมณีคำและเจ้ามหาคำมูลเล่า มีรายละเอียดเกี่ยวกับความสามารถของเจ้าเงาะหาญว่า สามารถใช้คาบฟันเสาดินใหญ่ขนาด 2 อ้อม ยาววาเศษถึง 2 วา ซากเป็นทอน ๆ เลยที่เคียว ตามความเห็นของเจ้าหม่อมมณีคำและเจ้ามหาคำมูลเมืองแซ พญาเจืองและเจ้าเงาะหาญจะเป็นคนละคน พญาเจืองยิ่งใหญ่กว่า เพราะเป็นกษัตริย์แห่งสิบสองพันนา มีศูนย์กลางปกครองอยู่ที่เมืองเชียงรุ่ง ส่วนเจ้าเงาะหาญเป็นเจ้าเมืองเชียงเจิง เป็นผู้มีฤทธิ์มีอาคมเก่งกล้า และโดยเหตุที่พงศาวดารสิบสองพันนาเขียนไว้ว่า พญาเจืองเป็นปฐมกษัตริย์ เจ้าหม่อมมณีคำและเจ้ามหาคำมูลจึงลงความเห็นว่ พญาเจืองน่าจะมีชีวิตในยุคสมัยก่อนเจ้าเงาะหาญ แต่ก็ไม่สามารถระบุได้ว่า เจ้าเงาะหาญมีชีวิตอยู่ในสมัยใด อย่างไรก็ตาม ทั้งเจ้าหม่อมมณีคำและเจ้ามหาคำมูลก็ยืนยันว่า พญาเจืองก็เป็นผู้มีความสามารถ เก่งกล้า สามารถปราบดินแดนต่าง ๆ ไค้แก ลานนา ลานช้าง และแกว

เมื่อเปรียบเทียบเรื่องราวของเจ้าเงาะหาญและพญาเจืองแล้วจะเห็นว่ามีส่วนคล้ายคลึงกันอยู่ไม่น้อย แม้ว่าในเรื่องของเจ้าเงาะหาญจะมีเรื่องราวเกี่ยวกับไสยศาสตร์ คือ ความคงกระพันชาตรีจากแก้ววิเศษ แต่น่าสังเกตว่าเมืองค้ประกอบที่สำคัญของเรื่องตรงกัน คือ เป็นผู้มีพลังกล้าหาญ มีฝีมือในการสู้รบ สามารถปราบดินแดนต่าง ๆ เป็นเมืองขึ้น และสิ้นชีวิตในที่รบ ความคล้ายคลึงกันที่ปรากฏในเรื่องราวของพญาเจืองและเจ้าเงาะหาญมีมาก อาจเป็นไปได้ว่าเป็นเรื่องของตัวละครตัวเดียวกัน ความฉีกแยกแตกต่างของเรื่องน่าจะเกิดขึ้นตามธรรมชาติการแพร่กระจายของนิทาน ซึ่งเมื่อมีการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง และจากคนถิ่นหนึ่งไปสู่คนอีกถิ่นหนึ่ง นาน ๆ เข้าเรื่องที่เล่าก็จะมีการเปลี่ยนแปลงไปใน

¹⁷ สัมภาษณ์เจ้าหม่อมมณีคำ และเจ้ามหาคำมูล เมืองแซ วันที่ 8 มีนาคม

ลักษณะต่าง ๆ¹⁸ จนมีลักษณะเป็นเรื่องราวของตัวละครคนละตัวไป เรื่องหนึ่งมีลักษณะเป็นนิทานวีรบุรุษประจำชาติ อีกเรื่องหนึ่งเป็นนิทานวีรบุรุษประจำถิ่น รายละเอียดปลีกย่อยมีความแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับความสนใจของผู้เล่าและผู้ฟังของแต่ละถิ่น เช่นเดียวกับเรื่องรามเกียรติ์ ซึ่งมีบ่อเกิดในประเทศอินเดีย นอกจากจะแสดงถึงลัทธิความเชื่อของคนอินเดียแล้ว มีผู้ตีความว่าเป็นเรื่องปัญหาระหว่างเผ่าชนที่มีความเจริญและอารยชนในประเทศนั้น แต่เมื่อวรรณกรรมเรื่องนี้แพร่กระจายเข้าสู่เมืองไทย มีการถ่ายทอดไปสู่ท้องถิ่นต่าง ๆ รามเกียรติ์สำนวนไทยถิ่นต่าง ๆ ก็มีความฉีกแตกต่างจากต้นฉบับเดิม และมีความแตกต่างระหว่างสำนวนไทยด้วยกันด้วย บางตอนของเรื่องกลายเป็นนิทานประจำถิ่นของบางท้องถิ่น เช่น เรื่องยักษ์ก๊กขนาก เรื่องทะเลชุบศรที่ลพบุรี เป็นต้น บางตอนเป็นนิทานอธิบายเหตุ เช่น ตอนที่เล่าเรื่องควายทรพี ในสำนวนภาคเหนือเป็นนิทานอธิบายเหตุ อธิบายที่มาของความศักดิ์สิทธิ์ของฝักส้มป่อย เป็นต้น บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ เล่าว่า ที่เมืองเชียงใหม่และเมืองฮายมีการไหว้ผีเมืองที่สำคัญคนหนึ่งก็คือเจ้าเงาะหาญทุกปี เจ้าหม่อมคำสือไค้เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า ปัจจุบันพิธีกรรมนี้ก็ยังคงถือปฏิบัติอยู่¹⁹ และน่าสังเกตว่า ในขณะที่เจ้าหม่อมมีคำและเจ้ามหาคำมูล เมืองแซ เห็นว่าพญาเงาะ กับเจ้าเงาะหาญเป็นคนละคนกัน เจ้าหม่อมคำสือไค้กลับไม่ยืนยันในเรื่องนี้²⁰

2.5 เรื่องเจ้าแสงทอ ปรากฏใน ตำนานพื้นเมืองสิบสองพันทนา

ฉบับที่ นายทวี สว่างปัญญางกูร ปรึวรรตเป็นอักษรไทยปัจจุบัน²¹ เรื่องของเจ้าแสงทอ

¹⁸ คุรายละเอียดเรื่องทฤษฎีการแพร่กระจายนิทาน ใน ศิราพร ฐิตะฐาน, ทฤษฎีการแพร่กระจายนิทาน สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติจัดพิมพ์ พ.ศ. 2523.

¹⁹ สัมภาษณ์เจ้าหม่อมคำสือ อธิการบดีศรีสิบสองพันทนา ณ เมืองคุนหมิง ประเทศจีน วันที่ 12 พฤษภาคม 2528.

²⁰ สัมภาษณ์เจ้าหม่อมคำสือ กรุงเทพมหานคร วันที่ 12 มีนาคม 2529.

²¹ ทวี สว่างปัญญางกูร (ผู้ปรึวรรต), ตำนานพื้นเมืองสิบสองพันทนา โครงการตำรามหาวิทยาลัย สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จัดพิมพ์เผยแพร่ 2529, หน้า 60, 70-73 และ คุ วิทยานิพนธ์นี้ ภาคผนวก จ.

มีอยู่ว่า เจ้าแสงทอเป็นเชื้อพระวงศ์ของกษัตริย์เชียงใหม่ ไค้แสงจากทอทำให้อยู่ยงคงกระพัน พญาลือโอรสของพญามังรายไค้เลี้ยงเจ้าแสงทอเป็นบุตรบุญธรรม ต่อมาพญาว่องฮอยยกทัพจะไปรุกรานพญามังราย ขณะที่กองทัพพญาว่องฮอยไปถึงล้านช้างพญามังรายให้หาคนออกไปต่อสู้ พญาลือไค้หูลแนะนำให้ส่งเจ้าแสงทอไปปราบพญาว่องฮอย เจ้าแสงทอไค้ยกทัพออกไปสู้รบกับพญาว่องฮอย พญาว่องฮอยยอมอ่อนน้อมและมอบธิดาชื่อ นางจันทอมยกฟ้าให้แก่เจ้าแสงทอ เจ้าแสงทอมีบุตรชายกับนางจันทอมยกฟ้า 3 คน ซึ่งเจ้าแสงทอไค้มอบหมายให้ครองเมืองต่าง ๆ ไค้แก่ เมืองเชียงรุ่ง เมืองแลม และเมืองเชียงใหม่ เจ้าแสงทอสิ้นชีวิตเมื่อยกทัพไปปราบแมนตาตอก

เรื่องของเจ้าแสงทอคล้ายคลึงกับเรื่องของเจ้าเจื่องหาญที่เป็นคนกล้าหาญและอยู่ยงคงกระพันเพราะไค้แสงจากทอ ที่ต่างไปจากเรื่องของเจ้าเจื่องหาญ คือ ชำศึกที่เจ้าแสงทอรบชนะนั้น แทนที่จะเป็นแควกลับเป็นฮ่อ อย่างไรก็ตามก็น่าสังเกตว่าในการยกทัพไปที่เมืองของพญามังรายนั้น พญาฮอยกลับยกฉานไปทางล้านช้าง ส่วนที่คล้ายคลึงกับเรื่องของพญาเจื่อง คือ เจ้าแสงทอสืบเชื้อสายจากกษัตริย์เชียงใหม่ และเจ้าแสงทอเสียดชีวิตขณะไปรบแมนตาตอก ที่แตกต่างกันคือเจ้าแสงทอเป็นลูกเลี้ยงพญาลือ ซึ่งเป็นโอรสของพญามังราย ในขณะที่พญาเจื่องในวรรณกรรมจากล้านนานั้นเป็นบรรพบุรุษของพญามังราย

3. วรรณกรรมจากเชียงตุง เท่าที่สำรวจยังไม่พบวรรณกรรมที่กล่าวถึงเรื่องราวที่มีตัวละครชื่อ เจื่อง แต่พบว่ามีเรื่อง อ้ายแสงทอ ซึ่งเป็นเรื่องที่มีส่วนคล้ายคลึงกับเรื่องเจ้าแสงทอ กับเรื่องเจ้าเจื่องหาญของสิบสองปันนา และเรื่องพญาเจื่องในวรรณกรรมจากล้านนา เรื่อง อ้ายแสงทอ ปรากฏใน ตำนานเมืองเชียงตุง ซึ่งผู้วิจัยรวบรวมไค้ 2 ส่วนวน ส่วนวนหนึ่ง นายทวี สว่างปัญญางกูร เป็นผู้ปริวรรต²²

²² ทวี สว่างปัญญางกูร (ผู้ปริวรรต), ตำนานเมืองเชียงตุง โครงการตำรามหาวิทยาลัย สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (กรุงเทพฯ : บริษัทลิฟวิ้ง จำกัด, 2529), หน้า 23-24 และ 33-35 และคูวิทยาภิพนธ์นี้ ภาคผนวก ฉ.

อีกสำนวนหนึ่งเจ้านายเมือง มังราย เป็นผู้แปลเป็นภาษาอังกฤษ²³ ทั้งสองสำนวนมีเรื่องราวตรงกัน แต่สำนวนที่เจ้านายเมืองแปลเป็นภาษาอังกฤษมีใจความย่อรวบรัดกว่า

เรื่องอ้ายแสงทอใน ตำนานเมืองเชียงตุง ส่วนใหญ่ตรงกับเรื่องเจ้าแสงทอใน ตำนานพื้นเมืองสิบสองพินนา มีต่างกันบ้างเล็กน้อย กล่าวคือ ตำนานเมืองเชียงตุง ระบุว่า พญาสือเป็นกษัตริย์เมืองเชียงแสน และให้รายละเอียดในเรื่องการรบกับพญาอองว่า เมื่อพญาอองยกทัพไปรุกรานเชียงใหม่นั้น ทางเมืองเชียงรายและเชียงแสนได้มาช่วยรบด้วย เมื่อพญามังรายสู้ไม่ไหวก็ชวนกันหนีไปยังเมืองเชียงแสน นอกจากนี้ ตำนานเมืองเชียงตุง ไม่ได้ระบุชื่อธิดาพญาออง ซึ่งพญาอองยกให้อ้ายแสงทอ

4. วรรณกรรมจากล้านช้าง เท่าที่สำรวจพบเป็นวรรณกรรมลายลักษณ์ 3 เรื่อง แต่งเป็นร้อยกรอง 2 เรื่อง คือ เรื่อง ท้าวบาเจือง และเรื่อง ท้าวยี่บาเจือง แต่งเป็นร้อยแก้ว 1 เรื่องคือ เรื่อง กิงเจืองทาน และเป็นวรรณกรรมมุขปาฐะ 1 เรื่อง คือ เรื่อง ท้าวยี่กัยเจืองท้าว เรื่อง ท้าวบาเจือง นั้น ผู้วิจัยได้กล่าวถึงลักษณะและความเป็นมาของต้นฉบับโดยละเอียดแล้วในบทที่ 2 ในที่นี้จึงจะกล่าวถึงลักษณะและความเป็นมาของอีก 3 เรื่องเท่านั้น

4.1 เรื่อง ท้าวยี่บาเจือง ต้นฉบับเขียนด้วยอักษรไทยน้อย ปรวิวรรต เป็นอักษรไทยปัจจุบันโดย กนุพล ไชยสินธุ์ และ ทองสุข จารุเมธีชน ผู้ปรวิวรรตชี้แจงว่าต้นฉบับเป็นของพระครูพิศาล ลิกขกร เจ้าคณะอำเภอทาลี วัดโพธิ์ศรี อำเภอทาลี จังหวัดเลย ตอนท้ายเล่มมีข้อความว่า "พระคะหนานมุลละ เป็นผู้ริจนาให้เขียนสอนเมื่อ จ.ศ. 2299 ปีมะเส็ง นพศก เดือนเจ็ด แรมหนึ่งค่ำ วันจันทร์ มีอเมิงเหมา"

ข้อความตอนท้ายเล่มนี้มีข้อน่าสังเกตว่า

²³ Sao Saimong Mangrai, The Padaeng Chronicle and the Jengtung State Chronicle Translated. Michigan Papers on South and Southeast Asia, Center for South and Southeast Asian Studies. University of Michigan, Ann Arbor, 1981, pp. 232-233.

1. คำว่า วจินา ซึ่งมาจากคำว่า วจนา นั้น ในที่นี้ น่าจะไม่ได้แปลว่า
แตง หากหมายถึงการคัดลอกเท่านั้น

2. ผู้เขียนหรือผู้คัดลอกน่าจะเป็นคนจากล้านนา เพราะคำว่า พระคะหนาน
หรือ ขนาน เป็นคำที่ใช้อยู่ในล้านนา เป็นคำนำหน้าชื่อแสดงว่า เป็นผู้ที่เคยบวชเรียน
เป็นพระภิกษุมาแล้ว ตรงกับคำว่า ทิค ในภาษาไทยปัจจุบัน ส่วนคำว่า เชียง เป็นคำ
ที่ใช้ในล้านช้างและในดินอีสาน เป็นคำนำหน้านามเช่นกัน หมายถึงผู้ที่เคยบวชเป็น
สามเณรมาแล้ว นอกจากนี้ยังหมายถึงเจ้า หรือ กษัตริย์ ได้ด้วย²⁴

3. ปีศัคลอกที่เขียนไว้น่าจะคลาดเคลื่อน เพราะ จ.ศ. 2299 ตรงกับ
พ.ศ. 3480 น่าจะเป็น จ.ศ. 1299 ตรงกับ พ.ศ. 2480

4.2 เรื่อง กึ่งเจืองหนาน ผู้เขียนคือ ก.แก้ว อุกม หอสมุดแห่งชาติลาว
จัดพิมพ์เผยแพร่เมื่อ พ.ศ. 2512 มีข้อความชี้แจงในหน้ารองปกว่า เรียบเรียงจาก
หนังสือผูก แต่ไม่ได้ให้รายละเอียดว่าเป็นหนังสือผูกฉบับใด ต้นฉบับเป็นร้อยแก้วหรือร้อยกรอง

4.3 เรื่อง ท้าวอี้และเจืองห้า เป็นเรื่องเล่าแถบบริเวณเมือง
เชียงขวาง ผู้รวบรวมเรื่องคือ ม. โคลานี (M. Colani) เป็นเรื่องสั้น ๆ มีใจ
ความว่า เจ้าชายจากเชียงใหม่ 2 องค์ คือ ท้าวอี้และเจืองห้ารบชนะเมืองง่านัง
(Ngam Nang) ได้มาตั้งมั่นที่วัดในเชียงขวาง ซึ่งอยู่บริเวณต้นน้ำเสียม จากบริเวณ
นั้นได้เดินทางไปรบเมืองปะกันและเมืองตุ่มวาง แต่ในที่สุดก็ถูกฮ่อปราบปรามและ
ฆ่าอย่างยับเยิน²⁵

นอกจากที่กล่าวมานี้ รองศาสตราจารย์ ฟาน หงก्यू

ผู้เชี่ยวชาญภาษาเวียคนามประจำสถาบันชนชาติส่วนน้อย มณฑลกวางสี

²⁴ กะซวงลี้กสาทิกาน, วจินานกมพาสาลาว (เวียงจันทน์ : โรงพิมพ์
กะซวงลี้กสาทิกาน, 2505), หน้า 440.

²⁵ Pierre S. (Amphay) Doré. "Contribution Ethno-Historique
à la Connaissance de la Culture Louang Phrabanaise", mémoire
présenté pour le Doctorat d'Etat es - Lettres & Sciences Humaines,
Université Paris V. René Descartes. Tome III p. 502.

สาธารณรัฐประชาชนจีน เล่าว่า เคยอ่านบทความเขียนเป็นภาษาเวียดนาม กล่าวถึง เรื่องที่ชาวไทค่านิยมเล่ากัน ได้แก่เรื่องของพญาเงืองรบชนะพวกญวน²⁵ เจมส์ อาร์. แชมเบอร์เลน เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า กลุ่มชาวยุทที่อพยพเข้ามาอยู่แถบนครพนมก็มีเรื่อง เล่าเกี่ยวกับพญาเงือง พวกเขาเชื่อกันว่าคาบของพญาเงืองอยู่ที่พวกเขา²⁶

เป็นที่น่าสังเกตว่า ความเชื่อเรื่องคาบของพญาเงืองอยู่ที่พวกชานี้ คล้ายคลึงกับ ประเด็นการได้คาบของพญาเงืองในเรื่อง ท้าวบาเงือง ซึ่งกล่าวว่าพวกเขาพากันนำ มาถวาย

2. เปรียบเทียบเรื่องราวของพญาเงืองจากรรณกรรมของชนเผ่าไท

เรื่องราวของพญาเงืองที่ปรากฏในวรรณกรรมจากล้านนา ลีบสองพันนา เชียงตุง และล้านช้าง มีทั้งที่ตรงกันและแตกต่างกัน เพื่อความสะดวกในการศึกษา เซึ่งเปรียบเทียบ ผู้วิจัยได้จำแนกเรื่องราวของพญาเงือง ตั้งแต่ก่อนประสูติ จนกระทั่ง ถึงหลังการสิ้นพระชนม์ ออกเป็น 7 ประเด็น ดังนี้

1. พระนาม
2. ระยะเวลาที่มีชีวิตอยู่
3. พระประวัติ
4. การรบกับแคว
5. การอภิเษกเป็นกษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่
6. การสิ้นพระชนม์
7. เหตุการณ์หลังการสิ้นพระชนม์

1. พระนาม

วรรณกรรมที่มีเรื่องราวเกี่ยวกับพญาเงืองเท่าที่รวบรวมได้ ส่วนใหญ่ระบุ พระนามของวีรบุรุษผู้นี้เพียงพระนามเดียว คือ เงือง แม้จะเขียนผิดเพี้ยนกันไปบ้าง

²⁶ จากการสอบถาม รองศาสตราจารย์พ่าน หงกุกัย ในการประชุมทางวิชาการ เรื่อง "การศึกษาวัฒนธรรมชนชาติส่วนน้อยในกวางสีและในประเทศไทย" ณ อาคาร วิทยาพัฒนา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วันที่ 20-22 พฤษภาคม 2529.

²⁷ จากการสนทนากับ เจมส์ อาร์. แชมเบอร์เลน 24 กรกฎาคม 2529.

เป็น เจียง เจื่อง และเจิง ก็ถือได้ว่าเป็นคำเดียวกัน ที่เขียนต่างกันเป็นเพราะเขียนตามการออกเสียงในแต่ละถิ่น ที่พิเศษออกไปมีดังนี้

ตำนานพระยาเจื่อง ระบุว่า พระนามเต็ม เจ้ายีเจื่องลูน และอธิบายว่าที่มีคำว่า ยี เพราะประสูติในเดือนยี่* ส่วนคำว่า ลูน ที่อยู่ท้ายคำนั้นแปลว่า ที่หลัง, ภายหลัง เนื่องจากมีพระเชษฐาพระนามว่า เจ้าเจื่อง อยู่ก่อน

ในเรื่อง ท้าวยีบาเจื่อง พระบิดาทรงพระนามให้ว่า เจื่องหาญ แต่ผู้แต่งบางทีก็เรียกตัวละครว่า ท้าวเจื่อง บางทีก็เรียกว่า ท้าวยี ซึ่ง ท้าวยี นี้เป็นพระนามแต่ครั้งเป็นโอรสของพญาแดนอุยบนสวรรค์ควย

พระนาม สูง พบในวรรณกรรมเรื่องท้าวบาเจื่องเพียงเรื่องเดียว เป็นพระนามที่พระบิดาทรงให้ตอนประสูติใหม่ ๆ นอกจากคำว่า สูง แล้ว ผู้แต่งวรรณกรรมเรื่องนี้ ยังกล่าวถึงโคโยไรพระนามอื่น เช่น ท้าวยีบ้าง ท้าวเจื่องบ้าง และเจื่องหาญบ้าง ในเรื่อง ท้าวยีบาเจื่อง สูง เป็นพระนามโอรสของท้าวเจื่องกับนางง้อม และในเรื่อง กิงเจื่องหาน เป็นพระนามโอรสของท้าวเจื่องกับนางอินท์แปง

คำว่า เจื่อง ไม่พบความหมายในภาษาไทยถิ่นใด** ในภาษาถิ่นเหนือและอีสาน คำว่า เจื่อง หรือ เจียง แปลว่า จอม ยอดเยี่ยม เป็นเอก ไม่มีเสมอเหมือน พบบ่อย ๆ ในวรรณคดีทั้งสองถิ่น เช่น

* ที่จริงคำว่า ยี ในภาษาไทยโบราณใช้นำหน้าชื่อลูกชายคนที่สองของครอบครัว ปัจจุบันนี้ในกลุ่มชนชาวไทบางถิ่นก็ยังใช้อยู่.

** ใน Theodore Guignard. Dictionnaire Laotien-Français. (Hongkong : Imprimerie de Nazareth, 1912), p. 84.

ให้ความหมายว่า หมายถึงชนกลุ่มหนึ่งอาศัยอยู่ในลาวในสมัยก่อน (Nom d'une ancienne population habitant autrefois le Laos) เข้าใจว่าจะหมายถึง ท้าเจื่อง ซึ่งที่จริงไม่ใช่ชื่อของชนชาติ เป็นคำที่ใช้เพื่อประโยชน์ในการก่อกองกบฏของพวกเขา หัวหน้าของตนเองเป็นเจื่อง พวกที่ต้องการก่อกบฏก็อ้างว่าตนเป็นพวกเจื่อง.

เมื่อนั้น บั้นพระยาบรมศรีสมุทรขันตนาแห่ง ตนเจียงเจ้าจอมจักร²⁸

และ	จักเฉลยวิร่าทัน	คราวเมือง เมื่อเนิ่น
	สารกระดัดรเราเรื่อง	ทั่วค้ำ
	ลานนาโลกลือเลื่อง	เป็น <u>เจียง</u> วันนั้น
	กวมเก็งชำพูนาว	เน่งน้อมในอาณา ²⁹

ส่วนคำว่า อง มีไข้อยู่ในภาษาถิ่นเหนือและถิ่นอีสาน เป็นคำเดียวกับคำว่า รุง มีความหมายว่า สว่าง สุกใส บางทีก็ใช้ว่า รวง ไทยเรามีตำนานและนิทานพื้นบ้านเล่าถึงพระร่วงอยู่หลายสำนวน สรุปได้ว่า เป็นกษัตริย์ไทยสมัยสุโขทัยมีลักษณะเป็นวีรบุรุษ ที่มีความสามารถและมีอิทธิปาฏิหาริย์เป็นที่เลื่องลือ เมื่อเปรียบเทียบเรื่องราวของพระร่วงจากตำนานและนิทานพื้นบ้านดังกล่าว กับเรื่องราวของพญาเจียงจางวรรณกรรมต่าง ๆ แล้ว อาจลงความเห็นได้ว่า พระร่วงและพญาเจียงไม่น่าจะเป็นบุคคลเดียวกัน

2. ระยະสมัยที่มีชีวิตอยู่

วรรณกรรมจากล้านช้างทั้ง 3 เรื่อง ไม่ได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับระยະสมัยที่พญาเจียงมีชีวิตอยู่เลย ตำนานและพงศาวดารของล้านนาบางเรื่อง กล่าวถึงอายุของพญาเจียงตอนขึ้นครองราชย์ และตอนสิ้นพระชนม์ บางเรื่องระบุวันเดือนปีที่ประสูติและมีพิธีราชาภิเษก แต่ไม่ได้ระบุศักราช วรรณกรรมจากสิบสองปันนา และวรรณกรรมจากล้านนาส่วนต่าง ๆ ระบุศักราชตอนพญาเจียงประสูติ จอมดาเรื่องสิ้นพระชนม์ พญาเจียงขึ้นครองราชย์ ลาวอายุเจียงสิ้นพระชนม์ พญาเจียงได้รับการราชาภิเษกเป็นเอกราชที่เมืองแควพระกัน ลาวชินหรือลาวขึ้นสิ้นพระชนม์ การปราบเมืองว่องและจาร์กหลักศิลาที่เมืองมิดิลา และพญาเจียงสิ้นพระชนม์ไว้ตรงกันและแตกต่างกัน ก็จะทำให้เห็นได้จากตารางต่อไปนี้

²⁸ เวสสันดรชาดกฉบับอีสาน อ้างใน พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง, หน้า 128.

²⁹ สิงฆะ วรรณสัย (ผู้ปริวรรต), โคลงเรื่องมังทรารบเชียงใหม่ (เชียงใหม่ : ศูนย์หนังสือเชียงใหม่, 2522), หน้า 8.

เปรียบเทียบศักราชที่ปรากฏในวรรณกรรมล้านนาและวรรณกรรมสิบสองพันนา

เหตุการณ์	ตำนานพื้นเมือง เชียงใหม่	ตำนาน พระยาเจือง	พงศาวดาร ล้านนาไทย	พงศาวดาร เงินยางขส.1	พงศาวดาร เงินยางขส.2	ตำนานเมือง พะเยา	ศาสตร์พรหม เมืองเชียงเจือง	ทับพื้นเมืองคาว สิบสองพันนา	ตำนานพื้นเมือง สิบสองพันนา	ประวัติศาสตร์ สิบสองพันนา
ประสูติ จอมดาเวียงสิน พระชนม์ ครองราชย์ ลาวอายุเจืองสิน พระชนม์		จ.ศ. 480 ¹ (พ.ศ. 1661)		จ.ศ. 421 (พ.ศ. 1604)	จ.ศ. 478 (พ.ศ. 1659)	จ.ศ. 401 (พ.ศ. 1582)			จ.ศ. 369 (พ.ศ. 1580)	จ.ศ. 522 (พ.ศ. 1703)
			จ.ศ. 515 (พ.ศ. 1696)		จ.ศ. 483 (พ.ศ. 1664)					

¹ อานันท์ กาญจนพันธ์ คำนวณตามปีนักษัตรว่า น่าจะเป็น จ.ศ. 444 (พ.ศ. 1625) ดู ตำนานพระยาเจือง, หน้า 7-8.

เหตุการณ์	ตำนานพื้นเมือง เชียงใหม่	ตำนาน พระยาเจือง	พงศาวดาร ลานนาไทย	พงศาวดาร เงินยางชล.1	พงศาวดาร เงินยางชล.2	ตำนานเมือง พะเยา	ศาสตร์พรหม เมืองเชียงเจือง	ทับพื้นเมืองคำว สิบสองพันนา	ตำนานพื้นเมือง สิบสองพันนา	ประวัติศาสตร์ สิบสองพันนา
ราชาภิเษกเป็น เอกราชที่เมือง แกวพระกั้น	จ.ศ. 496 (พ.ศ. 1677)		จ.ศ. 551 (พ.ศ. 1732)							
ลาวชิน สิ้นพระชนม์					จ.ศ. 484 (พ.ศ. 1665)					
ปราบเมืองว้อง จาร์กหลักศิลาที่ มิดิลา				จ.ศ. 502 (พ.ศ. 1683)	จ.ศ. 502 (พ.ศ. 1683)					
สิ้นพระชนม์	จ.ศ. 513 (พ.ศ. 1694)	จ.ศ. 560 (พ.ศ. 1741)	จ.ศ. 567 (พ.ศ. 1748)	จ.ศ. 524 (พ.ศ. 1705)	จ.ศ. 554 (พ.ศ. 1735)	จ.ศ. 479 (พ.ศ. 1660)	จ.ศ. 542 (พ.ศ. 1723)	จ.ศ. 542 (พ.ศ. 1723)	จ.ศ. 455 (พ.ศ. 1636)	จ.ศ. 543 (พ.ศ. 1724)

จากตารางเปรียบเทียบจะเห็นว่าระยะเวลาที่ประสูตินั้น ตำนานเมืองพะเยา และ ตำนานพื้นเมืองสิบสองพินนา ให้ไว้ตรงกัน คือ ปลายศตวรรษที่ 16 โดยระบุต่างกันเพียง 4 ปี คือ ตำนานเมืองพะเยา ระบุว่าประสูติในปี จ.ศ. 403 (พ.ศ. 1584) ส่วน ตำนานพื้นเมืองสิบสองพินนา ระบุว่า ประสูติในปี จ.ศ.369 (พ.ศ.1580) วรรณกรรมอีก 2 ฉบับ คือ พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสน ฉบับที่ 1 และ ตำนานพระยาเจือง ระบุว่าประสูติในศักราช 1600 ขึ้นไป คือ จ.ศ. 421 (พ.ศ. 1604) และ จ.ศ. 480 (พ.ศ. 1661)

ปีที่สิ้นพระชนม์ ตำนานพื้นเมืองสิบสองพินนา ให้ศักราชไว้น้อยที่สุด คือ จ.ศ. 455 (พ.ศ. 1636) และ พงศาวดารลานนาไทย ให้ศักราชไว้มากที่สุด คือ จ.ศ. 567 (พ.ศ. 1748) ในขณะที่วรรณกรรมจากสิบสองพินนาอีก 2 ฉบับ คือ ศาสตร์พรหมเมืองเชียงเจือง ทับพื้นเมืองเวียงคาวสิบสองพินนา ระบุว่าสิ้นพระชนม์ในปี จ.ศ. 542 (พ.ศ. 1723) ใกล้เคียงกับพงศาวดารเชียงรุ่ง ฉบับที่ สุชาติ ภูมิบริรักษ์ ไข้ศึกษา ซึ่งระบุว่า จ.ศ. 543 (พ.ศ. 1724)

ส่วนศักราชที่ครองราชย์ ราชภิเษก ที่เมืองแก้วพระกัน ลาวขึ้นสิ้นพระชนม์ การปราบเมืองว่องและจารึกหลักศิลาที่เมืองมิดิลา ซึ่งปรากฏระบุไว้ใน ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ พงศาวดารลานนาไทย พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสนฉบับที่ 1 และ พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสนฉบับที่ 2 ล้วนอยู่ในช่วงศตวรรษที่ 17 ทั้งสิ้น จึงอาจสันนิษฐานได้ว่า หากพญาเจืองเป็นบุคคลจริงในประวัติศาสตร์ ระยะเวลาที่พญาเจืองมีชีวิตอยู่ น่าจะอยู่ในช่วงศตวรรษที่ 17 จนกระทั่งถึงต้นศตวรรษที่ 18

3. พระประวัติ

3.1 พระญาติวงศ์

3.2 ลักษณะที่แสดงว่าเป็นบุคคลพิเศษ

3.1 พระญาติวงศ์

พระบิดาพระมารดาและบรรพบุรุษแรกเริ่ม วรรณกรรมที่ไม่ระบุพระนามพระบิดาและพระมารดาของพญาเจืองเลย คือ วรรณกรรมจากล้านช้างเรื่อง กิงเจืองหาน วรรณกรรมจากสิบสองพินนา 4 เรื่อง คือ ศาสตร์พรหมเมืองเชียงเจือง ทับพื้นเมืองเวียงคาวพินนาเชียงรุ่ง และ เชื้อเครือเจ้าแผ่นดินแสนหัวฟ้า

ตำนานพื้นเมืองสิบสองพินนา และวรรณกรรมมุขปาฐะเรื่อง เจ้าเงาะหาญ แต่เรื่อง เจ้าแสงทอระบู่ เจ้าแสงทอเป็นเชื้อสายของกษัตริย์เชียงแสน วรรณกรรมจาก ล้านช้าง 2 เรื่อง คือ เรื่อง ท้าวบาเจือง และเรื่อง ท้าวยี่บาเจือง ระบุว่า พระบิดาของพญาเจืองมีพระนามว่า จอม เป็นกษัตริย์ครองเมืองหนึ่ง ซึ่งมีชื่ออยู่ 3 ชื่อ คือ นาคอง สวนตาล และ ซาชาย

วรรณกรรมจากล้านนาระบุพระนามพระบิดาพญาเจืองเป็นคำ 2 พยางค์บ้าง 3 พยางค์บ้าง แต่ก็ขึ้นต้นด้วยคำว่า จอม เหมือนกัน ดังนี้

พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสน ฉบับที่ 1 และ ตำนานเมืองพะเยา ระบุพระนามว่า จอมธรรม ครองเมืองพะเยา พระนามจอมธรรมนี้ น่าจะมาจากคุณลักษณะที่ทรงคุณธรรมเป็นอย่างยิ่งตามที่บรรยายไว้

ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ระบุพระนามว่า จอมดาเวียง แต่ไม่ได้ให้รายละเอียดว่าเป็นกษัตริย์เมืองไหน ในขณะที่ พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสน ฉบับที่ 2 และ พงศาวดารลานนาไทย ระบุพระนามว่า จอมดาเวียง ครองเมืองเชียงเวียง

ตำนานพระยาเจือง ระบุพระนามว่า จอมราช ครองเมืองไชยนครหรือ ซาชาย

วรรณกรรมที่ระบุพระนามพระมารดาของพญาเจืองมี 2 เรื่องเท่านั้น คือ ตำนานพระยาเจือง ระบุพระนามว่า จอมเมือง และเรื่อง ท้าวบาเจือง ระบุพระนามว่า จอม

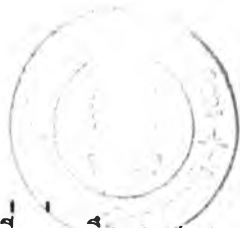
วรรณกรรมจากล้านนา 5 เรื่อง คือ ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสนฉบับที่ 1 พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสนฉบับที่ 2 พงศาวดารลานนาไทย และ ตำนานเมืองพะเยา ระบุว่า พญาเจืองสืบเชื้อสายมาจากลวจังกราชปฐมกษัตริย์แห่งเมืองเงินยางเชียงแสน ตำนานพระยาเจือง แม้มิได้ระบุในทำนองเดียวกันนี้ แต่ในการระบุงศ์กราชที่พญาเจืองประสูติ ก็กล่าวโยงไปถึงลวจังกราช โดยระบุว่าพญาเจืองประสูติ เมื่อลวจังกราชเสด็จจุบติในโลกนี้ได้ 480 ปี

อย่างไรก็ดี วรรณกรรมจากล้านนา 5 เรื่อง ซึ่งระบุว่า พญาเจืองสืบเชื้อสายมาจากลวจังกรานั้น อาจแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ 1 ได้แก่ ตำนานพื้นเมือง

เชียงใหม่ พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสนฉบับที่ 2 และ พงศาวดารลานนาไทย นอกจากจะระบุว่าพญาเจืองสืบเชื้อสายมาจากลวจิงกราชแล้ว ยังเป็นบรรพบุรุษองค์หนึ่งของพญามังรายแห่งอาณาจักรล้านนาคือ ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ระบุว่าพญาเจืองเป็นกษัตริย์ลำดับที่ 19 ในวงศ์กษัตริย์แห่งทิวศรเงินยาง มีพระอัยกาพระนามว่า ลาวจง แต่ไม่ได้ให้รายละเอียดว่าขณะประสูตินั้น พระบิดาเป็นกษัตริย์เมืองไหน พงศาวดารลานนาไทย ระบุว่าพระอัยกามีพระนามว่า ชุนเลง และ พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสนฉบับที่ 2 ระบุว่าพระอัยกามีพระนามว่า ชุนเรงกวา วรรณกรรม 2 ฉบับนี้ ระบุตรงกันว่า ขณะประสูตินั้นพระบิดาคือจอมผาเรืองครองเวียงเชียงเรือง

วรรณกรรมกลุ่มที่ 2 คือ ตำนานเมืองพะเยา และ พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสนฉบับที่ 1 ระบุตรงกันว่า พระอัยกามีพระนามว่า ชุนเงิน ชุนจอมขรรคมพระบิดาเป็นปฐมกษัตริย์แห่งเมืองภูกามยาวหรือพะเยา ตามวรรณกรรม 2 ฉบับนี้ พญาเจืองเป็นกษัตริย์ลำดับที่ 43 ในวงศ์กษัตริย์ทิวศรเงินยาง และเป็นกษัตริย์องค์ที่ 2 แห่งเมืองพะเยา

พระปิตุลา วรรณกรรมจากล้านช้างและล้านนาทุกฉบับ กล่าวถึงพระปิตุลาพญาเจืองเป็นกษัตริย์เมืองเงินยาง เรื่อง กิงเจืองทาน ไม่ได้ระบุพระนาม แต่วรรณกรรมอื่น ๆ ระบุพระนามไว้ต่างกันบ้าง แต่ก็ล้วนแต่มีเสียงใกล้เคียงกัน ความฉีกแตกต่างอาจเกิดขึ้นขณะถ่ายถอดกันทางมุขปาฐะ หรือการคัดลอกวรรณกรรมก็เป็นได้ ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสนฉบับที่ 1 และ ตำนานเมืองพะเยา ระบุพระนามว่า ชิน พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสนฉบับที่ 2 และ พงศาวดารลานนาไทย ระบุพระนามว่า ชิน ในขณะที่ ตำนานพระยาเจือง เรื่อง ท้าวบาเจือง และ เรื่อง ท้าวยี่บาเจือง ระบุพระนามว่า ชิม ถ้าพิจารณาจากชื่อที่นิยมตั้งในล้านนาสมัยก่อน น่าจะเป็นคำว่า ชิน หรือ ชิน คำว่า ชิน มีความหมายเดียวกับคำว่า ชิน ในภาษากรุงเทพฯ ส่วนคำว่า ชิม มีความหมายเดียวกับคำว่า ชิน ซึ่งหมายถึงตะกั่ว ในภาษากรุงเทพฯ คำว่า ชิม ไม่มีความหมายใช้ในภาษาล้านนา

พระเชษฐา วรรณกรรมที่กล่าวถึงพระเชษฐาของพญาเจือง คือ พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสนฉบับที่ 2 พงศาวดารลานนาไทย ตำนานพระยาเจือง และ เรื่อง ท้าวบาเจือง วรรณกรรม 3 ฉบับแรกระบุว่า พระเชษฐามีพระนามว่า อ้ายเจือง หรือลาวอ้ายเจือง ส่วนในเรื่อง ท้าวบาเจือง ระบุว่าพระนามว่า อ้ายเจือง คำว่า อ้าย ในภาษาไทยโบราณใช้นำหน้าชื่อผู้ชายคนหัวปี

พระอนุชา วรรณกรรมที่ระบุถึงพระอนุชาของพญาเจืองมี 2 ฉบับ คือ พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสนฉบับที่ 1 และ ตำนานเมืองพะเยา ในวรรณกรรม 2 ฉบับนี้ พระอนุชาของพญาเจืองมีพระนามว่า ชุนชอง หรือ ชุนจอง เป็นกษัตริย์ลำดับที่ 3 แห่งเมืองพะเยา ขึ้นครองราชย์เมื่อพญาเจืองยกทัพไปรบกับพญาแมนตาทอก

พระมาตุจฉา มีวรรณกรรมอยู่ 4 เรื่องที่กล่าวถึงพระมาตุจฉาของพญาเจือง คือ ตำนานพระยาเจือง เรื่อง ท้าวบาเจือง เรื่อง ท้ายี่บาเจือง และ เรื่อง กิ่งเจืองทาน ตามวรรณกรรมเหล่านี้ พระมาตุจฉาของพญาเจืองเป็นหญิงหม้าย ครองเมืองเชียงเคื้อแทนพระสวามี เรื่อง กิ่งเจืองทาน ไม่ระบุพระนาม ตำนานพระยาเจือง เรื่อง ท้าวบาเจือง และ เรื่อง ท้ายี่บาเจือง เรียกว่า นางเม็ง คำว่า เม็ง ในที่นี้ไม่น่าจะเป็นพระนาม หากเป็นการเรียกตามเชื้อชาติกำเนิด คำว่า เม็ง ในภาษาล้านนาหมายถึง มอญ

มเหสี วรรณกรรมจากสิบสองพันนา 3 ฉบับ คือ ศาสตร์พรหมเมืองเชียงเจือง พิพพื้นเมืองเรื่องคาวพันนาเชียงรุ่งและเชื้อเครือเจ้าแผ่นดินแสนทวีฟ้า และ ตำนานพื้นเมืองสิบสองพันนา ระบุตรงกันว่า พญาเจืองมีมเหสีพระนามว่า รมณี หรือ รัมณี ส่วนวรรณกรรมจากล้านนาและล้านช้าง กล่าวถึงเรื่องมเหสีของพญาเจือง มีประเด็นที่ตรงกันอยู่ 2 ประการ คือ

1. เจ้าเมืองเงินยางพระบิดาลา ได้มอบธิดาให้เป็นมเหสีของพญาเจือง หลังจากที่พญาเจืองช่วยปราบพวกแควเป็นผลสำเร็จ วรรณกรรมส่วนใหญ่ระบุว่า ธิดาของเจ้าเมืองเงินยางที่เป็นมเหสีพญาเจืองมี 2 องค์ คือ นางอ้วคำควรเมือง*

* คำว่า อ้ว ในภาษาไทยโบราณใช้นำหน้าชื่อลูกสาวคนที่ 5 และคำว่า อาม ใช้นำหน้าชื่อลูกสาวคนที่ 3 ดู เรื่องกฎหมายตราสามดวง (กรมศิลปากรจัดพิมพ์เผยแพร่ พ.ศ. 2521), หน้า 184-188 คำว่า อ้ว ในดินที่ไม่มีเสียงสระประสมจะออกเสียงเป็น โอ.

หรือ อ้าวคำคอนเมือง หรือ อ้าวคำแพงเมือง หรือ โอคำแพงเมือง และนางอามแพง
จันทน์ผง แต่ ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ และ ตำนานเมืองพะเยา กล่าวถึงนาง
อ้าวคำควรเมืองเพียงองค์เดียว

2. พญาเจืองมีมเหสีหลายองค์ เป็นธิดาเจ้าเมืองต่าง ๆ แต่ไม่ได้กล่าวถึง
นางรมณีหรือรมณี ทั้งที่ปรากฏในวรรณกรรมจากสิบสองพันนา จำนวนและพระนามของ
มเหสีที่ปรากฏในวรรณกรรมจากล้านนาและล้านช้าง มีทั้งที่ตรงกันและแตกต่างกันดังนี้

ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ กล่าวถึงมเหสี 3 องค์ คือ นางอ้าวคำคอนเมือง
ธิดาเจ้าเมืองเงินยาง นางอมราเทวีจากเมืองลาว และนางอู่แก้วธิดาเจ้าเมืองพะกัณ

พงศาวดารลานนาไทย กล่าวถึงมเหสี 4 องค์ คือ นางอามแพงจันทน์ผง
นางโอคำแพงเมือง ธิดาเจ้าเมืองเงินยาง นางอมราเทวีจากเมืองลาว และนางอู่แก้ว
ธิดาเจ้าเมืองพะกัณ

ตำนานเมืองพะเยา กล่าวถึงมเหสี 3 องค์ คือ นางจันทาเทวี ธิดา
พระยานาน นางแก้วกษัตริย์ ธิดาพระยาแพร์ และนางโอคำควรเมือง ธิดาเจ้าเมือง
เงินยาง

พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสนฉบับที่ 1 กล่าวถึงมเหสี 4 องค์ คือ
นางจันทาธิดาพระยานาน นางแก้วกษัตริย์ ธิดาพระยาแพร์ นางโอคำแพงเมือง
และนางอามแพงจันทน์ผง ธิดาเจ้าเมืองเงินยาง

พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสนฉบับที่ 2 กล่าวถึงมเหสี 2 องค์ คือ
นางอามแพงจันทน์ผงและนางโอคำแพงเมือง ธิดาเจ้าเมืองเงินยาง

ตำนานพระยาเจือง กล่าวถึงมเหสี 4 องค์ คือ นางองคาเมือง นาง
อามแพงจันทน์ผง ธิดาเจ้าเมืองเงินยาง นางอู่แก้ว ธิดาเจ้าเมืองพะกัณ และ
นางง่อมมวนธิดาเจ้าเมืองเชียงเคือ

เรื่อง ท้าวยี่บาเจือง กล่าวถึงมเหสี 7 องค์ คือ นางอ้าวและนางอามคา
ธิดาเจ้าเมืองเงินยาง นางอู่แก้วธิดาเจ้าเมืองพะกัณ นางง่อมมวนธิดาเจ้าเมือง
เชียงเคือ นางคำหยาดธิดาพญาฟ้าฮวน

เรื่อง กิงเจื่องหนาน กล่าวถึงมเหสี 4 องค์ คือ นางอัคริศาเจ้าเมืองเงินยาง นางอู่แก้วริศาเจ้าเมืองพระกัน นางอินทแปงริศาเจ้าเมืองเชียงเครือ และนางคำหยาดริศาพญาฟ้าฮวน

เรื่อง ท้าวบาเจื่อง กล่าวถึงมเหสี 12 องค์ คือ นางอัคริศาและนางอามคาริศาเจ้าเมืองเงินยาง นางอ้อมมวนริศาเจ้าเมืองเชียงเครือ นางแพงมากริศาเจ้าเมืองเชียงเซย นางคำหยาดริศาพญาฟ้าฮวน ริศาเจ้าเมืองพระกัน 7 นาง คือ นางอู่แก้ว นางเกิด นางเวียน นางเลา นางพรหม นางเสาร์ และนางมุน

โอรส วรรณกรรมจากสิบสองพันนาคงกล่าวมาแล้ว 3 ฉบับ กล่าวถึงโอรส 4 องค์ คือ เลาปีเริง หรือเลาเปือเรือ อ้ายฮุง ยี่คำเหลิง และสามไคร้เน็ง ส่วนเรื่องเจ้าแสงตอระบุว่าเจ้าแสงตอมีโอรส 3 องค์

ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ กล่าวถึงโอรส 4 องค์ คือ ผาเรืองแมนคำชา ยี่คำท้าว ท้าวซุมแสง และลาวเงินเรือง

ตำนานเมืองพะเยา ไม่ได้กล่าวถึงโอรสพญาเจื่องเลย

พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสนฉบับที่ 1 และ ฉบับที่ 2 กล่าวถึงโอรสพญาเจื่อง 5 องค์ คือ ลาวเงินเรือง ลาวเจื่อง ลาวพาว ซุนคำร้อย และเจ้าสร้อยเปี้ย

พงศาวดารลานนาไทย กล่าวถึงโอรส 7 องค์ 5 องค์แรกตรงกับที่ปรากฏใน พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสนฉบับที่ 1 และ ฉบับที่ 2 อีก 2 องค์คือ ยี่คำและซุมแสง

ตำนานพระยาเจื่อง และวรรณกรรมจากล้านช้างกล่าวถึงโอรสเพียงองค์เดียว ใน ตำนานพระยาเจื่อง เรื่อง ท้าวยี่บาเจื่อง และเรื่อง กิงเจื่องหนาน มีพระนามว่า ฮุง แต่ในเรื่อง ท้าวบาเจื่อง มีพระนามว่า คำฮุง

3.2 ลักษณะที่แสดงว่าเป็นบุคคลพิเศษ โดยเหตุที่เป็นวีรบุรุษที่มีความเก่งกล้าสามารถเป็นที่เลื่องลือ ทั้งยังมีชื่อว่าเป็นบรรพบุรุษของผู้นำแห่งหลายแคว้นแคว้น เรื่องที่เล่าถึงประวัติของพญาเจื่องหลายสำนวน จึงคละเคล้าด้วยเรื่องราวเหนือธรรมชาติ แสดงให้เห็นว่าเป็นบุคคลที่มีคุณลักษณะพิเศษ ไม่เหมือนใคร อาจ

จำแนกเรื่องเล่าดังกล่าวออกเป็น 5 ประเด็น ดังนี้

- 3.2.1 ความสัมพันธ์กับเทพ
- 3.2.2 เหตุการณ์ศรชัยก่อนประสูติ
- 3.2.3 คำทำนายจากความฝันของพระมารดาและดวงชะตา
- 3.2.4 การได้อาวุธและช่างทรง
- 3.2.5 ความแข็งแรงและคงกระพัน

3.2.1 ความสัมพันธ์กับเทพ ได้แก่การอธิบายว่า พญาเจืองเคยเป็นเทพมาก่อน หรือสืบเชื้อสายจากเทพ ผู้วิจัยพบว่า วรรณกรรมที่ไม่ได้กล่าวถึงเรื่องนี้เลย คือวรรณกรรมจากสิบสองปันนา และวรรณกรรมจากล้านนาเรื่อง ตำนานพระยาเจือง ตำนานและพงศาวดารจากล้านนา ส่วนอื่น เขียนไว้ตรงกันว่า พญาเจืองสืบเชื้อสายมาจากหลวงจิงกราช ปฐมกษัตริย์แห่งอาณาจักรเงินยางเชียงแสน ซึ่งตามตำนานและพงศาวดารเล่าว่า เป็นเทพที่เสด็จลงมาจากสวรรค์ โดยไต่บันไดเงินลงมาที่คอยกุง ในจังหวัดเชียงรายปัจจุบัน เพื่อสั่งสอนให้คนทั้งหลายตั้งอยู่ในไตรรัตน์ สรรพาคม³⁰ กล่าวได้ว่าผู้เขียนวรรณกรรมจากล้านนา ได้รับอิทธิพลจากพุทธศาสนา ตาม ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ พญาเจืองเป็นกษัตริย์ลำดับที่ 19 นับจากหลวงจิงกราช และตาม ตำนานเมืองพะเยา พญาเจืองเป็นกษัตริย์ลำดับที่ 43 นับจากหลวงจิงกราช ในวรรณกรรมจากล้านนาพญาเจืองจึงมีฐานะเป็นผู้สืบเชื้อสายจากเทพ และเป็นเทพในพุทธศาสนา ซึ่งเสด็จอุบัติในโลกเพื่อค้ำจุนพุทธศาสนาโดยตรง

ส่วนวรรณกรรมจากล้านช้างทั้ง 3 เรื่อง ให้แนวคิดที่ต่างออกไป กล่าวคือ เล่าว่าพญาเจืองเป็นลูกแถนมาก่อน พญาจอมประสงค์จะโคโอรสไว้สืบราชสมบัติ ได้ทำพิธีอ้อนวอนบวงสรวงขอความช่วยเหลือจากผีอย่างงาม ให้นำความไปกราบทูลแถน หลังจากเสียดายแล้วแถนไค้มอบหมายให้โอรสองค์หนึ่งลงมาเกิดเป็นโอรสของ

³⁰ คุรยาละเอี้ยกไน คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี, ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า 3-4. พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสน ใน ประชุมพงศาวดาร เล่ม 33 (กรุงเทพมหานคร : คุรุสภา, 2512), หน้า 201-202 และ ประชุมพงศาวดาร เล่ม 34, หน้า 53-54.

พญาจอม ไอรสแดนองค์นี้ ในเรื่อง ท้าวยี่บาเจือง และเรื่อง กิงเจืองทาน ชื่อ เจ้ายี่น้อย

อาจกล่าวได้ว่า วรรณกรรมจากล้านนาและวรรณกรรมจากล้านช้าง ให้แนวคิดที่คล้ายคลึงกัน คือเน้นความสำคัญว่า พญาเจืองมิได้มีความเป็นมาเพียงมนุษย์ทั่วไป หากมีลักษณะพิเศษ คือ มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับเทพ ที่แตกต่างกันก็คือ ในวรรณกรรมจากล้านนานั้นพญาเจืองมิได้มีฐานะเป็นเทพโดยตรง แต่เป็นผู้ที่สืบเชื้อสายจากเทพ และเป็นเทพในพุทธศาสนา ส่วนในวรรณกรรมจากล้านช้าง พญาเจืองมีฐานะเป็นลูกเทพมาก่อน ลงมาตามบัญชาของเทพ ความเป็นมาก่อนการประสูติของพญาเจือง มีลักษณะคล้ายเรื่องราวของขุนบรม กษัตริย์ผู้เป็นต้นวงศ์ของบรรดากษัตริย์แห่งล้านช้าง ล้านนา และอยุธยา ดังที่ปรากฏใน พงศาวดารล้านช้าง³¹ อาจกล่าวได้ว่า ผู้แต่งวรรณกรรมจากล้านช้าง ได้สร้างให้พญาเจืองมีลักษณะความเป็นมา สอดคล้องกับคตินิยมที่ปรากฏในเทพปกรณัมที่สืบทอดมาตามประเพณีของตน

การเขียนยกย่องกษัตริย์ว่าเป็นเทพ หรือสืบเชื้อสายจากเทพ เป็นลักษณะการสร้างความสำเร็จให้แก่สถาบันของผู้นำของกลุ่มชน พบได้บ่อย ๆ ในนิทานประเภทเทพปกรณัมของชนหลายชาติ เช่น เทพปกรณัมของเกาหลี³² เป็นต้น

3.2.2 เทพมหัศจรรย์ก่อนประสูติ วรรณกรรมที่กล่าวถึงเทพมหัศจรรย์ก่อนพญาเจืองประสูติได้แก่ พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสน ฉบับที่ 1 ตำนานพระยาเจือง เรื่อง ท้าวยี่บาเจือง และเรื่อง กิงเจืองทาน เทพมหัศจรรย์ที่เกิดขึ้น อาจจำแนกออกเป็น 3 ประการ ดังนี้

1. ชนรรมชาติและสิ่งที่อยู่แวดล้อมเกิดอาการผิดปกติ
2. คน สัตว์ และสิ่งของอุบัติขึ้นเป็นสิ่งที่คู่บารมี
3. ความสามารถพิเศษใดตั้งแต่เกิด

³¹ ดู "พงศาวดารล้านช้าง" ใน ประชุมพงศาวดาร ฉบับหอสมุดแห่งชาติ เล่ม 1 (ภาค 1 และ ภาค 2) (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ภาวหนา, 2506), หน้า 387-432.

³² Chun Shin-Yong, general editor. Korean Folk Tales. Seoul : International Cultural Foundation, 1973, pp.61-65.

วรรณกรรมที่บรรยายว่า ขณะที่พญาเจืองประสูติ ชรรษชาติ และสิ่งแวกล้อม เกิดอาการผิดปกติ ได้แก่ เรื่อง ท้าวยี่บาเจือง และเรื่อง กึ่งเจืองหนาน วรรณกรรม 2 เรื่องนี้เล่าไว้ตรงกันว่า ขณะที่พญาเจืองประสูตินั้น เกิดเหตุมหัศจรรย์หลายอย่างคือ เครื่องดนตรีมีเสียงดังก้องขึ้นมาเองทั่วเมือง อารุขบังเกิดแสงเป็นประกาย และเกิดแผ่นดินไหว ในเรื่อง ท้าวยี่บาเจือง มีรายละเอียดเพิ่มเติมว่า ขณะพญาเจืองประสูตินั้น ฝนตก ม้าและควายส่งเสียงร้องขึ้นชม นอกจากนี้วรรณกรรมทั้ง 2 ฉบับนี้เล่าไว้ตรงกันควยว่า พอประสูติพญาเจืองก็ตรัสไต่หน้ที่ กราบทูลพญาจอมว่า ตนมาจากสวรรค์ ตามที่เชื่อเชิญ พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสน ฉบับที่ 1 เล่าว่าเมื่อประสูติได้ 1 เดือน มีเครื่องทิพย์ 3 ประการเกิดมาเทียม คือ พระแสงทิพย์ ตะบองทิพย์ และคนโพนิน

วรรณกรรมที่บรรยายว่า คนและสัตว์เกิดในวันและเวลาเดียวกันกับพญาเจือง ท่านองสหชาติโยธา ได้แก่ ตำนานพระยาเจือง เรื่อง ท้าวยี่บาเจือง และเรื่อง กึ่งเจืองหนาน วรรณกรรม 3 เรื่องนี้บรรยายว่าบุคคลที่เกิดมาในวันและเวลาเดียวกันคือ

1. บรรดาแม่สีของพญาเจือง ได้แก่ นางง่อมม่วนหรือนางอินท์แปง นางอ้ว นางอามคา นางอู่แก้ว นางคำหยาค เป็นต้น
2. บริวารที่ใกล้ชิด เช่น จาซ้อน อ้ายคว่าง แองคอน คอนชาย สามมะเฮี้ยว เป็นต้น

ตำนานพญาเจือง ระบุว่า สัตว์ที่เกิดมาคู่กับพญาเจือง คือ ช้างพานคำ

เหตุมหัศจรรย์ที่ปรากฏขึ้นขณะที่พญาเจืองประสูตินั้น มีลักษณะคล้ายคลึงกับสิ่งมหัศจรรย์ที่ปรากฏขึ้นขณะที่พระพุทธเจ้าประสูติ ดังความบรรยายในคัมภีร์ ปฐมสมโพธิกถา ดังนี้

ขณะนั้นทั้งหมื่นโลกษาศุภกัณหาคาไหว เกิดโอภาสสว่างไปทั่วโลกทั้งปวง บรรดาแก้วประกับวิมาฎนแหงมุกเทวดา และอากาศเทพคาทั้งหลาย ก็เปล่งแสงโอภาสรุ่งเรืองยิ่งนักทั่วทุก ๆ ทิพยพิมาน อันว่า พิณและเบร็สรรพริยคนตรีต่าง ๆ มิไคมีผู้ใดกระหนกกระทัง ก็บันลือศัพท์สำเนียงออกเอง รัศมีพระจันทร์ก็โอภาส

สว่างยิ่งนัก รัศมีพระอาทิตย์ก็อ่อน มิไคร้อน เย็นสบาย มหาเมฆก็กังวาลขึ้นในทิศ
ทั้ง 4 ยังวิสาสะทกโหดกลงในที่โคจรอบ ทิศานุทิศทั้งหลายก็โอภาสสว่างยิ่งนัก³³

คัมภีร์ ปฐมสมโพธิกถา บรรยายว่า ในวันที่พระพุทธเจ้าประสูตินั้น มีสหชาติ
ที่บังเกิดพร้อมวันกันนั้น 7 คือ พระพิมพา 1 พระอานนท์ ผู้เป็นโอรสพระเจ้า
อมิตोทนะพระเจ้าอา 1 นายฉันทามาตย์ 1 ม้ากัณฐกะ 1 ไม้มหาโพธิ 1 และชุมทอง
ทั้ง 4 ชื่อ สังขนิชชี เอลนิชชี อุบลนิชชี และ บุษกรนิชชี³⁴

หนังสือ พุทธประวัติฝ่ายมหายานในธิเบต บรรยายเหตุการณ์ก่อนพระพุทธเจ้า
ประสูติว่า เกิดเหตุมหัศจรรย์ต่าง ๆ และพระพุทธเจ้าได้เสด็จพระกำเนิดและทรงมี
พระকারัส ดังนี้

เมื่อพระนางมหามายาเสด็จประพาสสวนลุมพินี ก็ประจวบพระครรภ์ที่จะ
คลอดกุมาร พระนางจึงโน้มเหนี่ยวคานอุโสภ อันมีปริมณฑลกว้างใหญ่ ขณะนั้น
ท้าวศกเกตุ (พระอินทร์) ก็บันดาลให้หาญฝนและเกิดลมพายุ ใหญ่หม่านงบริวาริกา
ของพระนางมหามายากระจ่ายไป แล้วท้าวสหัสถ์สนัยน์ก็นิรมิตพิเศษเป็นหญิงแก่
เขาไปรับกุมารที่เกิดใหม่ไว้บนตักของตน แต่พระโพธิสัตว์สิงห์ท้าวสหัสถ์สนัยน์
กลับเสีย แล้วพระองค์เสด็จกำเนิดในโพธิ์ที่สำคัญ 7 ก้าว ทอดพระเนตรไป
ทางทิศตะวันออก แล้วตรัสว่า เราจะโคจรบรรลุถึงพระนิพพานอันสูงสุด
ทางทิศใต้ตรัสว่า เราจะโคเป็นเอกของสัตว์โลก
ทางทิศตะวันตกตรัสว่า เราจะโคถึงที่สุดชาติ
ทางทิศเหนือตรัสว่า เราจะข้ามโอฆสงสาร³⁵

ใน มหาเวสสันดรชาดก ก็บรรยายว่า เมื่อพระโพธิสัตว์จะจุติจากสวรรค์มาปฏิสนธิใน
ครรภ์พระนางมุสสีนั้น ได้มีฝูงเทพยดาจุติมาเป็นสหชาติโยธาถึงหกหมื่นคน และ

³³ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, ปฐมสมโพธิกถา
(มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์ และมูลนิธิธิดาเขียนแห่งประเทศไทย
จัดพิมพ์ พ.ศ. 2503), หน้า 51.

³⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 54.

³⁵ พุทธประวัติฝ่ายมหายานในธิเบต เจ้าหน้าที่ราชบัณฑิตยสภา (ผู้แปล),
พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ นางสมเด็จ ประมิตินทร, 2501 (พระนคร :
อรุณการพิมพ์, 2501), หน้า 15-16.

พระเวสสันดรทรงมีพระคำรัสได้ตั้งแต่ก่อนประสูติใหม่ ๆ ดังนี้

ส่วนพระโพธิสัตว์ก็จตุจากทิพยสถานพิมานมาศ ทรงเสวยปฏิสนธิชาติในครรภ์
พระอุสสี พระนางเชอกก็เปรมปรีดิ์ทุกเวลา สัพเพ เทวคณา ฝ่ายผู้งเทพยคา
ทั้งนั้น ก็จตุจากสวรวรคพิมานมาศ ลงสูครรภกริยาอำมาตย์ทั้งหกหมื่น ก็พร้อม
วันทันคืนและเวลา กวยหนอพระศาสดาเจ้านั้นแล³⁶

และ

มหลุโตะ อันว่าพระบรมพุททพงศโพธิญาณ เสถิจจากอุทรสถานพระมารคา
อกุขินี อุมมีเลตุวา ลิมุพระเนตรทั้งชายชวา เขยียกพระกร จึงทูลวอน
พระมารคาวา ออมม ซาแตพระแม่เจา ยักัญจิ ธนั ทรพยอันโคของเราทึ
บรรมคามึ พระลูนึจะบำเพ็ญทาน³⁷

จะเห็นว่า การบรรยายเหตุมหัศจรรย์ขณะพญาเจืองประสูติ มีส่วนคล้ายคลึง
กับเหตุมหัศจรรย์ก่อนพระพุทธเจ้าและพระเวสสันดรประสูติ จนอาจกล่าวได้ว่าผู้แต่ง
ตำนานพระยาเจือง เรื่อง ท้าวปีบาเจือง และ กิงเจืองทาน น่าจะได้รับอิทธิพล
เรื่องนี้จากพุทธประวัติและชาดก การแทรกเรื่องราวเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่มหัศจรรย์
ต่าง ๆ ขณะพญาเจืองประสูติ เป็นการแสดงให้เห็นว่าวีรบุรุษผู้นี้ มีลักษณะเป็นบุคคล
ที่มีบุญญาบารมี ที่น่าเลื่อมใสศรัทธามาตั้งแต่แรกเกิด

3.2.3 คำทำนายจากความฝันของพระมารคาและดวงชาตา

คำทำนายจากความฝันของพระมารคา วรรณกรรมที่กล่าวถึงเรื่องนี้มี
เพียงเรื่องเดียวเท่านั้น คือ ตำนานพระยาเจือง ซึ่งเล่าว่า ก่อนทรงพระครรภ์
พระมารคาของพญาเจืองใค้มีนิมิตฝันไปว่า พระอาทิตย์รัศมีรุ่งเรืองไปทั่วชมพูทวีป
ได้ลอยมาตกที่อกของนาง พญาจอมโปรคให้เล่าให้โหรฟัง โหรทำนายว่า สัตว์มี
บุญสมภารมาก ประเสริฐกว่าคนทั้งหลายจะมาเกิด เมื่อโตขึ้นจะเป็นกษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่

³⁶ หนังสืออ่านกวีนิพนธ์มหาเวสสันดรชาดก ของกรมสามัญศึกษา กระทรวง
ศึกษาธิการ (พระยาและคุณหญิงสาสิริรัฐวิภาค พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานฌาปนกิจศพ
นางสาวจงกลนี สาสิริรัฐวิภาค, 2493), หน้า 16.

³⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 17-18.

กวางบรรคากษัตริย์ทั้งหลายในชมพูทวีป จะมีศศิก็คือเป็นที่ลือชาปรากฏเป็นอันมาก

ความเชื่อในเรื่องความฝัน เป็นความเชื่อที่มีมาแต่เดิมอย่างหนึ่งของไทย เชื่อกันว่า ความฝันเป็นเครื่องบอกเหตุการณ์ล่วงหน้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งการฝันก่อนตั้งครุภักดิ์เชื่อกันว่าจะเป็นนิมิตให้ทราบว่า บุตรจะเป็นเพศชายหรือหญิง และจะมีอนาคตเป็นประการใด ในวรรณคดีเรื่องต่าง ๆ เช่น ชุนช่างชุนแผน กล่าวถึงมารดาของชุนช่างชุนแผนและนางพิม ล้วนฝันก่อนตั้งครุภักดิ์ และความฝันก็เป็นนิมิตให้ทราบถึงเพศรูปร่างหน้าตา นิสัยใจคอ ความสามารถของชุนช่าง ชุนแผน และนางพิม ตั้งแต่ก่อนกำเนิด³⁸

การฝันเห็นดวงอาทิตย์นั้น คนไทยแต่โบราณถือว่าเป็นฝันดี ผู้ฝันจะมีลาภ มีความเจริญรุ่งเรือง มีความสุข³⁹ หลายชาติก็เชื่อเช่นเดียวกัน คำทำนายฝันของบางชาติเขียนไว้ว่า หากฝันว่าพระอาทิตย์กำลังขึ้นและทรงกลด ท้องฟ้าปราศจากเมฆหมอก เป็นความฝันที่ดียิ่ง หายว่าผู้ฝันจะได้ลาภผลเป็นจำนวนมากมาย ถ้ามีลูก ลูกจะเป็นคนแข็งแรง และทำการ เป็นสง่าแกวงศ์ตระกูล ถ้าผู้ฝันกำลังตกอยู่ที่ใต้อ่านาจอของผู้อื่น ก็จะมีอิสรภาพแก่ตนเต็มที⁴⁰ ความเชื่อที่ว่าฝันเห็นพระอาทิตย์เป็นความฝันที่ดี น่าจะเนื่องมาจาก พระอาทิตย์มีรัศมีสุกใส ให้ความสว่างและความอบอุ่นแก่โลก อาจกล่าวได้ว่า ผู้แต่ง ตำนานพระยาเจือง มีความคิดที่ เลือกความฝันที่จะทำให้ผู้อ่านเกิดความคล้อยตามได้ว่า พญาเจืองเป็นผู้นับบุญญาธิการจริง ๆ

คำทำนายจากดวงชาตา วรรณกรรมที่กล่าวถึงดวงชาตาของพญาเจือง ได้แก่ พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสนฉบับที่ 1 ตำนานเมืองพะเยา และ

³⁸ เสภาเรื่องชุนช่างชุนแผนฉบับหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากรอนุญาตให้ ศิลปাবรรณาการ พิมพ์จำหน่าย (ธนบุรี : โรงพิมพ์รุ่งวัฒนา, 2513), หน้า 3-5.

³⁹ กุ หลวงวิจิตรวาทการ, ความฝัน สำนักงานเสริมวิทย์บรรณาการ (พระนคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองรัตน์, 2504), หน้า 301.

⁴⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 301-302.

เรื่อง ท้าวบาเจือง พงสาวการเมืองเงินยางเชียงแสนฉบับที่ 1 และ ตำนานเมืองพะเยา กล่าวถึงดวงชาตาของพญาเจือง มีทั้งที่ตรงกันและต่างกัน ที่ตรงกันมีดังนี้

ยามจะย่ำรุ่ง ทศยศักราช จันทรกับเสาร้อยเมษ ราชูอยู่กุมภ
อังคารอยู่มังกร พุชพุดหส์บศือยุกรกฎ ศุกรอยู่ตุลย์ และลัคน้อยมีน

ที่ต่างกันคือ พงสาวการเมืองเงินยางเชียงแสนฉบับที่ 1 ให้อันเดือนปีไว้ว่า

วันอังคาร เดือน 5 ปีเถาะ ตรีศก

แต่ ตำนานเมืองพะเยา ให้อันว่า

ปีกัดเหมา เดือน 7 ขึ้น 3 ค่ำ

คำว่า กัดเหมา เป็นชื่อปีและศกที่ใช้อยู่ในล้านนา กัด ตรงกับ ฉ ศก และ เหมา ตรงกับ ปีเถาะ จะเห็นว่าระบุปีไว้ตรงกัน ต่างกันที่เดือนและศก

ในเรื่อง ท้าวบาเจือง มีโคลงที่บรรยายดวงชาตาของพญาเจืองดังนี้

นักชัคตะฤกษ์ไค้ดาวใหญ่	วิสาชะ
ลัคน้อยจอมจันทรอยู่ยืน	เฮียงหมั้น
อาทิตย์จันทร เสาร์พร้อมพุชะเนา	ในเมษ
ดาวเสตะฉัตรเล่ากั้งกวงไว้	ช่วงเพียง*

(ท้าวบาเจือง ลานที่ 3)

จะเห็นว่ามีส่วนที่ตรงกับที่บรรยายใน พงสาวการเมืองเงินยางเชียงแสนฉบับที่ 1 คือ ลัคน้อยมีน จันทรและเสาร้อยเมษ ที่ต่างออกไปคือ ในเรื่อง ท้าวบาเจือง ให้อันว่า พุชอยู่เมษ แต่ใน ตำนานเมืองพะเยา และ พงสาวการเมืองเงินยางเชียงแสนฉบับที่ 1 ระบุว่า พุช อยู่กรกฎ

* ในหนังสือเรื่อง ท้าวฮุงหรือเจือง มีโคลงอีก 1 บทที่กล่าวถึงดวงชาตาของพญาเจือง อยู่ต่อจากโคลงบทนี้ เขียนไว้ในวงเล็บ ซึ่งแสดงว่าเป็นคำประพันธ์ที่ นายสิลา วีระวงส์ แต่งเพิ่มเติมภายหลัง โคลงบทนั้นมีใจความว่า

(วิเสสส้อยพระสุกร เนง	ในตุล
ควงพระหัตถ์ เนาไกรกตอวมเสียง	กงแก้ว
อังคาร เข้าสูนมะกร	เนาเนง
ราหูแผ่นแฉ่วยั้ง	อวมกุ่มภ)

ควงขาทาที่กล่าวไว้ในโคลงบทนี้ คือ สุกรอยู่ตุลย์ พฤษสคือยุกรณ อังคารอยู่มกร
 ราหูอยู่กุ่มภ มีกล่าวไว้ใน ตำนานเมืองพะเยา และ พงสาวดารเมืองเงินยาง
เชียงแสนฉบับที่ 1 ดังกล่าวแล้ว นอกจากนี้ ยังมีกล่าวไว้ใน พงสาวดารโยนก
 ซึ่งเป็นพงสาวดารที่เรียบเรียงขึ้นโดยอาศัยพงสาวดาร เมืองเหนือหลายฉบับ
 นายสีลา วีระวงส์ ผู้เขียนโคลงบทนี้คงจะได้ความคิดมาจากตำนานหรือพงสาวดาร
 ดังกล่าวฉบับใดฉบับหนึ่ง.

ตำนานเมืองพะเยา และ พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสนฉบับที่ 1 กล่าวถึงคำทำนายของโหรไว้ตรงกัน คือทำนายว่า พระราชกุมารองค์นี้ เมื่อเจริญวัยขึ้นจะได้เป็นเอกราชปราบชมพูทวีปทั้งมวล จะมีเคษานุภาพมาก เพียงแต่เหาะเหินเดินอากาศไม่ได้เท่านั้น ในเรื่อง ท้าวบาเจือง โหรทำนายว่า จะประสบความสำเร็จทุกขแต่เยาว์วัยเพราะจะต้องก่พร้าพระบิดา แต่เมื่อเจริญวัยขึ้นจะมีเคษานุภาพมากสามารถปราบและเป็นใหญ่ในสองเมือง ดังนี้

อันนิ่ง	เยียวว่า	ทุกขแต่	น้อยแพ้ว	เดี้ยว	ลุน
		บุนปี	เคื่อนใหญ่	สอน	หนา
		หอม	พลไธ	คอง	คอง
		แกวก่า	พร้า	กาย	หน้า
				หาก	จัก
					ขวาง

3.2.4 การไค้อาวุธและข้างทรง

การไค้อาวุธ ในบรรดาวรรณกรรมจากล้านนา มี พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสนฉบับที่ 1 เพียงเรื่องเดียวที่กล่าวถึงเรื่องการไค้อาวุธของพญาเจือง โดยเล่าว่า หลังจากประสูติไค้ 1 เดือน พญาจอมไค้จักพิชิทำขวัญให้ในเวลากลางคืนเครื่องทิพย์ 3 ประการก็เกิดขึ้นมาเทียมพญาเจือง คือ พระแสงทิพย์ ตะบองทิพย์ และคนโทหิน เกิดขึ้นมาพร้อมกัน 3 อย่าง ส่วนวรรณกรรมล้านช้าง กล่าวถึงเรื่องนี้มีทั้งที่ตรงกันและต่างกันดังนี้ เรื่อง ท้าวยี่บาเจือง และเรื่อง กิงเจืองหนาน กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ตรงกันว่า มีการของ้าวจากแดน โดยขอให้ผู้ย่างมนำมาให้ แต่เรื่อง ท้าวยี่บาเจือง มีเพิ่มเติมว่า ง้าวตกลงมาบนต้นมะขาม ต้นมะขามจึงเป็นต้นไม้ที่ศักดิ์สิทธิ์ ส่วนเรื่อง ท้าวบาเจือง เล่าว่า ข้าพวงศาอยู่ภูสูงนำคาบกล่ามาถวายพร้อมกับฆ้องเงิน 1 คู่

การไค้ข้างทรง อาจแบ่งวรรณกรรมจากล้านนาที่กล่าวถึงเรื่องนี้ออกเป็น 2 กลุ่มคือ กลุ่มที่ 1 ไค้แก่ ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ และ พงศาวดารล้านนาไทย เล่าแต่เพียงว่าพญาเจืองมีข้างทรง แต่ไม่ได้ให้รายละเอียดว่าไค้มาจากไหน

วรรณกรรมจากล้านนาอีกกลุ่มที่ 2 กล่าวถึงการไค้ข้างทรงอย่างพิสดาร มีเรื่องราวคล้ายคลึงกับการไค้ข้างทรงของพรหมกุมาร ซึ่งอยู่ในช่วงต้นของ พงศาวดาร

เมืองเงินยางเชียงแสนฉบับที่ 2 วรรณกรรมกลุ่มนี้ ได้แก่ พงศาวดารเมืองเงินยาง
เชียงแสนฉบับที่ 1 พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสนฉบับที่ 2 และ ตำนานเมือง
พะเยา

เรื่องราวการไต่ข้างทรงของพระหมกุมารอาจสรุปได้ว่ามี 4 ประเด็น ดังนี้

1. พระหมกุมารเกิดนิมิตฝันว่า เทวดามอบอกให้ไปจับข้างที่หน้าแม่ของ
2. เทวดาให้รายละเอียดว่า จะมีข้างเือก 3 เือก แต่ละเือกมี

ฤทธิอำนาจต่างกัน ดังนี้

เือกที่ 1 จะปราบไค้ทั้ง 4 ทวีป

เือกที่ 2 จะปราบไค้ชมพูทวีป

เือกที่ 3 จะปราบไค้ลานนาและขอมค่า

3. เมื่อไปที่หน้าพระหมกุมารเห็นงูลองน้ำมา 3 ตัว ตัวที่ 1 ใหญ่ที่สุด
แล้วเล็ดลงตามลำดับ พระหมกุมารจับงูตัวที่ 3 งูกลายเป็นข้าง

4. ข้างไม่ยอมออกจากรู โหรแนะนำให้นำพานทองมาตีแห่หน้าหน้า
ข้างไค้ยินเสียงจึงขึ้นจากรู เลยไค้ชื่อว่า ข้างพานค่า

ในบรรดาวรรณกรรมทั้ง 3 เรื่อง ตำนานเมืองพะเยา ให้เรื่องราวไว้
ใกล้เคียงที่สุด ต่างกันเพียงเล็กน้อย โดยกล่าวถึงสัตว์ที่ลงน้ำมาว่าเป็นเือกแทนที่
จะเป็นงูดังในเรื่องของพระหมกุมาร แต่คำว่า เือก ในภาษาไทยโบราณก็หมายถึง
งู นอกจากนี้ ตำนานเมืองพะเยา ไม่ไค้ระบุชื่อแม่น้ำที่ให้ไปคอยจับข้าง ใน
พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสนฉบับที่ 1 เทวดาให้รายละเอียดข้างตลอดจนอิทธิฤทธิ
ดังนี้

เือกที่ 1 ชื่อ งาไฟ เสก้จทางไค้ไฟยอมไหม้ทั้งโลก ซึ่งหมายความว่า
ไค้เมืองหนึ่งแล้ว ยอมไค้ทั้งโลก

เือกที่ 2 ชื่อ อ้ายก่างาเขียว แหงคนเขียวตายทั้งทวีป ซึ่งหมายความว่า
ไค้เมืองหนึ่งแล้ว ยอมไค้ทั้งทวีป

เือกที่ 3 ชื่อ พานทอง ยอมนำไปปราบทวีปไค้ ซึ่งหมายความว่า
ทรงข้างไปถึงไหน ยอมปราบไค้ถึงนั้น

ขุนเจืองไม่เข้าใจความหมายจึงทูลเหวคว่าอยากได้ช้างพานทอง เหวควาเลยแนะว่า หากไปที่ท่าน้ำเห็นนาคตัวที่ 3 ให้จับไว้ นาคกลายเป็นช้างพานทอง ในวรรณกรรมเรื่องนี้ไม่กล่าวถึงปัญหาช้างไม่ยอมขึ้นจากน้ำ และไม่บอกที่มาของชื่อช้าง

พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสนฉบับที่ 2 กล่าวถึงเรื่องนี้ว่า ขุนเจืองฝันเห็นชายชราแต่งผ้าขาวนำแก้วมาให้ 1 ลูก รุ่งขึ้นขุนเจืองเสด็จไปที่ท่าน้ำแม่คำ พบช้างเชือกหนึ่งจึงไล่จับ ช้างวิ่งไปเหยี่ยวกิงโพนหนึ่งไว้ ขุนเจืองปืนขึ้นคันโพ แล้วกระโดดขึ้นคอช้าง และตั้งชื่อช้างว่า พานคำ เพราะโคที่แม่น้ำคำ⁴¹

อาจกล่าวได้ว่า ตำนานเมืองพะเยา ให้เรื่องการได้ช้างของพญาเจืองไว้ใกล้เคียงกับเรื่องของการได้ช้างของพรหมกุมารมากที่สุด รองลงมาคือ พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสนฉบับที่ 1 และ พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสนฉบับที่ 2 ใกล้เคียงน้อยที่สุด

อาจเปรียบเทียบเรื่องราวการได้ช้างทรงของพรหมกุมารและขุนเจืองให้เห็นชัดเจนขึ้นด้วยตารางต่อไปนี้

⁴¹ ตำนานเมืองเชียงแสน ซึ่งมีเนื้อความส่วนใหญ่ตรงกับพงศาวดารฉบับนี้ ให้ชื่อช้างว่า พานคำ หรือ ปานคำ กุ สุจิตต์ วงษ์เทศ (บรรณาธิการ), เมืองพะเยา สำนักพิมพ์มติชน (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พิชเชศ, 2527).

การไต่ขางทรง ของพรหมกุมาร	การไต่ขางทรงของขุนเจือง		
พงศาวดารเมืองเงินยาง เชียงแสน ฉบับที่ 2	ตำนานเมืองพะเยา	พงศาวดารเมืองเงินยาง เชียงแสน ฉบับที่ 1	พงศาวดารเมืองเงินยาง เชียงแสน ฉบับที่ 2
<p>1. พรหมกุมาร เกิดนิมิตฝันว่า เหวคามอกให้ไปจับข้างที่ หน้าแม่ของ</p> <p>2. เหวคามอกว่าจะมีข้าง 3 เชือก ล่องน้ำมา เชือกที่ 1 จะช่วยให้ปราบ ไค้ทวีปทั้งสี่ เชือกที่ 2 จะไค้ชมพูทวีป เชือกที่ 3 จะไค้ล้านนา และขอมคำ</p> <p>3. พรหมกุมาร เห็นงูล่องน้ำมา ตัวแรกใหญ่ที่สุด แล้วเลือก ตามลำดับ</p>	<p>1. เหวคาเนรมิตคนเป็นมนุษย์ บอกให้ไปจับข้างที่หน้า</p> <p>2. เหวคามอกว่าจะมีข้าง 3 เชือก ล่องน้ำมา เชือกที่ 1 จะช่วยให้ปราบ ไค้ทวีปทั้งสี่ เชือกที่ 2 จะไค้ชมพูทวีป เชือกที่ 3 จะไค้ครึ่งทวีป</p> <p>3. ขุนเจืองเห็นเงือก ล่องน้ำมา 3 ตัว ตัวแรกใหญ่ที่สุด แล้ว เลือกตามลำดับ</p>	<p>1. เหวคามอกให้ไปจับ ข้างที่หน้า</p> <p>2. เหวคามอกว่าจะมีข้าง 3 เชือก ล่องน้ำมาคือ งาไฟ เสกไฟไปไหน ไฟไหม้ทั้งโลก อ้ายก่างาเขียว แห่งคน เคียวตายทั้งทวีป พานทอง นำปราบทวีปไค้</p> <p>3. ขุนเจืองไม่ไค้พิจารณา ตลอด บอกเหวคาว่าอยาก ไค้ข้างพานทอง</p>	<p>1. ขุนเจืองนิมิตฝันว่าชายชรา นุ่งผ้าขาว นำแก้วมาให้ลูกหนึ่ง</p> <p>2. ขุนเจืองเสกจากเมืองฝาง ไปหน้าแม่คำ</p> <p>3. พบข้าง 1 เชือก จึงไล่ตามจับ</p>

การไต่ข่างทรง ของพรหมณาร	การไต่ข่างทรงของขุนเจือง		
พงศาวดารเมืองเงินยาง เชียงแสน ฉบับที่ 2	ตำนานเมืองพะเยา	พงศาวดารเมืองเงินยาง เชียงแสน ฉบับที่ 1	พงศาวดารเมืองเงินยาง เชียงแสน ฉบับที่ 2
<p>4. พรหมกุมารจับงูตัวที่ 3 งูกลายเป็นข่างเผือก</p> <p>5. ข่างไม่ยอมขึ้นจากน้ำ ไทร แนะให้น้ำพานทองมาตีแห่ แห่น้ำหน้า ข่างยอมขึ้น จากน้ำ และได้ชื่อว่า พานคำ</p>	<p>4. ขุนเจืองจับเงือกตัวที่ 3 เงือกกลายเป็นข่าง</p> <p>5. ข่างไม่ยอมขึ้นจากน้ำ ไทรแนะให้น้ำพานคำมา ตีข่าง ข่างยอมขึ้นจากน้ำ และได้ชื่อว่า พานคำ</p>	<p>4. เหวคามอกให้คอยจับนาค ตัวที่ 3</p> <p>5. ขุนเจืองจับนาคตัวที่ 3 ได้ นาคกลายเป็นข่างพานทอง</p>	<p>4. ข่างเหนียวกึ่งคันโท ขุนเจือง ป็นขันคันโท แล้วกระโดดขึ้นคอข่าง จับข่างได้ ทั้งชื่อว่า พานคำ</p>

3.2.5 ความแข็งแรงและความคงกระพัน วรรณกรรมที่กล่าวถึงตัวละครมีความแข็งแรงและคงกระพัน คือ วรรณกรรมจากสิบสองปันนาเรื่อง เจ้าเจืองหนาน และเรื่อง เจ้าแสงทอ และวรรณกรรมเชียงใหม่เรื่องอ้ายแสงทอ โดยอธิบายสาเหตุที่คงกระพันว่า เพราะได้แก้ววิเศษจากศิวทอ

4. การรบกับแก้ว

นับเป็นเหตุการณ์สำคัญที่สุดในเรื่องราวเกี่ยวกับพญาเจือง เพราะเป็นเหตุการณ์ที่แสดงให้เห็นถึงความเก่งกล้าสามารถของพญาเจือง จนเป็นที่ยอมรับนับถือของชนเผ่าให้ด้วยกัน วรรณกรรมเกี่ยวกับพญาเจืองจากล้านนาและล้านช้างทุกเรื่อง กล่าวถึงเรื่องนี้ตรงกันในประเด็นสำคัญ คือ สาเหตุการรบและผลของการรบ ดังนี้

เจ้าเมืองเงินยางมีธิดาสวยงามเป็นที่เลื่องลือ ผู้นำฝ่ายแก้วอยากได้เป็นมเหสี ได้ส่งบรรณาการไปถวายเจ้าเมืองเงินยางพร้อมกับสุขอ แต่เจ้าเมืองเงินยางไม่ยอมยกธิดาให้ ฝ่ายแก้วจึงยกทัพมาล้อมเมืองเงินยาง เจ้าเมืองเงินยางได้ขอให้พญาเจือง ซึ่งเป็นหลานมาช่วยรบ พญาเจืองปราบพวกแก้วได้สำเร็จ เจ้าเมืองเงินยางยกบ้านเมืองให้ครอบครอง และยกธิดาให้เป็นมเหสี

วรรณกรรมจากล้านนาและล้านช้างให้รายละเอียดเกี่ยวกับเหตุการณ์ตอนนี้มีข้อแตกต่างกัน ดังนี้

1. จำนวนธิดาของเจ้าเมืองเงินยาง ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ และเรื่อง กิงเจืองหนาน กล่าวถึงเพียงคนเดียว ใน ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ชื่อว่า นางอัคราคนเมือง ในเรื่อง กิงเจืองหนาน ชื่อว่า นางอ้ว ส่วนวรรณกรรมเรื่องอื่น ๆ กล่าวถึง 2 คน และให้ชื่อไว้มีทั้งตรงกันและผิดเพี้ยนกันดังนี้

<u>พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสน ฉบับที่ 1</u>	<u>ตำนานเมืองพะเยา</u>	<u>พงศาวดารล้านนาไทย</u>
นางไศยาแพงเมือง	นางไศยาครเมือง	นางไศยาแพงเมือง
นางอามแพงจันผง		นางอามแพงจันผง

<u>พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสน ฉบับที่ 2</u>	<u>ตำนานพระยาเจือง</u>	<u>ท้าวขี้บาเจือง</u>
นางโศคาแพงเมือง	นางองคาเมือง	นางอ้วคา
นางอามแพงจันผง	นางอามคายจันทอม	นางอามคา

กึ่งเจืองทาน ท้าวบาเจือง

นางอ้ว

นางอ้ว

นางอามคาย

2. ผู้นำฝ่ายแก้ว วรรณกรรมจากล้านนาและล้านช้าง กล่าวถึง ผู้นำฝ่ายแก้วซึ่งยกทัพมารบ มีความแตกต่างกันอาจแยกออกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

1) ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ เล่าว่า ผู้ที่ประสงค์จะโคกชิคา เจ้าเมืองเงินยางไปเป็นมเหสี และโคกทัพมาล้อมเมืองเงินยาง เมื่อเจ้าเมืองเงินยางปฏิเสธที่จะยกชิคาให้ คือ เจ้าเมืองพระกัน นามว่า ท้าวกา

2) พงศาวดารลานนาไทย และ พงศาวดารเมืองเงินยาง เชียงแสน ฉบับที่ 2 เล่าไว้ตรงกันว่า พระยาแก้วหลวงและพระยาจันทบุรี ซึ่งประสงค์จะโคกชิคาเจ้าเมืองเงินยางเป็นมเหสี และโคกกลงกันว่า พระยาแก้วหลวงจะอภิเษกสมรสกับชิคาองค์ที่ ส่วนพระยาจันทบุรีจะอภิเษกสมรสกับชิคาองค์นี้ พงศาวดารลานนาไทย ไม่ใคร่ระบุว่า พระยาแก้วหลวงและพระยาจันทบุรี มีความสัมพันธ์กันอย่างไร แต่ใน พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสน ฉบับที่ 2 ระบุว่า พระยาแก้วหลวงและพระยาจันทบุรี เป็นพี่น้องกัน

3) ตำนานเมืองพะเยา พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสน ฉบับที่ 1 ตำนานพระยาเจือง เรื่อง ท้าวบาเจือง เรื่อง ท้าวขี้บาเจือง และเรื่อง กึ่งเจืองทาน เล่าว่า แองกาซึ่งเป็นหลานท้าวกาเจ้าเมืองพระกัน ประสงค์จะโคกชิคาเจ้าเมืองเงินยางไปเป็นมเหสี โคกส่งบรรณาการมาถวายเจ้าเมืองเงินยางพร้อมกับสูลขอเจ้าเมืองเงินยางไม่ยอมยกให้ แองกาจึงขอให้ท้าวกาวยกทัพมาช่วยตนรบเมืองเงินยางเพื่อชิงเอาชิคาเจ้าเมืองเงินยาง

น่าสังเกตว่า คำว่า กาว และ กวา สะกดใกล้เคียงกัน และมีเสียงใกล้เคียงกับคำว่า แกว

3. การยกทัพของพญาเจือง ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสน ฉบับที่ 2 พงศาวดารลานนาไทย เรื่อง ท้าวยี่บาเจือง และเรื่อง กิงเจืองทาน ไม่ได้ให้รายละเอียดในเรื่องนี้ พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสน ฉบับที่ 1 และ ตำนานเมืองพะเยา เล่าไว้ตรงกันว่า มเหสี 2 นาง คือ นางจันทาเทวี และนางแก้วศรีโยคีตามไปส่ง แต่ระบุสถานที่ไว้ต่างกัน พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสน ฉบับที่ 1 ระบุว่าส่งถึงแม่หนาค หรือห้วยคอกหมู ตำนานเมืองพะเยา ระบุว่า ตามไปส่งถึงแซหาค วรรณกรรมทั้งสองฉบับกล่าวถึงการมีคพรานแซ่น้ำ ณ สถานที่แห่งหนึ่ง ทำให้บริเวณนั้นได้ชื่อว่า เมืองแซพราน

ตำนานพระยาเจือง เล่าว่า นางง่อมมวนธิดาเจ้าเมืองเชียงเคือ ได้จัดกองทัพจากเมืองเชียงเคือ สมทบไปช่วยรบ ส่วนเรื่อง ท้าวบาเจือง เล่าว่า พญาเจืองได้แวะไปลานางง่อมมวนที่เมืองเชียงเคือ ก่อนยกทัพไปเมืองเงินยาง แต่ไม่ได้กล่าวถึงการจัดทัพสมทบของนางง่อมมวน

4. ผลของการรบ วรรณกรรมทุกฉบับเล่าไว้ตรงกันว่า พญาเจืองรบชนะ สามารถปราบฝ่ายแก้วไค้สำเร็จดังกล่าแล้ว แต่มีรายละเอียดต่างกันดังนี้ ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ เล่าว่า พญาเจืองรบชนะ ท้าวทวารวดีพระชนม์ในที่รบ พญาเจืองยกทัพไปปราบเมืองพระกันต่อไป สามารถยึดเมืองพระกันไค้ และได้นางอู่แก้วธิดาท้าวทวารวดีเป็นมเหสี ตำนานเมืองพะเยา เล่าไว้สั้น ๆ ว่า พญาเจืองสามารถเอาชนะข้าศึกที่ล้อมเมืองเงินยางไค้เท่านั้น ไม่ได้กล่าวถึงการยกทัพไปปราบเมืองพระกัน พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสน ฉบับที่ 1 เล่าว่า พญาเจืองได้ไ้ขง้าวพันพระยาจันทบุรีสิ้นพระชนม์บนคอช้าง แล้วเข้าต่อสู้กับพระยาแก้วพระยาแก้วต้องเปลี่ยนข้างทรงถึง 3 เชือก คือ ข้างแก้วคุณเมือง ข้างแก้วปราบเมือง และข้างแก้วบุญเรือง ตามลำดับ ข้างพระยาแก้วถูกข้างพานทองของพญาเจืองแทงตาย พญาแก้วเองก็ถูกพญาเจืองฟันด้วยง้าว สิ้นพระชนม์บนคอช้าง

พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสน ฉบับที่ 2 และ พงศาวดารลานนาไทย เล่าว่า พระเชษฐาของพญาเจือง คือ ลาวอายุเจือง ยกทัพมาถึงเมืองเงินยางก่อน เข้าสู้รบกับฝ่ายแก้ว เสียที่ถูฝ่ายแก้วฟันสิ้นพระชนม์ พญาเจืองซึ่งขณะนั้นเป็นอุปราชแสงเมืองครองเมืองฝาง ยกทัพมาถึงก็เข้าสู้รบกับพระยาจันทบุรีและพระยาแก้ว

สามารถรับชนะพระยาจันทบุรีและพระยาแก้วไค้ตามลำดับ เหตุการณ์ตอนพญาเจือง
รบพระยาจันทบุรีและพระยาแก้ว ตรงกับใน พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสน
ฉบับที่ 1 ทุกประการ

ตำนานพระยาเจือง เรื่อง ท้าวขี้บาเจือง เรื่อง กึ่งเจืองหาน และเรื่อง
ท้าวบาเจือง เล่าตรงกันว่า ท้าวกวาลิ้นพระชนม์ในที่รบ แอังกาถูกจับ เฉพาะ
ตำนานพระยาเจือง เล่าว่า แอังกายอมแพ้ พญาเจืองให้ค้ำน้ำสาบานแล้วกลับไป
ครองเมืองโรงหินคังเคิม

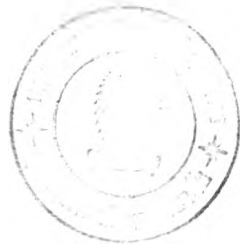
5. การยกทัพไปปราบเมืองพระกันหรือปะกัน ตำนานเมืองพะเยา
พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสน ฉบับที่ 1 และ พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสน
ฉบับที่ 2 ไม่ไค้กล่าวถึงเรื่องนี้เลย ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ และ พงศาวดารลานนา
ไทย เล่าไว้ตรงกันว่า เมื่อปราบพวกแควที่ยกทัพมาล้อมเมืองเงินยางแล้ว พญาเจือง
ไค้มอบหมายให้โอรส คือ ลาวเงินเรือง และลุง รักษาเมือง พญาเจืองไค้ยกทัพ
ไปปราบเมืองพระกันต่อไป สามารถยึดเมืองพระกันไค้ และไค้นางอู่แควหรืออูแคว
ซิดาท้าวกวาเป็นมเหสี โดยไม่ไค้กล่าวถึงมเหสีของท้าวกวา ตำนานพระยาเจือง
เล่าว่า เมื่อพญาเจืองยกทัพไปปราบเมืองพระกัน นางพญากวาไค้ยอมอ่อนน้อมและ
ยกนางอู่แควให้เป็นมเหสีพญาเจือง ส่วนวรรณกรรมจากล้านช้างทั้ง 3 เรื่องเล่าว่า
พญาเจืองยกทัพไปปราบเมืองพระกัน นางพญากวาออกสู้รบ แต่ไม่สามารถป้องกันเมือง
ไว้ได้ นางพญากวาเองสิ้นพระชนม์ในที่รบ พญาเจืองไค้นางอู่แควเป็นมเหสี เฉพาะ
เรื่อง ท้าวบาเจือง เล่าว่า นอกจากนางอู่แควแล้ว พญาเจืองยังไค้ซิดาองค์อื่น ๆ
ของพญากวาอีก 7 นางเป็นมเหสีควย

6. อำมาตย์และแม่ทัพของพญาเจือง มีวรรณกรรมเพียง 4 ฉบับ
ที่ไค้รายชื่ออำมาตย์และแม่ทัพของพญาเจือง คือ ตำนานพระยาเจือง เรื่อง ท้าว
บาเจือง เรื่อง ท้าวขี้บาเจือง และเรื่อง กึ่งเจืองหาน จะเห็นว่าผู้ที่ทำหน้าที่เป็น
อำมาตย์คอยรับใช้ใกล้ชิด เมื่อถึงคราวสู้รบก็ทำหน้าที่เป็นแม่ทัพควย รายชื่ออำมาตย์
และแม่ทัพที่ไค้ไว้ตรงกันทั้ง 4 ฉบับคือ จาซอน อายควาง แอังกอน หานพาย ลมออน
และ อ้ายง่า ชื่ออำมาตย์และแม่ทัพหลายคนที่มีกล่าวถึงในเรื่อง ท้าวบาเจือง

ไม่มีการกล่าวถึงในวรรณกรรมอีก 3 เรื่อง อย่างไรก็ตามก็ ชื่ออำมาตย์และแม่ทัพ
หลายคนปรากฏในเรื่อง ท้าวขี้บ่าเจือง ไม่มีปรากฏในเรื่อง ท้าวข่าเจือง และ
ชื่ออำมาตย์บางคนมีปรากฏตรงกันในเรื่อง ท้าวขี้บ่าเจือง และเรื่อง กึ่งเจืองหนาน
อาจเปรียบเทียบให้เห็นความคล้ายคลึงและความแตกต่างของชื่ออำมาตย์และแม่ทัพ
ของพญาเจือง ที่ปรากฏใน ตำนานพระยาเจือง และวรรณกรรมจากล้านช้าง 3
เรื่อง ดังตารางต่อไปนี้

รายชื่ออำมาตย์และแม่ทัพของพญาเจืองใน ตำนานพระยาเจือง และ
วรรณกรรมจากล้านช้าง 3 ฉบับ

รายชื่ออำมาตย์และแม่ทัพ	ตำนาน พระยาเจือง	ท้าวข่าเจือง	ท้าวขี้ บ่าเจือง	กึ่ง เจืองหนาน
1. จ้าซอน	✓	✓	✓	
2. อ้ายควาง	✓	✓	✓	✓
3. แองคอน	✓	✓	✓	✓
4. หานพาย	✓	✓	✓	✓
5. ลมออน		✓	✓	
6. อ้ายง่า	✓	✓	✓	✓
7. คอนชาย	✓	✓		
8. สามมะเฮี้ยว		✓	✓	✓
9. สามมะเทิง หรือ สามมะเฮ็ง		✓	✓	
10. ค่ายวง		✓		
11. นายจัน		✓		
12. นายจันหนองคัง		✓		
13. งัววาค		✓		
14. นายพวง	✓	✓		

รายชื่ออำมาตย์และแม่ทัพ	ตำแหน่ง พระยาเจือง	ท้าวบาเจือง	ท้าวปี บาเจือง	กิ่ง เจืองทาน
15. พลสวาย		✓		
16. ชุนคาน		✓		
17. ชุนแพง		✓		
18. อ้ายไค		✓		
19. อ้ายเกือน		✓	✓	
20. ชุนเปีย		✓	✓	✓
21. อ้ายพอง หรือ อ้ายพอง		✓		
22. ฟินมะบาล		✓		
23. ชุนชอย		✓	✓	
24. ไชยลือ หรือไสลือ		✓	✓	
25. ชุนพอง		✓	✓	
26. ทองสูน			✓	
27. ชุนเคื้อ			✓	
28. ชุนสง			✓	
29. ชุนทอง			✓	
30. ทาวกิง			✓	
31. ทาวเกิน			✓	
32. ชุนเพ็ง			✓	✓
33. เกงฉาย	✓			

ในเรื่อง "เจ้าแสงทอ" และ "อ้ายแสงทอ" จากสิบสองพันนาและเชียงตุง
 ข้าศึกที่เจ้าแสงทอหรืออ้ายแสงทอปราบปราม และทำให้มีชื่อเสียง คือ ฮ่อ ไม่ใช่แคว
 การที่ตองปราบปรามมาจากสาเหตุคล้ายคลึงกับเรื่องของพญาเจือง กล่าวคือ ฝ่าย
 ฮ่อยกทัพไปรุกรานพญามังรายที่เชียงใหม่ แต่ไม่ได้อธิบายว่า เหตุใดจึงยกทัพไปรุกราน
 อย่างไรก็ดี เป็นที่น่าสังเกตว่า ในการยกทัพมานั้น ได้ผ่านมาทางล้านช้าง

5. การอภิเษกให้เป็นกษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่

วรรณกรรมที่กล่าวถึงเรื่องนี้ได้แก่ วรรณกรรมจากล้านนา ซึ่งอาจแยก
 ออกได้เป็น 2 กลุ่ม กลุ่มแรก คือ ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ และ ตำนานพระยา
 เจือง เล่าว่า พิธีอภิเษกได้จัดให้มีขึ้นหลังจากที่พญาเจืองปราบเมืองพระกันไคแล้ว
 และได้นางอู่แก้วเป็นมเหสี ผู้ที่ทำการพิธีราชาภิเษกให้ คือ กษัตริย์จากยูนนาน
ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ เล่าว่า เจ้าพญาทั้งหลายมีพญาฮ่อ คือ เจ้าลุ่มฟ้าเป่าพิมาน
 เป็นประธาน ได้ชุมนุมกันที่ภูเห็ด ซึ่งอยู่ในเขตเมืองแคว คือเมืองฮ่อพระกัน บรรดา
 พญาทั้งหลายพากันสร้างน้ำ พญาฮ่อลุ่มฟ้าเป่าพิมานเป็นหัวหน้า ได้ทำตราตั้งและ
 ราชาภิเษกพญาเจืองเป็นเอกราชในเมืองแคว ในปีกาบยี่ เดือน 4 ออก 9 ค่ำ
 วันอังคาร ยามกองงาย ศักราช 496 มีนางอมราเทวีและนางอู่แก้วเป็นประธาน
 ส่วน ตำนานพระยาเจือง เล่าว่า พระยาวิเทโรราชให้กระทำพิธีราชาภิเษก สร้าง
 ปราสาทสูง 120 ศอก 30 วา ทำปราสาทวงโยชนะปลาย 3 คาวุต ให้มีมหรสพ
 7 วัน มีการปฏิญาณว่า พญาเจืองเป็นลูกพญาวิเทโรราช

วรรณกรรมกลุ่มที่ 2 คือ พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสน ฉบับที่ 1
พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสน ฉบับที่ 2 และ พงศาวดารลานนาไทย เล่าไว้
 ตรงกันว่า เมื่อพญาเจืองรบชนะพญาควาและพญาจันทบุรีแล้ว พญาชินหรือพญาชื่น
 ก็มอบให้ครองเมืองเงินยางเชียงแสน ตั้งพระนามว่า เจ้าพระยาเจืองฟ้าธรรมิกราช
 บรรดาท้าวพญาทั้งหลายก็พากันมาอ่อนน้อม พญาลุ่มฟ้าเป่าพิมานหรือเก่าพิมาน
 เจ้าเมืองวิเทโรราช และพญาจุลณี ทราบข่าวก็แต่งเครื่องบรรณาการอย่างละ 108
 และราชาภิเษก ตั้งพระนามว่า ไชยনারายณ์ธรรมิกราช ฮ่อ แคว และเมืองต่าง ๆ
 ได้แก่ โกลัมที่ นางสาวดี สาวดีดี อโยชยา และจันทบุรี พากันมาอ่อนน้อมและส่งส่วย

ส่วนวรรณกรรมจากล้านช้าง เรื่อง ท้าวบาเจือง เล่าว่า หลังจากปราบพวกแก้วและยึดเมืองพระกันไคแล้ว พญาเจืองก็มีเกียรติยศเป็นที่เลื่องลือ มีอำนาจแผ่ไปถึงเมืองต่าง ๆ เมืองผาหายและวอแสงเข้ามาเป็นบรรณาการ วรรณกรรมเรื่องนี้กล่าวถึงดินแดนที่อยู่ใต้อำนาจปกครองของพญาเจือง และกลุ่มชนที่ยอมอ่อนน้อม ดังนี้ ทางซ้ายมือมีอำนาจถึงเมืองเชียงใหม่ผมเขือ ทางเหนือถึงเมืองฮอดผมแกง ทิศใต้ถึงพวกจีน จาม ตอนกลางจรดดินแดนพวกยองและพวกเงี้ยว พวกเขมขอมและพม่า พวกแมนเฮี้ยว แมนเอิกป่อง แมนไฟ และข้าคางลายก็พากันมาอ่อนน้อม

อาจกล่าวได้ว่า วรรณกรรมจากล้านนาและเรื่อง ท้าวบาเจือง ให้ข้อมูลตรงกันว่า พญาเจืองเป็นกษัตริย์ที่มีอำนาจ เป็นที่ยอมรับนับถือจากแว่นแคว้นอื่นทั้งที่เป็นชนเผ่าไทด้วยกันและเผ่าพันธุ์อื่น

6. การสิ้นพระชนม์

อาจแบ่งเรื่องราวตอนนี้ออกเป็น 4 ประเด็น ดังนี้

- 6.1 เหตุแห่งการสิ้นพระชนม์
- 6.2 การมอบหมายให้โอรสครองเมือง
- 6.3 ลางสังหรณ์
- 6.4 วาระสิ้นพระชนม์

6.1 เหตุแห่งการสิ้นพระชนม์ วรรณกรรมต่าง ๆ กล่าวถึงเหตุแห่งการสิ้นพระชนม์ของพญาเจือง มีความแตกต่างกันแยกได้เป็น 3 กลุ่ม คือ

1) วรรณกรรมจากล้านนาทุกฉบับ ยกเว้น ตำนานพระยาเจือง กล่าวถึงเหตุแห่งการสิ้นพระชนม์ของพญาเจืองว่า เนื่องมาจากการสู้รบกับแมนตาทอก แต่ให้รายละเอียดไว้ไม่เหมือนกันทีเดียว ตำนานเมืองพะเยา กล่าวแต่เพียงว่า พญาเจืองยกทัพไปรบเมืองแมนตาทอก โดยมีชาวเมืองพะเยาไปช่วยรบด้วย และมีคำชี้แจงในวงเล็บว่า ถ้าวายกทราบรายละเอียดให้อานตำนานเจิง ซึ่งหมายถึง ตำนานพระยาเจือง นั้นเอง

ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ เล่าว่า หลังจากปราบเมืองพระกันและขึ้นครองเมืองพระกันไคระยะหนึ่งแล้ว พญาเจืองก็ยกทัพจะไปตีเอาเมืองแก้วแมนตาทอก

ขอมฟ้าคายีน โดยไม่ได้ให้รายละเอียดว่าเหตุใดจึงยกไปที่เมืองนี้

พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสน ฉบับที่ 1 พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสน ฉบับที่ 2 และ พงศาวดารลานนาไทย เล่าไว้ตรงกันว่า เมื่อพญาเจืองปราบชมพูทวีปได้นั้นยังหนุ่มแน่นแข็งแรง จึงส่งปากพวกลูกค้าต่างประเทศว่า ถ้าทราบว่าเมืองไหนอยากจะขนช้างควย ขอให้แจ้งให้ทราบ กาลลงไปจนพญาเจืองลงเขาวัยชรา ลูกค้าพวกหนึ่งซึ่งไปค้ายังเมืองแมนตาทอกครอบฟ้าคายีนก็นำความมาทูลว่า พญาแมนตาทอกครอบฟ้าคายีน ประสงค์จะขนช้างกับพญาเจือง พญาเจืองไม่อาจกลับค้าทูกได้จึงต้องยกทัพไปต่อสู้ วรรณกรรม 3 ฉบับดังกล่าวให้รายละเอียดว่า ขณะทำขนช้างนั้นพญาเจืองอายุได้ 27 ปี และเมื่อพญาแมนตาทอกครอบฟ้าคายีนรับคำท้านั้น พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสน ฉบับที่ 1 และ ฉบับที่ 2 เล่าว่า พญาเจืองมีอายุได้ 50 ปีแล้ว ส่วน พงศาวดารลานนาไทย เล่าแต่เพียงว่า เมื่อทราบว่ามิสู้รับคำท้าขนช้างนั้น พญาเจืองกล่าวว่าตนชราแล้ว แต่จะไม่ไปก็ไม่ได้

2) ตำนานพระยาเจือง เล่าว่า สาเหตุแห่งการสิ้นพระชนม์มีที่มาจากศัพทหรรษาของพญาเจืองเอง แม้ว่าจะมีมเหสีหลายองค์แล้ว พญาเจืองยังไปพ้อพระทัยอยากได้นางแพงมาก ธิดาเจ้าเมืองเมรุมากเป็นมเหสี ได้จัดการขอร้องแต่เจ้าเมืองเมรุมากไม่ให้ พญาเจืองจึงยกทัพไปรบเพื่อแย่งชิงนาง พญาเมรุมากได้ขอความช่วยเหลือจากพญาฟ้าฮวนแห่งวิเทรราช พญาเจืองต้องสิ้นพระชนม์ในที่รบ

3) วรรณกรรมจากล้านช้างทั้ง 3 เรื่อง กล่าวถึงเหตุแห่งการสิ้นพระชนม์ของพญาเจืองไว้ตรงกันว่า เนื่องจากอายุกว้างซึ่งพญาเจืองให้ครองเมืองพระกันขอให้พญาเจืองช่วยปราบหลานพญาควา 2 คนให้สิ้นซาก จะได้ไม่มีใครไปแย่งเมืองพระกันไปจากตน หลานพญาควา 2 คนนี้ในเรื่อง ท้าวบาเจือง ชื่อว่า หุ่นบั้งและอ้ายหึ่ง ในเรื่อง ท้าวยี่บาเจือง และ กิงเจืองหาน ชื่อ หุ่นบั้งและคำบา ขณะนั้นหลานพญาควา 2 คนนี้ยังเค็ดกอยู่ และอาศัยอยู่กับพญาฟ้าฮวน พญาเจืองขอให้พญาฟ้าฮวนส่งศิวให้ พญาฟ้าฮวนไม่ยอมส่ง พญาเจืองจึงยกทัพไปปราบพญาฟ้าฮวนและพญาเจืองต้องสิ้นพระชนม์ในที่รบ

6.2 การมอบหมายให้โอรสครองเมือง วรรณกรรมจากสิบสองพันนา 3 ฉบับ เล่าไว้ตรงกันว่า พญาเจืองได้มอบหมายให้โอรส 4 องค์ครองเมืองต่าง ๆ ก่อนสิ้นพระชนม์ ดังนี้ ให้เล่ายี่เรือครองเมืองล้านนา อ้ายฮุ่งครองเมืองแกว ยี่คำเหลิงครองเมืองเวียงจันทน์ และสามไคร้เนิ้งครองเมืองเชียงรุ่งสิบสองพันนา

ตำนานเมืองพะเยา ไม่ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ วรรณกรรมจากล้านนาเรื่องอื่น ๆ เล่าไว้มีทั้งตรงกันและแตกต่างกันดังนี้

ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ เล่าว่า พญาเจืองมอบหมายให้ลาวเงินเรือ ครองเมืองเงินยางเชียงลาว ยี่คำห้าครองล้านช้าง ท้าวชุมแสงครองเมืองนันทบุรี คือเมืองน่าน และท้าวผาเรือครองเมืองพระกัณ

พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสน ฉบับที่ 1 เล่าว่า พญาเจืองมอบหมายให้โอรส 5 องค์ครองเมืองต่าง ๆ คือ ลาวเงินเรือ ครองเมืองเงินยางเชียงแสน และหัวเมืองขึ้นทั้งปวง ลาวเจืองครองเมืองแกวหลวง ลาวปาวครองเมืองจันทบุรี ชุนคำร้อยครองไชยনারายณ์เมืองมูล และเจ้าสร้อยเขี้ยวเป็นอุปราชเมืองเชียงเรือ

พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสน ฉบับที่ 2 และ พงศาวดารลานนาไทย เล่าไว้ตรงกับ พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสน ฉบับที่ 1 แต่มีเพิ่มอีก 2 องค์คือ ยี่คำ ครองล้านช้างเมืองหลวง และชุมแสงครองเมืองน่าน ซึ่งตรงกับตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่

ตำนานพระยาเจือง เล่าว่า พญาเจืองมอบหมายให้โอรส 4 องค์ครองเมืองต่าง ๆ คือ รุ่งครองเมืองเงินยาง คำเพิงครองเมืองพระกัณ สามคำไชครองเมืองเชียงรุ่ง และสุวัณราชครองเมืองเชียงทอง

เรื่อง ท้าวยี่บาเจือง และ กิงเจืองหนาน เล่าไว้ตรงกันว่า พญาเจืองมอบหมายให้โอรสชื่อท้าวฮุ่งครองเมืองเชียงเครือ ส่วนเรื่อง ท้าวบาเจือง เล่าว่า พญาเจืองมีโอรสพระนามว่า คำฮุ่ง แต่ไม่ได้กล่าวถึงการมอบหมายให้ครองบ้านเมือง

ในเรื่องเจ้าแสงทอ และ อ้ายแสงทอจากสิบสองพันนาและเชียงตุง เจ้าแสงทอมีโอรส 3 องค์ มอบหมายให้ครองเมืองต่าง ๆ ก่อนไปรบกับแมนตาทอกดังนี้

องค์ที่ 1 ให้ครองเมืองอารวีคือเมืองเชียงรุ่ง องค์ที่ 2 ให้ครองเมืองแลมหลวง และองค์ที่ 3 ส่งไปครองเมืองของพญามังราย คือเมืองเชียงใหม่

6.3 นางสังหรณ์ วรรณกรรมที่กล่าวถึงนางสังหรณ์ก่อนพญาเจืองสิ้นพระชนม์ ได้แก่วรรณกรรมจากล้านนา 4 ฉบับ คือ ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ พงสาวดารเมืองเงินยางเชียงแสน ฉบับที่ 1 พงสาวดารเมืองเงินยางเชียงแสน ฉบับที่ 2 และ พงสาวดารล้านนาไทย ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ไม่ได้ให้จำนวนนางสังหรณ์ที่เกิดขึ้นว่ามีกี่อย่าง พงสาวดารเมืองเงินยางเชียงแสน ฉบับที่ 1 และ ฉบับที่ 2 เล่าว่า เกิดนางสังหรณ์ขึ้น 10 อย่าง และพงสาวดารล้านนาไทย เล่าว่า เกิดนางสังหรณ์ขึ้น 12 อย่าง นางสังหรณ์ที่เกิดขึ้นก่อนพญาเจืองสิ้นพระชนม์ ที่เล่าไว้ในวรรณกรรมต่าง ๆ อาจสรุปได้ว่ามีลักษณะสำคัญตรงกัน 4 ประการ ดังนี้

- 1) สิ่งที่ไม่มีชีวิตกลายเป็นสิ่งที่มีชีวิตแล้วเคลื่อนไหวเพ่นพ่าน เช่น กี่ หูก กลายเป็นควายวิ่งเข้าชนรั้ว ด้วยขามกลายเป็นตะพานน้ำหรือตัวนิ่ม ชายคากลายเป็นศิวค่อ ศิวแทน เรือกกลายเป็นปลิงตัวใหญ่
- 2) สัตว์บางชนิดย้ายที่อยู่อย่างผิดปกติ เช่น จากป่าเข้าเมือง หรือจากน้ำขึ้นบก หรือไปอาศัยในที่ที่ไม่ควรอาศัย เช่น เสือโคร่ง กวาง เนื้อทราย วิ่งเข้าเมือง ปลาขึ้นมาบนบก กบ เขียด อึ่งอ่าง พากันเข้าเมือง ผึ้งทำรังในบ้านหรือที่หมอน
- 3) เกิดภัยทางธรรมชาติ ฝนตกตึกตอกกันเป็นเวลานาน จนน้ำท่วม ดินและภูเขาถล่มทะเลลาย
- 4) สัตว์มีลักษณะหรือขนาดผิดปกติ เช่น ไชลูกเหี้ยวมี 2 ตัว ละมั่งตัวใหญ่เท่าเรือ

จะเห็นว่า ล้วนเป็นสิ่งผิดปกติจากธรรมชาติ และเป็นสิ่งที่มองเห็นได้ชัดเจน

นางสังหรณ์ที่กล่าวถึงในวรรณกรรมจากล้านนา 4 เรื่อง มีทั้งที่ตรงกันและแตกต่างกัน คงจะเห็นได้จากตารางต่อไปนี้ ความผิดแปลกแตกต่างกัน น่าจะเป็นเพราะวรรณกรรมเหล่านี้เขียนขึ้นจากวรรณกรรมที่เป็นมุขปาฐะ การเล่าของแต่ละคน

หรือแต่ละถิ่นก็จะมีทั้งที่ตรงกันและไม่ตรงกัน บางคนก็คัดบางเหตุการณ์ออก บางคนก็อาจเพิ่มบางเหตุการณ์เข้าไป บางทีก็เปลี่ยนเหตุการณ์หรือเปลี่ยนจำนวน เป็นต้น ขึ้นกับความทรงจำและความสนใจของผู้เล่าและผู้ฟัง คั้งที่มีผู้ศึกษาและตั้งเป็นทฤษฎีการแพร่กระจายนิทาน⁴²

นางสังหรณ์	ตำนานพื้นเมือง เชียงใหม่	พงศาวดารเมืองเงินยาง เชียงแสน 1	พงศาวดารเมืองเงินยาง เชียงแสน 2	พงศาวดารลานนาไทย
1. กี่เตนตกสู่พื้นกลายเป็นควายเข่าชนรีว	✓		✓	✓
2. ถ้วยขามตกสู่พื้นกลายเป็นหัวนิม	✓			
3. ชายคากลายเป็นหัวต่อหัวแทนบินวอน	✓	✓	✓	
4. ชั่งตำรังในห้อง	✓			
5. ฝนหาใหญ่ตกไม่หยุด 20 วัน	✓			✓
6. ริมทา นา ภูเข่า หังทะเลลาย	✓	✓	✓	✓
7. ก้อนหินผากลายเป็นเงือก	✓	✓	✓	✓
8. เนื้อกวางแกงวังผาเข้าบ้าน	✓			
9. กบ เขี้ยก อังอ่าง พากันเข้าเมือง	✓			✓
10. ปลิงคำหัวเท่าเรือออกเที่ยวเล่นบนบก	✓			

⁴² คุ ศิราพร รัฐะฐาน, ทฤษฎีการแพร่กระจายนิทาน.

นางสังหรณ์	ท่านาน พื้นเมือง เชียงใหม่	พงศาวดาร เมืองเงินยา เชียงใหม่ 1	พงศาวดาร เมืองเงินยา เชียงใหม่ 2	พงศาวดาร ล้านนาไทย
11. เลื่อโครงกระโคคเข้า เวียงใหญ่	✓	✓	✓	✓
12. ไขลูกเดียวมี 2 ตัว	✓			
13. หนูกระโคคลงสู่พื้นกลายเป็น เป็นควายชนกัน		✓		
14. ถ้วยขามตกสู่พื้นกลายเป็น ตะพานน้ำ		✓	✓	✓
15. ดั่งตำรังที่หมอนหนุน หมอนพียง		✓	✓	✓
16. ฝนตกไม่หยุด 10 วัน				✓
17. ฝนตกใส่หมอน 24 วัน		✓		
18. เรืออยู่ทาน้ำกลายเป็น ตะกวด		✓		
19. ปลาคว่ำใหญ่ใหญ่เท่า เรือขึ้นบก		✓	✓	
20. ละมั่งทองตัวเท่าเรือ ออกเที่ยวเล่นกลิ้งเกลือก ไปมา				✓
21. เรือนกลายเป็นควนิม วิ่งไปซ่อนอยู่คืนผา			✓	✓

6.4 วาระสิ้นพระชนม์ ตำนานเมืองพะเยา ไม่ได้ให้รายละเอียด ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสน ฉบับที่ 1 พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสน ฉบับที่ 2 และ พงศาวดารลานนาไทย กล่าวถึงการสิ้นพระชนม์ของพญาเจืองตรงกันว่า เกิดขึ้นขณะรบกับพญาแมนตาตอกขอบฟ้าคายีน

ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ เล่าไว้สั้น ๆ ว่า เมื่อพญาเจืองยกทัพจะไปตีเอาเมืองแก้วแมนตาตอกขอบฟ้าคายีน พวกแก้วแมนตาตอกก็เตรียมรบ พอพญาเจืองยกพลเข้าไปก็พากันกลุ่มรุมฆ่าพญาเจืองที่สะพานหิน ส่วนวรรณกรรมอีก 3 เรื่องให้รายละเอียดก่อนนี้ว่า เมื่อพญาเจืองยกพลจะไปตีเมืองแมนตาตอกขอบฟ้าคายีน พญาแมนตาตอกขอบฟ้าคายีนได้สั่งให้ข้าราชบริพาร มีสะพานพาดไว้พอมิน แล้วทรงช้างชื่อ ไชยনারายณ์ ช้างทานทองของพญาเจืองก้าวพลาด พญาแมนตาตอกขอบฟ้าคายีนใช้ขวานตัดพระศอกพญาเจืองขาดสิ้นพระชนม์

ตำนานพระยาเจือง เล่าว่า พญาเจืองพ่ายแพ้กองทัพพญาฟ้าฮวน ซึ่งมาช่วยพญาเมรุราครบ เจ้าคำเพ็งโอรสพญาเจืองป็นคันไม้คูด เห็นพญาเจืองสิ้นพระชนม์ในที่รบ

เรื่อง ท้าวขี้ยาเจือง เล่าว่า พญาแดนสั่งให้ผีแมนตาตอกไปช่วยพญาฟ้าฮวนรบ พญาเจืองสู้ไม่ได้สิ้นพระชนม์ในที่รบ ท้าวรุ่งโอรสยกพลไปช่วยรบ เห็นพญาเจืองสิ้นพระชนม์ ตอนแรกช้างทรงหนักแรงล้มลงก่อน พญาเจืองซึ่งต่อสู้ข้าศึกจนเหนื่อยอ่อนก็หนักแรงสิ้นพระชนม์บนหลังช้าง

เรื่อง กิงเจืองหาน เล่าไว้คล้ายคลึงกับเรื่อง ท้าวขี้ยาเจือง คือกล่าวถึงพญาแดนเป็นฝ่ายช่วยเหลือพญาฟ้าฮวน ที่กองทัพพญาเจืองแตกกระจาย พญาเจืองสู้จนสุดความสามารถ ในที่สุดก็หนักแรง สิ้นพระชนม์บนหลังช้าง เรื่องนี้ไม่ได้กล่าวถึงพญาแมนตาตอกขอบฟ้าคายีน

ส่วนเรื่อง ท้าวขี้ยาเจือง กล่าวถึงพญาเจืองต้องต่อสู้พวกแดนและพวกแมนซึ่งมาช่วยพญาฟ้าฮวนรบ ฝ่ายศัตรูกลุ่มรุมยิงพญาเจือง อาวุธหล่นมาเหมือนฝนเค็นแก้ว ในที่สุดพญาเจืองก็หนักแรง สิ้นพระชนม์ในที่รบ

วรรณกรรมเรื่องเจ้าแสงทอ และ อ้ายแสงทอ ของสิบสองปันนาและ เชียงตุง เล่าว่า เจ้าแสงทอลิ้นพระขนมเมื่อยกทัพไปรบกับแมนตาตอก ตรงกับ วรรณกรรมส่วนใหญ่ของล้านนา

7. เหตุการณ์หลังการสิ้นพระชนม์

7.1 การถวายพระเพลิงพระศพและการสร้างเจดีย์บรรจุอัฐิ

7.2 การแก้แค้นของพระญาติวงศ์

7.3 การปราบแดน

7.1 การถวายพระเพลิงพระศพและการสร้างเจดีย์บรรจุอัฐิ

วรรณกรรมที่ไม่ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ได้แก่ ตำนานเมืองพะเยา และเรื่อง กิ่งเจืองหนาน วรรณกรรมเรื่องอื่น ๆ จากล้านนาและล้านช้าง กล่าวถึงเรื่องการถวายพระเพลิงพระศพและการสร้างเจดีย์บรรจุพระอัฐิ มีทั้งคล้ายคลึงกันและแตกต่างกัน ดังนี้

ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ เล่าว่า เมื่อพญาเจืองสิ้นพระชนม์แล้ว บรรดาไพร่พลเข้าแย่งเอาพระศพบรรจุทุกข้างนำไปถวายพระเพลิงที่เมืองเงินยาง พงสาวการ เมืองเงินยางเชียงแสน ฉบับที่ 1 เล่าว่า บรรดาไพร่พลพญาเจืองได้เข้าแย่งชิงเอาพระเศียรของพญาเจือง บรรจุหีบแล้วหามาไปที่เมืองเชียงราย และต่อมา ก็นำไปบรรจุเจดีย์ที่เมืองหิรัญนครเงินยาง พงสาวการ เมืองเงินยางเชียงแสน ฉบับที่ 2 เล่าว่า บรรดาไพร่พลพญาเจืองได้เข้าแย่งเอาพระศพพญาเจือง บรรจุหีบแล้ว หามาไปถวายพระเพลิงที่เมืองเชียงราย ส่วน พงสาวการล้านนาไทย เล่าว่า บรรดาไพร่พลพญาเจืองเข้าแย่งเอาพระศพบรรจุหีบ นำไปถวายพระเพลิงที่เชียงราย และนำอัฐิไปบรรจุเจดีย์ที่เมืองหิรัญนครเงินยาง ตำนานพระยาเจือง กล่าวถึง การนำอัฐิไปบรรจุเจดีย์ที่เมืองหิรัญนครเงินยาง แต่ไม่ได้กล่าวถึงการถวายพระเพลิง อาจสรุปได้ว่า วรรณกรรมจากล้านนาให้ข้อมูลว่า มีการนำพระศพกลับมายังหิรัญนครเงินยาง และมีการสร้างเจดีย์บรรจุอัฐิ

ส่วนวรรณกรรมจากล้านช้าง 2 เรื่องที่กล่าวถึงเรื่องนี้ คือ เรื่อง ท้าวบาเจือง และเรื่อง ท้าวยี่บาเจือง ซึ่งกล่าวถึงแต่การถวายพระเพลิง ณ ที่ราบแห่งหนึ่ง แต่ไม่ได้กล่าวถึงการนำพระศพกลับหิรัญนครเงินยาง และการสร้างเจดีย์

บรรพจตุ

7.2 การแก้แค้นของพระญาติวงศ์ วรรณกรรมจากล้านนาไม่ได้กล่าวถึงเรื่องนี้เลย ส่วนวรรณกรรมจากล้านช้าง 3 เรื่อง เล่าไว้ตรงกันว่าพระญาติวงศ์ของพญาเจืองโกรธแค้นมาก ได้พากันยกทัพไปโจมตีฝ่ายศัตรู แต่มีรายละเอียดต่างกันไปที่ เรื่อง ท้าวบาเจือง เล่าว่า ท้าวอ้ายเจืองพระเชษฐา ท้าวคำฮุ่งและท้าวคำเคื่องโอรส และท้าวซิมพระปิตุลา พากันโกรธแค้นพญาฟ้าฮ่วนที่ทำให้พญาเจืองสิ้นพระชนม์ ได้ยกทัพไปปราบพญาฟ้าฮ่วน เกณฑ์ไพร่พลจากเมืองทวายและเมือวอแตกไปควย เมื่อถึงเมืองคุมวางก็เข้าโจมตี พญาฟ้าฮ่วนสิ้นพระชนม์ในที่รบ กองทัพเมืองเงินยางยึดเมืองคุมวางได้

เรื่อง ท้าวยี่บาเจือง และ เรื่อง กิงเจืองหนาน เล่าว่า ท้าวรุ่งโอรส โกรธแค้นที่หนูนางและคำบาเป็นเหตุให้พญาเจืองสิ้นพระชนม์ ได้ยกทัพเข้ายึดเอาเมืองพระกัน พญาฟ้าฮ่วนทราบเรื่องก็ยกทัพมาปราบ แต่ทัพพ่ายแพ้สิ้นพระชนม์ขณะชนช้างกับท้าวรุ่ง

7.3 การปราบแดน วรรณกรรมจากล้านนาทุกฉบับไม่ได้กล่าวถึงเรื่องนี้เลย วรรณกรรมจากล้านช้างทั้ง 3 เรื่องกล่าวถึงเรื่องนี้ แต่ให้รายละเอียดต่างกัน เรื่อง ท้าวบาเจือง เล่าว่า ท้าวเจืองโกรธเคืองที่พวกแดนช่วยเหลือพญาฟ้าฮ่วน เมื่อสิ้นพระชนม์แล้วได้ยกทัพไปปราบแดนต่าง ๆ คือ แดนจุนแห่งภูจิจิ แดนซังเมืองเสียนพาน แดนลมเมืองกองทุน แดนวงเมืองกำมา และแดนอื่น ๆ พวกแดนพากันยอมอ่อนน้อม ถวายเครื่องบรรณาการ พระอินทร์ได้ฝากผ้าแก้วไปถวายและให้ให้ท้าวจตุโลกบาลไปเฝ้าท้าวเจือง ทูลว่าพระอินทร์เชิญไปครองเมืองสวรรคต ทอมาท้าวเจืองคิดถึงนางง่อมจึงให้ราชธิดาและหมื่นตั้นเชียงไปเชิญนางมา ท้าวท้าวก็ได้มาครวระท้าวเจือง ท้าวเจืองได้ให้หมื่นตั้นเชียงไปทำพิธีศักดิ์เวรอโหลกรรมท้าวท้าว ท้าวเจืองได้มอบเมืองกองทุนให้ท้าวท้าวครอง เมืองต่าง ๆ ให้พวกแดนครองตั้งเดิม แล้วท้าวเจืองได้ไปฟังพระธรรมเทศนาจากพระศรีอริยเมตไตรย และไปนมัสการพระธาตุจุฬามณี ให้หมื่นตั้นเชียงนำดอกไม้ธูปเทียนไปไหว้พระพุทธรูปที่เมืองของพระอินทร์ มีการทอดกฐินและศักบาตร ท้าวท้าวเองก็ไปนมัสการพระศรีอริยเมตไตรยด้วย เรื่อง ท้าวยี่บาเจือง และเรื่อง กิงเจืองหนาน เล่าว่า

ท้าวเจื่องไค้เสด็จลงไปยังโลกมนุษย์ แล้วใช้คาบธางเชิงขึ้นนางง่อม นางอ้วนค่า นางอูแก้วและนางคำหยาด ให้สิ้นชีวิตพร้อมกัน และไปอยู่บนสวรรค์กับท้าวเจื่อง ด้ ท้าวเจื่องไล่ปราบผีแมน และปราบแดนล่อ แดนหล่อ และแดนคือ บรรดาแดนไค้ไป ขอให้พระอินทร์ช่วย พระอินทร์ให้พระวิสุกรรมเทวบุตรมาเชิญท้าวเจื่องไปเมืองสวรรค์ พระอินทร์ดักเตือนท้าวเจื่องไม่ให้รับกวนแดน เพราะจะเป็นบาปกรรม และเตือนให้ ท้าวเจื่อง ท้าวกว่า และแองกาให้เลิกอาฆาตพยาบาทกัน พระอินทร์มอบให้ท้าวเจื่อง และท้าวกว่าครองเมืองในจาทุมหาราชิก ในเรื่อง ท้าวยี่บาเจื่อง ท้าวเจื่องไค้นำ เทียนไปบูชาพระธาตุแก้ว และตั้งความปรารถนาจะเป็นพระพุทธเจ้าพระนามว่า ราโม ในอนาคต

เรื่องราวของพญาเจื่องที่ปรากฏในวรรณกรรมจากล้านนา ล้านช้าง และ สิบสองพันนา มีรายละเอียดตรงกันและต่างกัน อาจแสดงให้เห็นได้ชัดเจนถึง ตารางต่อไปนี้

เปรียบเทียบพระญาติวงศ์ของพระเจ้าเมืองจากวรรณกรรมต่าง ๆ

	ตำนาน พื้นเมือง เชียงใหม่	พงศาวดาร เงินยาง เชียงใหม่	ตำนาน เมือง พะเยา	พงศาวดาร เงินยาง เชียงใหม่	พงศาวดาร ลานนาไทย	คาสตรีพรหม เมือง เชียงใหม่	ทัพพื้นเมือง เชียงใหม่	ตำนานพื้นเมือง สิบสองพันนา	ตำนาน พระยา เมือง	ท้าว บาเจือง	ท้าวปี บาเจือง	กิง เมืองขาน
การสืบเชื้อสายจาก ลาวจากราช	✓	✓	✓	✓	✓	-	-	-	เอยถึงลาว- จากราชแต่ไม่ เอยถึงการ สืบเชื้อสาย			
พระอัยกา	ลาวจง	ขุนเงิน	ขุนเงิน	ขุนเรงกาว	ขุนเลง	-	-	-	-	-	-	-
พระบิดา	จอม ผาเวือง	จอมธรรม	จอมธรรม	จอมผาเวือง	จอมผาเวือง	-	-	-	จอม หรือ จอมราช	จอม	จอม	เจ้าเมือง พาลา ไม่ ระบุพระนาม
พระมารดา	-	-	-	-	-	-	-	-	จอมเมือง	จอม	-	-
พระเชษฐา	-	-	-	อ้ายเจือง	อ้ายเจือง	-	-	-	อ้ายเจือง	อ้ายเจือง	-	-
พระอนุชา		จอมหรือ จอง	ของ	-	-	-	-	-	-	-	-	-

	ตำนาน พื้นเมือง เชียงใหม่	พงศาวดาร เงินยาง เชียงใหม่ 1	ตำนาน เมือง พะเยา	พงศาวดาร เงินยาง เชียงใหม่ 2	พงศาวดาร ลานนาไทย	ศาสตร์พระ บรม เมือง เชียงใหม่	พื้นเมือง เชียงใหม่	ตำนาน พื้นเมือง สิบสองพันนา	ตำนาน พระยา เมือง	ท้าว บาเจือง	ท้าว บาเจือง	กิ่ง เจืองทาน
พระปิตุลา (เจ้าเมือง เงินยาง)	ชิน	ชิน	ชิน	ชิน	ชิน	-	-	-	ชิม	ชิม	ชิม	เจ้าเมือง เงินยาง ไม่ระบุ พระนาม
พระมาตุจฉา (เจ้าเมือง เชียงใหม่)	-	-	-	-	-	-	-	-	เม็ง	เม็ง	เม็ง	-
มเหสี	อัวคำ ควรวเมือง	นางจันทา เทวี นางแก้ว กษัตริย์ ไอคา แพงเมือง อามแพง จันดง	นางจันทา เทวี นางแก้ว กษัตริย์ ไอคา ควรวเมือง อามแพง จันดง	ไอคา แพงเมือง อามแพง จันดง	ไอคา แพงเมือง อามแพง จันดง				องคาเมือง อามแพง จันดง	อัวคำ อามคา	อัว อามคา	อัว 104

	ตำนาน พื้นเมือง เชียงใหม่	พงศาวดาร เงินยาง เชียงใหม่ 1	ตำนาน เมือง พะเยา	พงศาวดาร เงินยาง เชียงใหม่ 2	พงศาวดาร ลานนาไทย	ศาสตร์พระ มือง เชียงใหม่	ทับพื้นเมือง เชียงใหม่	ตำนาน พื้นเมือง สิบสองพันนา	ตำนาน พระยา เจียง	ท้าว บาเจียง	ท้าว บาเจียง	กึ่ง เจียง หนาน
	อู่แก้ว อมราวดี				อู่แก้ว				อู่แก้ว ง่อมมวน	อู่แก้ว ง่อมมวน แพงมาก คำหยาด นางเกิด นางเวียน นางเอา นางพรหม นางเฮาร นางมุน	อู่แก้ว ง่อมมวน ชิตาเถ้ามิ่ง 2 นาง คำหยาด	อู่แก้ว อินทแปง คำหยาด

	ตำนาน พื้นเมือง, เชียงใหม่	พงศาวดาร เงินยาง เชียงใหม่	ตำนาน เมือง พะเยา	พงศาวดาร เงินยาง เชียงใหม่2	พงศาวดาร ลานนาไทย	ศาสตร์พระ มือง เชียงใหม่	ทับพื้นเมือง เชียงใหม่	ตำนาน พื้นเมือง สิบสองพันนา	ตำนาน พระยา เจือง	ท้าว บาเจือง	ท้าวปี บาเจือง	กิ่ง เจืองหนาน
โอรส	ลาวเงิน เรื่อง	ลาวเงิน เรื่อง ลาวเจือง ลาวทาว ขุนคำร้อย เจ้าสร้อย เมียบ		ลาวเงิน เรื่อง ลาวเจือง ลาวทาว ขุนคำร้อย เจ้าสร้อย เมียบ	ลาวเงิน เรื่อง ลาวเจือง ลาวทาว ขุนคำร้อย เจ้าสร้อย เมียบ ยี่คำ ชุมแสง	เลาเปือเรือ เลายี่เริง อ้ายสูง ยี่คำเหลิง สามไคร้เน็ง	เลาเปือเรือ อ้ายสูง ยี่คำเหลิง สามไคร้เน็ง	เลาเปือเรือ อ้ายสูง ยี่คำเหลิง สามไคร้เน็ง	สูง	คำสูง	สูง	สูง

เปรียบเทียบลักษณะพิเศษและเหตุการณ์สำคัญ

	เรื่องเจ้าแสงทอ หรือ อายุแสงทอ	ตำนานพื้นเมือง เชียงใหม่	ตำนาน เมืองพระยา	พงศาวดารเมือง เงินยางเชียงแสน 1	พงศาวดารเมือง เงินยางเชียงแสน 2	พงศาวดาร दानไทย	ตำนาน พระยาเจือง	ตำนานเจือง	ตำนานเมือง	กึ่งเจือง
<p><u>ลักษณะที่แสดงว่าเป็นบุคคลพิเศษ</u> - เป็นโอรสแดน ผนตก พ้าร้อง เครื่องดนตรีมีเสียงดัง อาวฐเป็นประกาย คนและสัตว์เกิดเป็นสหชาติโยธา คกงะพันชาตรี</p> <p><u>การได้อาวฐและช้างทรง</u> อาวฐเกิดมาเทียมหลังประสูติได้ 1 เดือน แดนประทานให้ ช้างทางค่านำมาถวาย ไต่ช้างทรงแบบพรหมกุมาร</p>	✓						✓	✓	✓	✓
			✓	✓	✓			✓	✓	✓

	เรื่องเจ้าแสงทอ หรือ อาบแสงทอ	ตำนานพื้นเมือง เชียงใหม่	ตำนาน เมืองพะเยา	พงศาวดาร เมือง เจียงขางเชียงแสน 1	พงศาวดาร เมือง เจียงขางเชียงแสน 2	พงศาวดาร ลานนาไทย	ตำนาน พระยาเจือง	ตำนาน ท้าวมาเจือง	ตำนาน ท้าวป้าเจือง	กึ่งเจืองทาน
อย่างว่า							✓	✓	✓	✓
สามมะเฮี้ยว							✓	✓	✓	✓
สามมะเทิง							✓	✓	✓	✓
<u>สาเหตุการสิ้นพระชนม์</u>										
การรบกับแมนคาตอก	✓	✓	✓	✓	✓	✓				
ค้นหาอยากได้ชิตาเจ้าเมืองเมรุมาก							✓			
การปราบหลานพญาควา								✓	✓	✓
<u>นางสังหรณ์</u>		✓		✓	✓	✓				
<u>เหตุการณ์หลังการสิ้นพระชนม์</u>										
การถวายพระเพลิงและการสร้างเจดีย์		✓		✓	✓	✓	✓			
การปราบถ่าน								✓	✓	✓
การแก้แค้นของพระญาทิวังค์-โอรส								✓	✓	✓
พระปิตุลา พระเชษฐา										✓

3. ข้อสรุปจากการศึกษาเปรียบเทียบเรื่องท้าวบาเจืองกับวรรณกรรมเกี่ยวกับ
พญาเจืองสำนวนอื่น

การศึกษาเปรียบเทียบเรื่อง ท้าวบาเจือง และวรรณกรรมเกี่ยวกับ
พญาเจืองสำนวนอื่น ทำให้ได้ข้อสรุปที่สำคัญเป็น 2 ประเด็นดังนี้

1. ข้อสรุปเกี่ยวกับเรื่องราวของพญาเจือง
2. บทบาทและความสัมพันธ์ของวรรณกรรมที่มีเรื่องราวเกี่ยวกับพญาเจือง

1. ข้อสรุปเกี่ยวกับเรื่องราวของพญาเจือง ได้ข้อสรุปที่เป็นประเด็น
สำคัญดังนี้

1.1 พญาเจืองเป็นกษัตริย์วงศ์ลาวแห่งหิรัญนครเงินยาง

วรรณกรรมจากล้านช้างทั้ง 3 เรื่อง ระบุตรงกับวรรณกรรมจากล้านนาว่า พญาเจือง
มีความสัมพันธ์เป็นหลานของกษัตริย์แห่งเมืองเงินยาง และภายหลังได้เป็นกษัตริย์
องค์หนึ่งแห่งเมืองเงินยาง การที่มีพระปิตุลาเป็นกษัตริย์เมืองเงินยางนั้น วรรณกรรม
จากล้านนาอธิบายว่า เนื่องมาจากพระอัยกาที่มีพระโอรส 2 องค์ ได้มอบหมายให้โอรส
องค์โต คือ ลาวชินหรือลาวขึ้นครองเมืองเงินยาง และให้พญาจอมโอรสองค์ที่ 2
ซึ่งเป็นพระบิดาของพญาเจืองไปครองเมืองอื่น เมืองที่พญาจอมครองนี้ วรรณกรรม
จากล้านนาให้ชื่อไว้ต่าง ๆ กันดังนี้ เวียงเชียงเวียง เมืองพะเยา เมืองขยันคร
หรือเมืองซำซาย ส่วนเรื่อง ท้าวบาเจือง และ ท้าวยี่บาเจือง ให้ชื่อว่า เมือง
ซำซาย หรือ นาคอง หรือสวนตาล ซึ่งก็ไม่ได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับที่ตั้ง จึงไม่
สามารถสรุปได้ว่า ตรงกับเมืองใดในปัจจุบัน คำว่า สวนตาล ในตำนานพื้นเมือง
สิบสองปันนาเป็นชื่ออีกชื่อหนึ่งของเมืองเชียงรุ่ง ซึ่งบางทีก็เรียกว่า อารวสวนตาล
วรรณกรรมจากสิบสองปันนามีส่วนมากไม่ได้กล่าวถึงความเป็นมาของพญาเจือง แต่
ในเรื่องเจ้าแสงทอ ก็ระบุว่าตัวละครในเรื่องนี้สืบเชื้อสายมาจากกษัตริย์เชียงแสน
วรรณกรรมจากล้านช้างทั้ง 3 เรื่องไม่ได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับระยะสมัยที่
พญาเจืองมีชีวิตอยู่ เป็นที่น่าสังเกตว่า ศักราชที่ระบุในวรรณกรรมจากล้านนา
ใกล้เคียงกับที่ระบุในวรรณกรรมจากสิบสองปันนา ซึ่งอาจสรุปได้ว่า พญาเจืองน่าจะ
มีชีวิตอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 17 จนถึงต้นศตวรรษที่ 18

พญาเจืองเป็นกษัตริย์ของชนเผ่าโคแค้น เป็นปัญหาหนึ่งที่นำมาอภิปราย
เคยมีผู้เสนอความคิดว่า น่าจะเป็นกษัตริย์ละว้าบาง⁴³ กษัตริย์ขอมหรือมอญบาง⁴⁴
ความเห็นนี้มาจากการที่ดินแดนแถบล้านนามีชนกลุ่มต่าง ๆ ได้แก่ ละว้า มอญ ขอม
ชาวลัว อาศัยอยู่ และเรื่อง ท้าวบาเจือง กล่าวถึงชนเผ่าชาควย

หากพิจารณาจากการที่ล้านนาเป็นดินแดนของชนหลายเผ่าพันธุ์เป็นเวลายาวนานมาแล้ว อาจเป็นไปได้ว่า น่าจะมีการแต่งงานข้ามเผ่าพันธุ์ ระหว่างชนเผ่าไทกับชนเผ่าอื่น ตำนานพระยาเจือง และวรรณกรรมจากล้านนาก็ระบุว่า ป้าสะโก๊ของพญาเจืองซึ่งครองเมืองเชียงเครือ่นั้นเป็นเม็ง หรือมอญ แต่การที่วรรณกรรมต่าง ๆ ระบุว่า พญาเจืองเป็นกษัตริย์องค์หนึ่งแห่งเมืองเงินยาง น่าจะแสดงว่าเป็นกษัตริย์ของชนเผ่าไท พระนามของกษัตริย์วงศ์นี้ล้วนขึ้นต้นด้วยคำว่า "ลาว" ลวจักรราช หรือลวจักกรราช ปฐมกษัตริย์ของวงศ์นี้ เดิมมีพระนามว่า ลาวจง หรือลาวจก พระนาม ลวจักรราชหรือลวจักกรราช เป็นการแปลงจากคำภาษาไทยให้เป็นภาษาบาลี ลาวจง เป็น ลวจักรราช และลาวจก เป็นลวจักกรราช การแปลงชื่อจากภาษาถิ่นให้เป็นภาษาบาลีมักจะพยายามรักษาเสียงให้ใกล้เคียงคำเดิมเสมอ พระนาม ลวจักรราช หรือ ลวจักกรราช เมื่อใช้ไปนาน ๆ เข้า ชนรุ่นหลังซึ่งไม่ถนัดภาษาบาลีไม่ทราบความเป็นมา คงจะเกิดสงสัยในความหมาย จึงมีผู้แต่งเรื่องขึ้นเพื่ออธิบายความเป็นมาใหม่ โดยเหตุที่พระนามขึ้นต้นด้วยคำว่า "ลาว" ซึ่งมีเสียงใกล้เคียงกับคำว่า ลัวะ หรือ ละว้า จึงมีเรื่องเล่าว่า ในอดีตชาติถอยหลังไปนับพันปี ในสมัยพระเจ้าอชุตราช ลวจักรราช เป็นหัวหน้าชนเผ่าลัวะ มีชื่อว่า ลาวจก และอธิบายว่า คำว่า ลาวจก นี้มาจากการที่มีจอม 500 เลม

เป็นที่น่าสังเกตว่า เรื่องราวอดีตชาตินับพันปีของลวจักรราชนี้ มีเล่าในตำนานหรือพงศาวดารเพียงบางเล่ม ซึ่งมีลักษณะเป็นที่รวมของเรื่องเล่าประเภทอธิบายเหตุ

⁴³ลีลา วีระวงศ์ (ผู้ชำระ), ท้าวอุ่งหรือเจือง, หน้า (9).

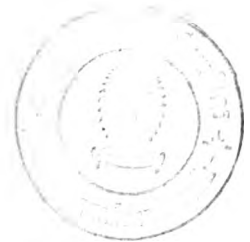
⁴⁴ลีลา วีระวงศ์ (ผู้ชำระ), เรื่องเดียวกัน, หน้า (12).

หรือนิทานประจำถิ่น อธิบายความเป็นมาของชื่อคนและชื่อสถานที่ต่าง ๆ น่าสังเกตว่า
ตำนานบางเล่ม เช่น พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสน ฉบับที่ 2 ไม่ได้กล่าวถึง
อศิศานันตย์พันปีเมื่อปู่เจ้าลาวจกเป็นหัวหน้าชนเผ่าละว้าเลย แต่เรียกลวจักรราชว่า
ขุนลวะ ซึ่งเป็นคำที่กร่อนมาจาก ขุนลวจักรราช หรือ ลวจักรราช คำว่า "ลวะ"
ใน "ขุนลวะ" นี้ น่าจะเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดเรื่องเล่าอธิบายความเป็นมาในอศิศานันตย์
ว่า เป็นหัวหน้าชนเผ่าลวะ

ใน ชินกาลมาลีปกรณ์ เมื่อจะกล่าวถึง ลวจักรราชและกษัตริย์ในวงศ์นี้
มีข้อความเขียนว่า "บัดนี้ จะกล่าวถึงวงศ์ลาวสืบต่อไป"⁴⁵ และใน พงศาวดาร
เมืองเงินยางเชียงแสน ฉบับที่ 2 ได้เล่าว่า เมื่อลวจักรราชลงมาครองเมืองหิรัญนคร
เงินยางเชียงแสนแล้ว ก็บำเพ็ญกุศลทำให้พุทธศาสนารุ่งเรือง และอธิบายว่า
"แต่นั้นมาเมืองยวนล้านนาและเมืองจำล่านช้างทั้งสองเมืองนี้ จึงเรียกว่า ลาวลาว
คั้งนั้นนับแต่นั้นมา"⁴⁶

การที่กษัตริย์วงศ์หิรัญนครเงินยางมีคำนำหน้าพระนามว่า ลาว นี้ อาจ
สันนิษฐานได้เป็น 2 นัย ดังนี้

1. คำว่า "ลาว" มีความหมายว่า คน และหมายถึง คนที่
เจริญแล้ว เป็นคำที่ใช้ในเชิงยกย่อง แล้วต่อมาพัฒนาตามสภาพของสังคม มีความหมาย
ว่า ผู้เป็นนาย จึงใช้เป็นคำนำหน้านามกษัตริย์⁴⁷

⁴⁵ แสง มนวิฑูร (ผู้แปล), ชินกาลมาลีปกรณ์ พิมพ์เป็นอนุสรณ์แด่ นายกี
นิมมานเหมินท์ เนื่องในวันเปิดศึกษาพิเศษ "นิมมานเหมินท์-สุติมา" 12 พฤษภาคม
2510 (พระนคร : โรงพิมพ์มิตรนรา, 2510), หน้า 103.

⁴⁶ ประชุมพงศาวดาร เล่มที่ 34, หน้า 56.

⁴⁷ จิตร ภูมิศักดิ์, ความเป็นมาของคำสยาม ไทย ลาว และขอม และ
ลักษณะทางสังคมของชื่อชนชาติ, หน้า 595-598.

2. คำว่า "ลาว" อาจหมายถึง ชนเผ่าไทกลุ่มหนึ่ง ซึ่ง
จดหมายเหตุพงศาวดารจีนเรียกว่า "หลาว" หรือ "อายหลาว"⁴⁸ ในงานเขียนของ
ทวน ลี เซิง เรียกว่า ไอลาว และกล่าวว่าเป็นบรรพบุรุษพวกหนึ่งของชนชาติไท⁴⁹

จากข้อที่ 2 นี้ อาจสันนิษฐานต่อไปได้ว่า ลวจังกราช อาจเป็นผู้นำของกลุ่มชน
ชาวไทกลุ่มหนึ่ง ที่อพยพมาสู่ดินแดนล้านนาในพุทธศตวรรษที่ 12 ก็น่าจะเป็นไปได้
นอกจากนี้เป็นที่น่าสังเกตว่าชื่อตัวละครส่วนใหญ่เป็นชื่อแบบไท

พญาเจืองจึงน่าจะเป็นกษัตริย์ของชนเผ่าไทมากกว่าชนเผ่าอื่นด้วยเหตุผลดังกล่าว
มานี้ จากการศึกษาวรรณกรรมที่มีเรื่องราวเกี่ยวกับพญาเจือง อาจกล่าวได้ว่าสังคมของ
ชนเผ่าไทในสมัยพญาเจือง เป็นสังคมที่หลักฐานเป็นหลักแหล่งค่อนข้างแน่นอนแล้ว
ขอบเขตการปกครองใหญ่ที่สุดเรียกว่า "เมือง" ชื่อของ "เมือง" มักมาจากชื่อของแหล่ง
ที่ตั้งของศูนย์กลางการปกครอง อย่างไรก็ดี ไม่มีรายละเอียดให้ทราบได้ว่า ขอบเขตของ
แต่ละเมืองกว้างขวางเพียงใด ประมุขของเมืองต่าง ๆ มักเป็นญาติกัน โดยการเป็นพ่อ
กับลูก พี่กับน้อง ซึ่งแยกย้ายกันปกครอง หรือมีความสัมพันธ์กันเนื่องจากการแต่งงาน

1.2 การรบกับแกว วรรณกรรมจากล้านช้างและล้านนา ตลอดจนเรื่องเล่า
เกี่ยวกับเจ้าเจืองหาญของสิบสองปันนา เล่าไว้ตรงกันว่า พญาเจืองสามารถรบชนะพวกแกว
และกล่าวถึงพวกแกวว่า มีถิ่นฐานอยู่ที่เมืองประกันหรือพระกัน แต่ก็ไม่มีวรรณกรรมฉบับใด
ให้รายละเอียดชัดเจนว่า แกว หมายถึงชนเผ่าใด และเมืองประกันหรือพระกันตั้งอยู่
ที่ใด น่าสังเกตว่านามของกษัตริย์แกวที่ยกทัพมาคือ พญาควาหรือพญาควา น่าจะไม่ใช่นามจริง หากเป็นคำที่กลายเสียงมาจากคำว่า แกว นั่นเอง วรรณกรรมล้านนาบาง
ฉบับกล่าวว่า พระยาแกวมิน้องชื่อแองกา เป็นพระยาจันทบุรี แต่บางฉบับก็กล่าวว่าพระยา
จูลีนี้เป็นน้องพระยาแกว คำว่า จูลี หมายถึง ตังเกีย ส่วนวรรณกรรมล้านช้างกล่าวว่า
แองกาเป็นหลานพระยาควา อยู่เมืองยอกน้ำโรงหิน ซึ่งก็ไม่ได้ให้รายละเอียดว่าตั้งอยู่ ณ ที่ใด

⁴⁸ จิตร ภูมิศักดิ์, ความเป็นมาของคำสยาม ไทย ลาว และขอม และลักษณะ
ทางสังคมของชื่อชนชาติ, หน้า 595.

⁴⁹ ทวน ลี เซิง, พลิกพันตระกูลไทย ประวัติศาสตร์ไทยในทัศนะของชาวจีน
(กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เคลิคไทย, 2529), หน้า 212-231.

ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ เรียกพวกแกวว่า พวกฮอเมืองพระกัน คล้ายคลึงกับเรื่องเจ้าแสงทองของสิบสองพันนา และเรื่องอ้ายแสงทองของเชียงตุง ซึ่งเล่าว่าพวกที่ยกทัพมารบเมืองเงินยางคือพวกฮอ

เมื่อพิจารณาว่า วรรณกรรมส่วนใหญ่ทั้งของล้านช้างและล้านนา ตลอดจนเรื่องเจ้าเงาะของสิบสองพันนาเล่าว่าพวกที่ยกทัพมาเป็นแกว คำว่า แกว ในวรรณกรรมเหล่านี้จึงไม่ควรจะหมายถึงฮอ คือคนจีนหรือคนไทที่มาจากยูนนาน

คำว่า แกว เป็นคำที่ชนเผ่าไททั่วไปใช้เรียกผู้ที่มาจากเวียตนาม และปัจจุบันในบางถิ่นก็ยังใช้อยู่ มาจากคำว่า Chiao หรือ Giao ซึ่งเป็นชื่อดินแดนสามเหลี่ยมแถบแม่น้ำแดงรอบ ๆ ฮานอย⁵⁰ นอกจากนี้ เจมส์ อาร์. แชมเบอร์เลน ได้เสนอว่าจากการศึกษาทางด้านภาษาศาสตร์พบว่า ดินแดนบริเวณตอนเหนือของเวียตนาม สิบสองจุไทยและบริเวณเชียงขวาง มีชนเผ่าที่พูดภาษาตระกูลไทอาศัยอยู่มาก⁵¹ จึงน่าจะเป็นไปได้ว่า แกว ที่กล่าวถึงในวรรณกรรมเกี่ยวกับพญาเจืองนั้น อาจไม่ใช่ชนเผ่าเวียตนาม หากหมายถึงชนเผ่าไท แชมเบอร์เลน จึงเห็นว่าการรบครั้งนั้น อาจเป็นการรบระหว่างคนไทด้วยกันเอง

สำหรับเมืองปะกัน หรือพระกันนั้น เรื่อง ท้าวบาเจือง ไม่ได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับที่ตั้ง แต่เล่าตรงกับเรื่อง ท้าวยี่บาเจือง ว่า ก่อนที่ท้าวเจืองจะยกทัพเข้าตีเมืองพระกัน ได้เข้าโจมตีเมืองเชียงบานซึ่งอยู่ใกล้ ๆ ผู้วิจัยพบว่า เชียงบานเป็นชื่อเมืองหนึ่งในสิบสองพันนา นอกจากนี้ใกล้ ๆ เชียงขวางมีเมืองชื่อบ้านบาน เรื่อง กิงเจืองหาน เขียนชื่อเมืองปะกันโดยเขียนชื่อเมืองเชียงขวางไว้ในวงเล็บตามหลัง แสดงว่าเป็นเมืองเดียวกัน แต่ในแผนที่แสดงที่ตั้งของเมืองเชียงขวาง ประกอบบทความของแชมเบอร์เลน เป็นคนละเมือง แต่ก็อยู่ใกล้ ๆ กัน (โปรดดูภาพประกอบที่ 1 แผนที่เมืองเชียงขวาง ทั่วยบ)

⁵⁰ James R. Chamberlain, op. cit. p. 24.

⁵¹ Ibid. pp. 16-22.

นอกจากนี้ จิตร ภูมิศักดิ์ เคยเสนอว่า น่าจะหมายถึงเมืองบั๊กกาน (Baccan) ซึ่งอยู่ตอนเหนือของเวียตนาม⁵² (โปรตุเกสประกอบด้วย 2 แผนที่ประเทศเวียตนามท้ายบท)

ส่วน บีแอร์ เอส. อาไฟ คอเร เสนอว่า เมืองปะกัน หรือพระกันเป็นดินแดนของคนไท ปัจจุบันนี้เป็นจังหวัดหนึ่งของหัวพัน

เรื่องเจ้าแสงทอหรืออ้ายแสงทอ แม้จะเล่าว่าฝ่ายที่ยกทัพไปรุกรานเมืองเชียงแสนเป็นพวกฮ่อ แต่ก็ระบุว่ายกทัพผ่านมาทางล้านช้าง

เนื่องจากไม่มีหลักฐานชัดเจนว่าเมืองปะกัน น่าจะเป็นเมืองใดแน่ ในที่นี้จึงอาจสรุปได้แต่เพียงคร่าว ๆ ว่า แถว ที่วรรณกรรมเกี่ยวกับพญาเจือง น่าจะหมายถึงชนเผ่าไทหรือชนเผ่าไทยสมเด้าพันธุ์อื่นจากบริเวณเวียตนามหรือล้านช้าง

1.3 การอภิเษกเป็นกษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่และความสัมพันธ์กับกษัตริย์ยูนนาน

เรื่อง ท้าวบาเจือง และวรรณกรรมจากล้านนาระบุตรงกันว่า หลังจากปราบพวกแกวแล้ว พญาเจืองได้รับการยกย่องให้เกียรติจากชนเผ่าไทและชนเผ่าอื่น ที่ต่างกันก็คือวรรณกรรมจากล้านนากล่าวถึงพิธีอภิเษกเป็นกษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ว่า ผู้ท้าวพิธีราชาภิเษกคือกษัตริย์จากยูนนาน ตำนานพระยาเจือง เรียกว่า พญาวิเทโธราช และเล่าว่ามีการปฏิบัติว่าพญาเจืองเป็นลูกพญาวิเทโธราช ตำนานและพงศาวดารอื่น ๆ เรียกกษัตริย์จากยูนนานว่า พญาลุมฟ้าเป่าพิมานหรือเก้าพิมาน ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ กล่าวถึงการมอบตราตั้งจากกษัตริย์ยูนนานด้วย เรื่อง ท้าวบาเจือง ไม่ได้กล่าวถึงพิธีราชาภิเษกแต่เล่าว่าเมืองผาตายและเมืองวอแตกส่งเข้ามาเป็นบรรณาการ วอแตก หรือ หอแตก หมายถึงหนองแส พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสน ฉบับที่ 1 และ ฉบับที่ 2 กล่าวถึงการจารึกศิลาที่เมืองมิดิลา เมืองมิดิลาคือเมืองแสหลวง ปัจจุบันคือ ศูนย์เมืองหลวงของมณฑลยูนนาน

1.4 การสิ้นพระชนม์ เรื่อง ท้าวบาเจือง และวรรณกรรมจากล้านช้างเรื่องอื่น กล่าวถึงสาเหตุการสิ้นพระชนม์ของพญาเจืองไว้แตกต่างจากวรรณกรรม

⁵² จิตร ภูมิศักดิ์, ความเป็นมาของคำสยาม ไทย ลาว และขอม และ ลักษณะทางสังคมของชื่อชนชาติ, หน้า 140.

ลานนา คือเลวามีสาเหตุมาจากความพยายามจะปราบปรามลูกหลานของพญาควา
 เจ้าเมืองพระกันโหลินซาก ตามคำขอร้องของอ้ายควางอำมาตย์ที่ให้อยู่รักษาเมือง
 พระกัน พญาเจืองต้องรบกับพญาฟ้าฮวนแห่งเมืองคุมวาง ซึ่งเป็นผู้ดูแลหลานพญาควา
 อยู่ ในขณะที่วรรณกรรมจากลานนาส่วนใหญ่จะเล่าว่า มีสาเหตุมาจากการที่พญาเจือง
 ประกาศทำชนช้าง เมื่อพญาแมนตาตอกรับคำท้า พญาเจืองไม่อาจกลับคำพูดของตนเอง
 ได้ แม้อายุมากแล้ว ก็ต้องยกทัพไปเมืองแมนตาตอก ถูกฝ่ายแมนตาตอกพันลันพระชนม์
 ขณะจะเข้าประตูเมือง นาสั่งเกทว่า เรื่องเจ้าแสงทอหรืออ้ายแสงทอของสิบสอง
 พันนาและเชียงตุงเล่าว่า เจ้าแสงทอหรืออ้ายแสงทอเสียชีวิตเมื่อไปรบกับแมนตาตอก
 เช่นกัน แต่ไม่ไค้กล่าวถึงการทำชนช้าง ตำนานพระยาเจือง เล่าว่าเพราะพญาเจือง
 ต้องการชिकाเจ้าเมืองเมรุมาค เมื่อสู้ขอแล้วเจ้าเมืองเมรุมาคไม่ยอมยกให้ พญาเจือง
 จึงยกทัพไปแย่งชิงนาง พญาเมรุมาคขอความช่วยเหลือจากพญาฟ้าฮวนแห่งวิเทรราช
 พญาเจืองลันพระชนม์ในการรบกับพญาฟ้าฮวน คำว่า เมรุ น่าจะเป็นคำภาษาบาลี
 ที่นำมาใช้แทนคำว่า แมน หรือ แมนตาตอก เรื่อง ท้าวบาเจือง และ ตำนาน
พระยาเจือง แม้วากกล่าวถึงสาเหตุการรบต่างกัน แต่เล่าตรงกันในเรื่องการรบ
 กับพญาฟ้าฮวน และนาสั่งเกทว่า ตำนานพระยาเจือง กล่าวว่า พญาฟ้าฮวนอยู่วิเทรราช
 ซึ่งหมายถึงยูนนาน และใน ท้าวบาเจือง กล่าวว่าพญาฟ้าฮวนอยู่เมืองคุมวาง ในมณฑล
 ยูนนานมีเมืองเมืองหนึ่งชื่อคล้ายกับคุมวางคือ เมือง Tungwan อยู่ทางตะวันออก
 เฉียงเหนือของเมืองปูเออร์ (Puerh) (โปรดดูภาพประกอบที่ 3 แผนที่มณฑลยูนนานท้ายบท)

แมนตาตอกชอกฟ้าคายีนคือชนชาติโค มานิต วัลลิโกคม เคยเสนอว่า
 น่าจะเป็นพวกเขมร⁵³ ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร ไค้กล่าวถึงคำชี้แจงของ
 เจ้าชายเมือง มังราย ว่า ตามตำนานไทยใหญ่เมืองแมนตาตอกคือเมือง Tengyueh

⁵³มานิต วัลลิโกคม, "ตำนานเชียงแสน" ใน เชียงใหม่ศิริ, พุทธานุกรณ
 (กรุงเทพฯ : บุญสงการพิมพ์, 2500), หน้า 12.

หรือ Tengcheng อยู่ในยูนนาน ห่างจากบาทมอในพม่าไปทางตะวันออกเฉียงเหนือ 150 กิโลเมตร⁵⁴ แต่ต่อมาเจ้าชายเมือง มังราย โค้ชี่แจงใหม่ในตำนานเมือง เชียงตุงว่า เมื่อเริ่มอ่านตำนานเมืองเชียงตุงในปี ค.ศ. 1930 นั้น มีผู้ชี้แจงว่า เมืองแมนตากอกหมายถึงเมือง Tengyweh หรือ Tengyueh ซึ่งปัจจุบันเรียก Tengchun แต่หลังจากนั้นได้รับคำชี้แจงจากพระภิกษุซึ่งเป็นเจ้าอาวาสวัดสายเมือง ทาชีเหล็ก ซึ่งอยู่ตรงข้ามกับเขตแดนแม่สายของไทยว่า เมืองแมนคือเมืองปูเออร์ (Puerh)⁵⁵

เมืองที่มีชื่อว่า เมืองแมน นั้น นอกจากในยูนนานแล้ว ยังพบในรัฐฉาน สหภาพพม่า และในสาธารณรัฐประชาชนลาว ใกล้กับเมืองซาเหินก็ยังมีเมืองชื่อ เชียงแมนควย

เจมส์ อาร์. แคมเบอร์เลน โค้กล่าวถึงไทกลุ่มหนึ่งซึ่งอาศัยอยู่ในเมืองคำม่วน เรียกตัวเองว่า ไทแมน เพราะอพยพมาจากเมืองแมนในหัวพัน⁵⁶

ตำนานกรมพาสาลาว อธิบายคำว่า แมน ว่า เป็นคำเรียกคนลาวเมื่ออยู่ในประเทศจีนแขวงยูนนาน หรือหนองแสว่า พวกแมน⁵⁷

เมื่อพิจารณาจากรวบรวมกรรมาจกล้านนาและล้านช้าง ตลอดจนเรื่อง เจ้าแสงทอหรืออ้ายแสงทอของสิบสองพันนาและเชียงตุงแล้ว อาจสรุปได้ว่า การสิ้นพระชนม์ของพญาเจืองน่าจะเกิดขึ้นในยูนนาน

ที่กล่าวมานี้ เป็นเรื่องราวของพญาเจืองที่สรุปจากการศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมต่าง ๆ จากล้านนา ล้านช้าง สิบสองพันนา และเชียงตุง อาจนำไปใช้

⁵⁴ ประเสริฐ วน นคร, สารคดี ประเสริฐ วน นคร ที่ระลึกในโอกาสที่ได้รับพระราชทานปริญญาศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิเศษ, 2527), หน้า 61.

⁵⁵ Sao Saimong Mangrai, Op. cit., p. 285.

⁵⁶ James R. Chamberlain, Op. cit. p. 20.

⁵⁷ กระทรวงศึกษาธิการ, ตำนานกรมพาสาลาว, หน้า 848.

พิจารณาในการศึกษาประวัติศาสตร์ของชนเผ่าไทยยุคก่อนสมัยสุโขทัย แต่การจะ
 กัดลั่นชี้ขาดว่า พญาเจืองเป็นบุคคลที่มีชีวิตจริงในประวัติศาสตร์หรือไม่ คงจะต้อง
 อาศัยหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีเพิ่มเติม โดยเฉพาะหลักฐานจาก
 ต่างประเทศ เช่น จีน และเวียดนาม เป็นต้น

2. บทบาทและความสัมพันธ์ของวรรณกรรมที่มีเรื่องราวเกี่ยวกับพญาเจือง
 อาจสรุปได้ดังต่อไปนี้

2.1 วรรณกรรมจากสิบสองปันนา เรื่องราวที่ปรากฏในวรรณกรรม
 ลายลักษณ์ 3 ส่วนวน ให้รายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องราวของพญาเจืองไว้ไม่มากนัก
 เล่าแต่เพียงว่า พญาเจืองเป็นปฐมกษัตริย์แห่งสิบสองปันนา มีมเหสีนามว่า รีมมี
 ได้มอบหมายให้โอรส 4 องค์ครองเมืองต่าง ๆ คือ เมืองแกว ลานช้าง ลานนา
 และเชียงรุ่ง โดยไม่ได้กล่าวถึงบรรพบุรุษและความเก่งกล้าสามารถของพญาเจืองเลย
 ที่น่าสนใจคือ ระบุศักราชสิ้นพระชนม์ไว้ด้วย เมื่อเปรียบเทียบกับวรรณกรรมเกี่ยวกับ
 พญาเจืองของล้านนาช่วยให้อนุมานระยะเวลาที่พญาเจืองน่าจะยังมีชีวิตอยู่ได้ว่า น่าจะ
 อยู่ในช่วงศตวรรษที่ 17 ถึงต้นศตวรรษที่ 18

เรื่องราวที่เป็นมุขปาฐะ คือเรื่องเจ้าเจืองหาญ มีลักษณะเป็นเรื่องเล่า
 แบบนิทานมหัศจรรย์ (fairy tale)* เน้นอภินิหาร แม่ผู้เลวบางคนไม่ยั้ง
 แต่พฤติกรรมและเกียรติคุณของเจ้าเจืองหาญก็คล้ายคลึงกับพญาเจือง จนกล่าวได้ว่า
 น่าจะเป็นบุคคลคนเดียวกัน เรื่องของเจ้าเจืองหาญที่ตรงกับเรื่องของพญาเจือง
 ในวรรณกรรมจากล้านนาและลานช้าง คือ การรบชนะแกวและได้อิถิกาษัตริย์แกว
 เป็นมเหสี น่าสังเกตว่า เรื่องราวของเจ้าเจืองหาญตรงกับเรื่องราวของเจ้า

* หมายถึง นิทานที่เน้นความมหัศจรรย์เหนือธรรมชาติ กู ประคอง
 นิมิตานเหมินท์ "นิทานพื้นบ้าน" ใน ภาษาไทย 8 คติชนวิทยาสำหรับครู
 มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2528, หน้า 60-63.

แสงทอหรืออ้ายแสงทอที่ปรากฏใน ตำนานเมืองเชียงตุง⁵⁸ และ ตำนานสิบสองพันนา⁵⁹ เจ้าเจืองหาญและเจ้าแสงทอหรืออ้ายแสงทอมีกำลังวังชาและอิทธิฤทธิ์ เพราะได้แสงหรือแก้ววิเศษจากทอเหมือนกัน

การที่ตัวละครมีชื่อเปลี่ยนไป จาก "เจ้าเจืองหาญ" เป็น "อ้ายแสงทอ" เป็นไปตามหลักการแพร่กระจายของเรื่องเล่า เกิดจากผู้เล่าเรื่องทอ ๆ มา ให้ความสนใจในความกล้าหาญและการได้แก้ววิเศษจากทอ ได้ตั้งสมมุติฐานให้ตัวละคร จากความสามารถที่ได้แก้ววิเศษจากทอ ซึ่งทำให้อยู่ยงคงกระพัน ชื่อเดิมจึงเลื่อนหายไป โดยเหตุที่ความเก่งกล้าสามารถของพญาเจืองโดยเจตนาในค่านิยมชนปะก๊วย เป็นที่เล้าอาชานทั่วไป ดังปรากฏในวรรณกรรมจากล้านนาและล้านช้าง จึงอาจสันนิษฐานได้ว่า เรื่องของพญาเจืองน่าจะเป็นที่มาของเรื่อง เจ้าเจืองหาญ* และเรื่อง เจ้าแสงทอและอ้ายแสงทอที่เล่าในสิบสองพันนาและเชียงตุง มีที่มาจากเรื่องเจ้าเจืองหาญอีกทอหนึ่ง

วรรณกรรมจากสิบสองพันนาเท่าที่พบ มีเรื่องเจ้าแสงทอเท่านั้นที่ระบุว่า เจ้าแสงทอสืบเชื้อสายจากกษัตริย์เมืองเชียงแสน วรรณกรรมเรื่องอื่น ๆ ไม่ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ของพญาเจืองกับกษัตริย์วงศ์ลาวจักรราชแต่อย่างใด ทั้งนี้อาจเนื่องจากรวมกันกล่าวเขียนขึ้นที่สิบสองพันนา ผู้เขียนมุ่งให้ความสำคัญแก่กษัตริย์ที่ปกครองสิบสองพันนาว่าสืบเชื้อสายมาจากพญาเจือง เป็นการสร้างความเลื่อมใสศรัทธาแก่กษัตริย์แห่งสิบสองพันนาโดยตรง ในขณะที่ถ้ากล่าวถึงพญาเจืองในฐานะผู้สืบเชื้อสายจากกษัตริย์วงศ์ลาวจักรราชแห่งเมืองเงินยางเชียงแสน และเป็น

⁵⁸ คุ หวี สว่างบุญญางกูร (ผู้ปริวรรต), ตำนานเมืองเชียงตุง (โครงการตำรา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2528), หน้า 23-24 และ 33-35.

⁵⁹ คุ หวี สว่างบุญญางกูร (ผู้ปริวรรต), ตำนานสิบสองพันนา (โครงการตำรา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2528), หน้า 70-73.

* ในวรรณกรรมล้านช้าง เรื่อง ท้าวบาเจือง ท้าวยี่บาเจือง และ กิงเจืองทาน บางครั้งก็เรียกตัวละครเอกว่า เจืองหาญ เช่นกัน.

กษัตริย์แห่งเมืองเงินยางเชียงแสนควย จะทำให้สิบสองพันนามีฐานะต่ำต้อยลง เป็นเพียงส่วนหนึ่งของอาณาจักรเมืองเงินยางเชียงแสนเท่านั้น วรรณกรรมจากสิบสองพันนากลับระบุว่า พญาเจืองมอบหมายให้โอรสองค์หนึ่งไปครองล้านนา อีกองค์หนึ่งไปครองลานช้าง เป็นการแสดงให้เห็นว่าสิบสองพันนาในสมัยนั้น มีความยิ่งใหญ่เหนือล้านนาและลานช้าง

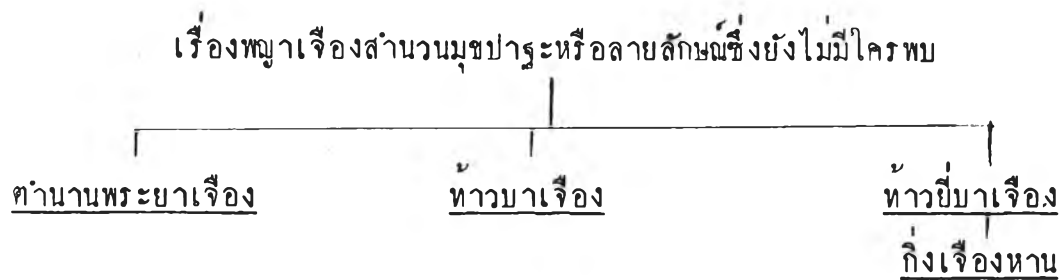
2.2 วรรณกรรมจากล้านนา วรรณกรรมจากล้านนาทุกฉบับแล้วว่า พญาเจืองสืบเชื้อสายมาจากลวจังกราชแห่งทิวญนครเงินยาง การระบุเช่นนี้ นอกจากจะชี้แนะว่า พญาเจืองมีความสัมพันธ์กับกษัตริย์แห่งทิวญนครเงินยางแล้ว ยังมีส่วนโยงให้เห็นความสัมพันธ์ของพญาเจืองกับกษัตริย์แห่งเชียงใหม่และกษัตริย์แห่งเมืองพะเยาควย เพราะล้วนแต่สืบเชื้อสายมาจากลวจังกราชด้วยกันทั้งสิ้น กล่าวได้ว่า วรรณกรรมจากล้านนา มุ่งให้เห็นความสำคัญของกษัตริย์แห่งเชียงใหม่และเมืองพะเยาว่า สืบเชื้อสายมาจากลวจังกราช ซึ่งเป็นเทวบุตรจุติจากสวรรค์ และยังมีความสัมพันธ์กับพญาเจือง วีรบุรุษผู้มีชื่อเสียงเป็นที่เลื่องลือควย อย่างไรก็ตามที่กล่าวถึงความสัมพันธ์ของพญาเจืองกับกษัตริย์แห่งเมืองพะเยา มิได้กล่าวถึงกษัตริย์แห่งเชียงใหม่เลย ในขณะที่วรรณกรรมที่กล่าวถึงความสัมพันธ์ของพญาเจืองกับกษัตริย์แห่งเชียงใหม่ ก็มีไต่อยถึงกษัตริย์แห่งเมืองพะเยาเช่นกัน วรรณกรรมแต่ละกลุ่ม ต่างก็มุ่งให้ความสำคัญแก่สถาบันกษัตริย์แห่งอาณาจักรของตน

ในด้านความสัมพันธ์ของวรรณกรรม เป็นที่น่าสนใจกว่า พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสน ฉบับที่ 1 และ ตำนานเมืองพะเยา มีเรื่องราวที่คล้ายคลึงกัน อยู่หลายประเด็น กล่าวคือ ระบุว่า พระบิดาของพญาเจืองคือพญาจอม กษัตริย์แห่งเมืองพะเยา พญาเจืองมีน้องนามว่า ชุนของหรือจอง มเหสี 2 องค์ของพญาเจือง คือนางแก้วกษัตริย์และนางจันทาเทวี เป็นธิดาเจ้าเมืองแพะและเจ้าเมืองนันทามลำดับ การโค่นราชทรงมีความคล้ายคลึงกับการโค่นราชทรงของพระเจ้าพรหม ฝ่ายแก้วที่ยกทัพมาล้อมเมืองเงินยาง คือ ท้าวกวาและแองกา ผลการรบกับแก้วพญาเจืองเป็นฝ่ายชนะ โดยไม่ใคร่ระบุว่ามิได้เสียชีวิต ความคล้ายคลึงของประเด็นต่าง ๆ ดังกล่าวมานี้ แสดงว่าวรรณกรรม 2 เรื่องนี้น่าจะมีที่มาจากแหล่งเดียวกัน

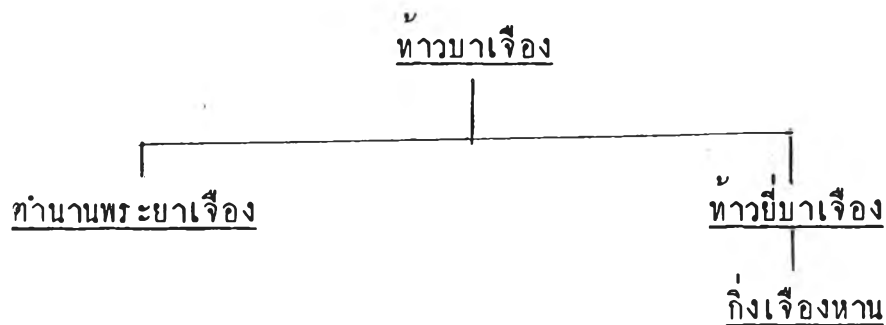
ในทำนองเดียวกัน พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสน ฉบับที่ 2 และ พงศาวดารลานนาไทย ก็มีเรื่องราวคล้ายคลึงกันอยู่หลายประเด็น กล่าวคือ ระบุว่า พระอภัยของพญาเจืองมีพระนามว่า ชุนเรงกวาหรือชุนเล็ง พระบิดาคือพญาจอมผา เรื่องแห่งเวียงเชียงเรื่อง พญาเจืองมีพระเชษฐาพระนามว่า อ้ายเจือง หรือ ลาว อ้ายเจือง ซึ่งสิ้นพระชนม์ในการรบกับแกวที่เมืองเงินยาง ฝ่ายแกวที่ยกทัพมาล้อมเมืองเงินยาง คือ พญาแกวและพญาจันทบุรี ผลการรบพญาเจืองเป็นฝ่ายชนะ พญาจันทบุรีสิ้นพระชนม์ในที่สุด ความคล้ายคลึงของประเด็นต่าง ๆ ดังกล่าว แสดงว่าวรรณกรรม 2 เรื่องนี้น่าจะมีที่มาจากแหล่งเดียวกันเช่นกัน พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสน ฉบับที่ 2 มีเรื่องข้างทรง ซึ่งผู้แต่งคงจะหยิบยืมมาจากเรื่องข้างทรงของพระเจ้าพรหม เช่นเดียวกับ พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสน ฉบับที่ 1 และ ตำนานเมืองพะเยา ส่วน ตำนานพระยาเจือง แม้ว่าจะมีลักษณะทางภาษาแสดงว่าแต่งขึ้นในล้านนา แต่ก็มียรายละเอียดบางประการตรงกับวรรณกรรมจากล้านช้าง เช่น เรื่องราวเกี่ยวกับนางจ๋อมมวน ชื่ออำมาตย์ที่สำคัญ 6 คน คือ จาซอน อ้ายควาง แองคอน คอนชาย หานพายและอ้ายง่า และการสิ้นพระชนม์ของพญาเจือง เพราะท้าวแพพญาฟ้าฮวน ซึ่งปรากฏในวรรณกรรมจากล้านช้าง และไม่ปรากฏในวรรณกรรมจากล้านนาเรื่องอื่นเลย จึงน่าจะเป็นไปได้ว่า ตำนานพระยาเจือง มีที่มาจากแหล่งเดียวกับวรรณกรรมจากล้านช้าง ซึ่งอาจเป็นวรรณกรรมลายลักษณ์ หรือจากเรื่องเล่าที่เป็นมุขปาฐะก็ได้ เนื่องจาก ตำนานพระยาเจือง แต่งขึ้นเพื่อใช้สำหรับเทศนา จึงมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงเรื่องราว ให้มีลักษณะเป็นวรรณกรรมคำสอนทางพุทธศาสนา ท่อนท้ายของเรื่องก็เน้นเรื่องกรรม อธิบายเหตุแห่งการสิ้นพระชนม์ของพญาเจืองว่ามีที่มาจากคัมภีร์หาคะ และการที่พญาเจืองเป็นกษัตริย์มีชื่อเสียงเป็นที่เลื่องลือในชาตินี้ ก็เป็นเพราะในชาติก่อนได้ถวายน้ำขิงแก่พระปัจเจกพุทธเจ้า

ความสัมพันธ์ของ ตำนานพระยาเจือง และวรรณกรรมจากล้านช้าง อาจสรุปเป็นแผนภูมิได้เป็น 2 แบบ ดังนี้

แบบที่ 1 ตำนานพระยาเจือง เรื่อง ท้าวบาเจือง และ ท้าวยี่บาเจือง มีที่มาจากแหล่งเดียวกัน อาจเป็นวรรณกรรมลายลักษณ์ ซึ่งยังไม่มีใครค้นพบ หรือจากสำนวนมุขปาฐะ ส่วนเรื่อง กิงเจืองหาน มีที่มาจากเรื่อง ท้าวยี่บาเจือง

แบบที่ 2 ตำนานพระยาเจือง และ เรื่อง ท้าวยี่บาเจือง ได้ความคิดจากเรื่อง ท้าวบาเจือง แล้วนำไปดัดแปลง

2.3 วรรณกรรมจากล้านช้าง วรรณกรรมทั้ง 3 เรื่อง มีประเด็นสำคัญตรงกับวรรณกรรมจากล้านนา ระบุว่าพญาเจืองมีความสัมพันธ์กับกษัตริย์วงศ์หิรัญนครเงินยาง โดยมีพระบิดาเป็นกษัตริย์เมืองเงินยาง พญาเจืองไค้อภิเษกสมรสกับชิกากษัตริย์เมืองเงินยาง และไค้ครองเมืองเงินยาง หลังจากช่วยปราบพวกแควที่มาล้อมเมืองเงินยางไค้สำเร็จ วรรณกรรมจากล้านช้างต่างจากวรรณกรรมจากล้านนาในเรื่องของนางงอมมวน และการสิ้นพระชนม์ของพญาเจือง เรื่องราวของนางงอมมวน ทำให้วรรณกรรมจากล้านช้างและ ตำนานพระยาเจือง มีรสชาติตัวละครมีชีวิตจิตใจ มีความเป็นมนุษย์ที่มีเลือดเนื้อ วรรณกรรมจากล้านช้างไม่ได้โยงให้เห็นว่า พญาเจืองมีความสัมพันธ์กับกษัตริย์แห่งล้านนา กษัตริย์แห่งเมืองพะเยา และกษัตริย์ที่ปกครองเมืองล้านช้างแ่อย่างใด วรรณกรรมจากล้านช้างจึงมิได้มีบทบาทที่จะแสดงให้เห็นความสำคัญของสถาบันกษัตริย์แห่งล้านนา เมืองพะเยา หรือล้านช้าง อาจกล่าวได้ว่า วรรณกรรมจากล้านช้างมีลักษณะเป็นวรรณกรรมที่เขียนขึ้นเพื่อสกุติพญาเจืองโดยเฉพาะ เรื่องราวของพญาเจืองในวรรณกรรมจากล้านช้าง หากจัดประเภทตามหลักการแบ่งประเภทนิทานพื้นบ้านในวิชาคติชนวิทยาแล้ว อาจจัดว่าเป็นเรื่องเล่าที่มีลักษณะเป็นนิทานวีรบุรุษ (Hero tale) ในเรื่องเล่าประเภทนี้ พระเอกเป็นวีรบุรุษผู้กล้าหาญ สามารถรบชนะศัตรู ที่สำคัญคือ เป็นผู้ที่สืบเชื้อสายมาจากเทพ เช่น เรื่องของเฮอริคิวลิส เป็นต้น⁶⁰ พญาเจืองในวรรณกรรมจากล้านช้าง มิได้เป็นพระเอกที่เป็นมนุษย์ธรรมดา หากเป็นโอรสแดน เทพสำคัญตามลัทธิความเชื่อดั้งเดิมของชนเผ่าไท แดนประทานให้พญาเจอมตามการอ้อนวอนขอเรื่องการกล่าวอ้างว่ากษัตริย์เป็นผู้ที่สืบเชื้อสายจากเทพหรือเทพสงมา ปราบกบฏย่อย ๆ ในเทพปรณัมของชนชาติต่าง ๆ เป็นการอ้างเทวลัทธิเพื่อความชอบธรรมในการปกครอง เมื่อเปรียบเทียบเรื่อง ท้าวบาเจือง กับเรื่อง ท้าวยี่บาเจือง ในคานส์นวนภาษาและเนื้อหาแล้ว ผู้วิจัยเห็นว่าเรื่อง ท้าวบาเจือง น่าจะเขียนขึ้นก่อนเรื่อง ท้าวยี่บาเจือง ผู้แต่งเรื่อง ท้าวยี่บาเจือง คงจะไค้ความคิดจากเรื่อง ท้าวบาเจือง หรือ

⁶⁰ คุ ประคอง นิมมานเหมินท์, "นิทานพื้นบ้าน" ใน ภาษาไทย 8 คติชนวิทยา สำหรับครู, หน้า 64.

จากแหล่งอื่น ซึ่งมีเนื้อความใกล้เคียงกับเรื่อง ท้าวบาเจือง ตอนต้นเรื่อง ท้าวยี่
บาเจือง นอกจากมีบทประณามพจน์ ไหว้สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระอินทร์และ
ท้าวจตุโลกบาลแล้ว มีข้อความที่เป็นคำพูดที่ผู้เขียนกล่าวถึงทายผู้ฟัง แสดงว่าวรรณกรรม
เรื่องนี้เขียนขึ้นเพื่อให้อ่านให้คนฟัง* ทำนองเกี่ยวกับวรรณกรรมส่วนมากของภาคใต้⁶¹
นอกจากนี้ยังมีข้อความที่ผู้เขียนกล่าวขอร้องผู้ยืมวรรณกรรมนี้ไปอ่านว่า ขอให้ดูแลให้ดี
อย่าให้ซีตลกใสหรือไฟไหม้ คำขอร้องทำนองนี้มีมักพบในตอนต้นของวรรณกรรมกลอน
สวดของภาคกลางและวรรณกรรมภาคใต้ ซึ่งแต่งขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ ผู้แต่งเรื่อง
ท้าวยี่บาเจือง ได้ขอร้องดังนี้

ฟังเยอ สาวหนุ่มน้อย	ฝูงหมู่สาวงาม อีที่เฮย
ให้คอย เอากันฟัง	สืบเมื่อภายหลัง
อย่าได้ แชว ๆ เว้า	จากกันชีชว้า
ให้คอยตั้งใจไว้	จื่อเอา ฟี่ท่อน
อันว่า ในธรรมแท้	แบ่งมาสอนโลก จริงแล้ว
ใญ่ จ่าจื่อไว้	เมื่อหน้ายอมยิน เจ้าเฮย
อันหนึ่ง ใญ่ผู้ยืมไปให้	รักษาไฟดี ๆ สะหนอย
อย่าให้ ชักระบองตกใสไหม้	เมื่อหน้าบาปจิมี่ เจ้าเฮย ⁶²

ผู้แต่งชี้แจงว่าไม่ใช่หนังสือสำหรับอ่านเล่น ๆ หากเป็นธรรมะของพระพุทธเจ้า ดังนี้

อันหนึ่ง บิไซหนังสือหลิน	ลอนอ่านลอนว่า ไปนั้น
ตั้งหาก แมนธรรมพำเจ้า	ทนล่าโลกลือ แท้แล้ว ⁶³

* ในภาคอีสานของไทยมีประเพณีอ่านวรรณกรรมให้คนฟังในงานต่าง ๆ
เช่น งานศพ ที่เรียกว่า กันเขื่อนคี่.

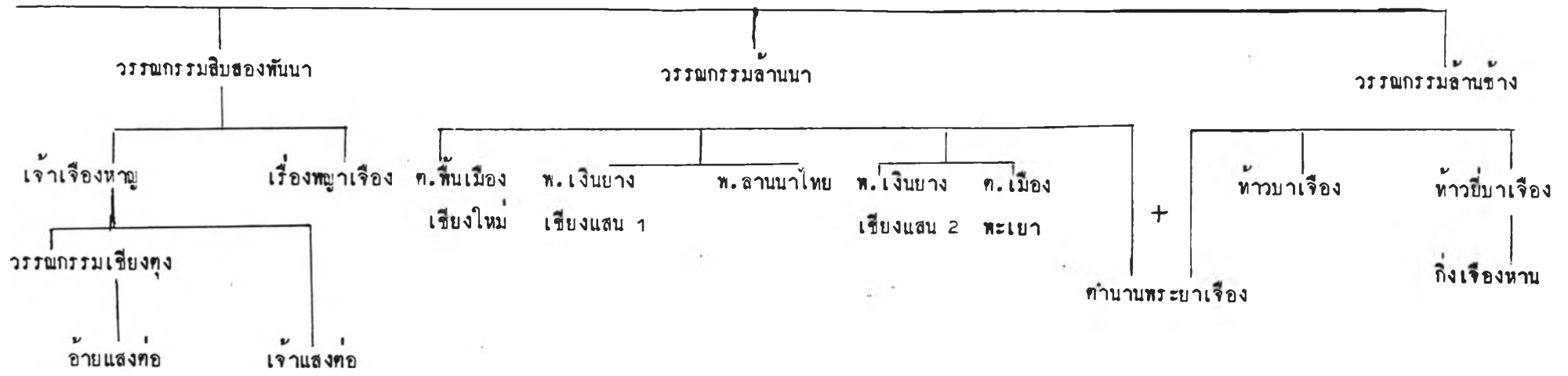
⁶¹ ดู นายคั้น วันสาร โสฬศนิมิต วรรณกรรมของกวีชาวเมืองนครศรีธรรมราช
ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ วิทยาลัยครุนครศรีธรรมราช จัดพิมพ์ (สงขลา : มงคลการพิมพ์,
2521), หน้า 3.

⁶² ท้าวยี่บาเจือง, หน้า 2.

⁶³ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

เท่าที่กล่าวมานี้อาจสรุปได้ว่า วรรณกรรมที่มีเรื่องราวเกี่ยวกับพญาเจือง
จากล้านนา ล้านช้าง สิบสองพันนา และเชียงใหม่ แม้ว่าจะมีความแตกต่างกัน แต่ก็มี
ความคล้ายคลึงกันหลายประเด็น จนอาจกล่าวได้ว่า น่าจะมาจากแหล่งเดียวกัน
อาจแสดงความสัมพันธ์ของวรรณกรรมดังกล่าวด้วยแผนภูมิต่อไปนี้

เรื่องพญาเจือง

วรรณกรรมของชนเผ่าอื่นที่มีตัวละครชื่อว่า "เจือง"

เรื่องราวของตัวละครเอกนามว่า "เจือง" นอกจากจะพบในวรรณกรรมของกลุ่มชนเผ่าไทใน ล้านนา ล้านช้าง ลีบสองพันนา และเชียงตุง ดังกล่าวมาแล้ว ยังพบในวรรณกรรมมุขปาฐะของกลุ่มชนเผ่าอื่นบางเผ่า ได้แก่ ชนเผ่าขมุและเผ่าสะเตียง ดังจะได้นำมาเสนอเพื่อศึกษาเปรียบเทียบดังต่อไปนี้

นิทานเรื่องเจืองของชนเผ่าขมุ ขมุ เป็นชนเผ่าที่พูดภาษาตระกูลมอญเขมรอาศัยอยู่ในประเทศลาวตอนเหนือและประเทศจีน บางกลุ่มอพยพเข้ามาสู่ภาคเหนือของประเทศไทย ประมาณในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว⁶⁴ นิทานของชนเผ่าขมุที่เล่าถึง "เจือง" เท่าที่สำรวจได้ในขณะนี้ มี 4 เรื่อง 2 เรื่องแรกได้จากการค้นคว้ารวบรวมของ คริสติน่า ลินเดลและคณะ เรื่องที่ 3 จากการเก็บรวบรวมของ วิลเลียม เอ. สมอลลี และเรื่องที่ 4 จากการเก็บรวบรวมของ เอ็ม. เฟร์ลุส

เรื่องที่ 1 เจืองเป็นผู้สร้างสวรรค์และโลก เจืองได้ชุคฟ้าและแผ่นดินให้รายเรียบ โดยชุคแผ่นดินก่อน คินที่ชุคออกมานั้นกองระเกะระกะ เจืองได้เหยียบกองคินเพื่อชุคฟ้า เราจึงเห็นว่าฟ้ารายเรียบเสมอกันดี แต่แผ่นดินมีทั้งที่รายเรียบและเป็นภูเขา⁶⁵

เรื่องที่ 2 เจืองเป็นผู้สร้างโลก สร้างแม่น้ำ คานหนึ่งของแม่น้ำมีหินใหญ่เป็นกำแพงกั้นน้ำไว้ เจืองได้ไขคานศกหินให้เป็นช่องให้น้ำไหลผ่าน เมื่อศกแล้วก็ไขคานหินไปควย เมื่อถึงหมู่บ้านแห่งหนึ่ง ไม้ที่ไขคานหินมาเกิดหัก หินเลยตกลงไปกองอยู่ที่หมู่บ้านนั้น และหินนั้นก็ยังอยู่จนทุกวันนี้⁶⁶

⁶⁴ Frank M. Lebar, The Khamu. Final Report to National Research Council, Bangkok, 1965, p. 1.

⁶⁵ Kristina Lindell et al. Folktales from Kammu III. Pearls of Kammu Literature. Scandinavian Institute of Asian Studies. Monograph Series no. 51, p. 21.

⁶⁶ Ibid, p. 22.

เรื่องที่ 3 สามิภรรยาคนหนึ่งมีลูกอยู่แล้วหลายคน ทอมภรรยาตั้งท้องอีก นานถึง 3 ปีจึงคลอดออกมาเป็นบุตรชาย เด็กคนนี้แหละคือ เจือง ขณะที่คลอดออกมานั้นพอไม่อยู่บนาน ทันทีที่คลอดออกมา เจืองก็เกิดพลัดตกลงไปที่พื้น แล้วกลิ้งลงไปที่ยื่นดิน เด็กน้อยลุกขึ้นเองและถามแม่ว่า พ่ออยู่ไหน แม่ตอบว่าพ่อไปตัดไม้ในป่ามาทำครกตำข้าว เด็กน้อยจึงวิ่งเข้าไปในป่า ปากก็ตะโกนเรียก พ่อ พ่อ พ่อตามว่า นั่นใคร เจืองตอบว่า ลูกเอง พ่อตะโกนออกมาให้ระวังเพราะไม่กำลังจะล้มลง เจืองตอบว่าไม่เป็นไร ปล่อยให้มันล้มลงมาเถอะ พ่อไม่ล้มลง เจืองก็เอาย่าเข้ารับแล้วแบกไปที่แม่น้ำ เขาโยนท่อนซุงลงข้างแม่น้ำแล้วลงไปอาบน้ำ ขณะนั้นมีขบวนพ่อกากลุ่มหนึ่งเดินทางมา เมื่อถึงแม่น้ำก็หยุดพัก ผูกสัตว์และถอกเสื้อผ้าออกแขวนที่ซุงที่เจืองทิ้งไว้ แล้วลงไปอาบน้ำกัน เจืองอาบน้ำเสร็จก็ขอร้องให้พวกพ่อก้านำสัตว์และเสื้อผ้าออกไปจากซุงของเขา เพราะเขาจะแบกกลับบ้าน พวกพ่อก้าไม่เชื่อถือว่า ถ้าเจืองแบกซุงก้อนนั้นไหวจริง ๆ พ่อก้าก็จะยกสัตว์และสินค้าให้ทั้งหมด เมื่อเจืองแสดงให้เห็นว่าเขาสามารถทำได้จริง ๆ พ่อก้าเลยต้องยกสัตว์และสินค้าทั้งหมดให้เจือง เจืองเป็นบุคคลที่ตาย 2 ครั้ง เมื่อเขาตายครั้งที่ 1 แล้วก็กลับคืนมีชีวิตอีก

เจืองเป็นคนสั่งสอนชนบชรรณนิยมประเพณี ตลอดจนวิธีการในการดำรงชีวิตให้แก่พวกขมุ เขาสอนพวกขมุให้ทำกิจกรรมต่าง ๆ เช่น ล่าสัตว์ หักบนบกและในน้ำ สานตะกร้า สอนเรื่องอาหารการกิน สอนวิธีการทำไรบนเขาให้แก่พวกขมุ และสอนพวกลาวทำไรบนที่ราบ สอนพวกขมุใช้ชีวิตบนเขา สอนพวกลาวในการดำเนินชีวิตบนที่ราบ คอยเหตุนี้พวกขมุจึงทำนามบนเขา ในขณะที่พวกลาวทำนาในที่ราบ เมื่อเจืองตายไปเกิดความมืดขึ้น 7 วัน 7 คืน บรรดาสัตว์ทั้งหลายพากันส่งเสียงร้องคร่ำครวญแต่ก็ไม่ได้แสงสว่าง สัตว์ชนิดหนึ่ง (Hryool) พูความมันจะเผ้าคอยและส่งเสียงร้องคร่ำครวญตลอดไป และมันก็ส่งเสียงร้องเช่นนั้นมาจน

ทุกวันนี้⁶⁷

เรื่องที่ 4 เอ็ม.เฟร์ลุส เป็นผู้รวบรวมจากเมืองชัว ซึ่งอยู่ในหุบเขา
ตอนกลางของแม่น้ำอู เรื่องมีดังนี้

เรื่องเป็นเด็กมหัศจรรย์ ชื่ออีกชื่อหนึ่งว่า ตานีกรัน เขาประติษฐานลงขึ้น
ขณะที่พ่อแม่ไปทำนา แม่พ่อแม่จะสั่งไม่ให้เขาชายกลงให้ใคร เจืองไคยอมแลกกลง
กับเสื้อคลุมวิเศษ แล้วเขาก็ท่องเที่ยวไปทั่วโลก เจืองมีภรรยา 2 คน คนแรกเป็น
ขมุ อีกคนหนึ่งเป็นคนต่างชาติ ขณะที่เจืองอยู่แถบเมืองสูง พี่ชายของภรรยาคนที่สอง
ก็เข้าโจมตีพร้อมกับกองทัพพวกแกว ภรรยาของเขาทั้งสองหนีเอาตัวรอด

ภรรยาคนที่สองส่งคนไปบอกชาวแกวเจือง ผู้ส่งข่าวต้องส่งข่าวผ่านสัตว์
ต่าง ๆ เช่น นมึ ลี้อ ไกฟ้า ฯลฯ ไปเป็นทอด ๆ แต่เจืองเมาเหล้าจึงไม่สนใจรับรู้
เมื่อไปถึงเมืองหลวงของเขา เจืองเห็นกองทัพแกวอยู่ลิบลิบสุดท้ายตา เจืองไคฆ่าพวก
ศัตรูควยเครื่องรางแล้วเขาก็นอนหลับ แต่พี่ชายของภรรยาคนที่สองมีชีวิตขึ้นมาอีก
พยายามจะแย่งเอาเครื่องรางไปให้ได้ ในที่สุดภรรยาคนที่สองของเจืองแอบนำเอา
เครื่องรางไปเผา โดยใส่ยานุงคลุมเสียก่อน เจืองสิ้นชีวิต สิ่งมีชีวิตทั้งหลายร้องไห้
ยกเว้นชนีสองตัว ซึ่งในที่สุดก็ถูกตนโมลมทับตายไปอยู่กับเจือง⁶⁸

⁶⁷ William A. Smalley, "Ciang : Khmu Culture Hero".

Felicitation Volumes of Southeast-Asian Studies presented to
His Highness Prince Dhaninivat Kromamun Bidyalabh Bridhyakorn,
on the occasion of his eightieth birthday. The Siam Society,
Bangkok, 1965, pp. 45-48.

⁶⁸ อ่านเรื่องที่สมบูรณ์ได้จาก Michel Ferlus, "Le Recit Khamou
de Chuang et Ses Implications Historiques pour le Nord Laos" in
Asie du Sud-Est et Monde Insulindien Bulletin du Centre de
Documentation et de Recherch, Centre National de la Recherche
Scientifique Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales,
1979, vol. X. no. 2, 3, 4 pp. 327-365.

นิทานเรื่องเจียงของชนเผ่าสะเตียง สะเตียง เป็นชนเผ่าออสโตรเอเชียติก มีถิ่นอาศัยอยู่แถบตอนใต้ของเวียดนาม เจมส์ อาร์. แคมเบอร์เลน ให้นำนิทานของชนเผ่าสะเตียง ซึ่งเกอร์เบอร์และมัลเลอแรทเป็นผู้รวบรวม มาเล่าต่อบทความเรื่อง "Remarks on the origin of Thao Hung or Cheung"⁶⁹ เรื่องที่เล่าเป็นเรื่องเกี่ยวกับกำเนิดของชนเผ่าสะเตียง เรื่องเล่าว่า เดิมทีเคยมีชนเผ่ามอย (Moi) อยู่เพียงเผ่าเดียว ที่อาศัยอยู่แถบชายทะเลของประเทศจีน ครั้งนั้น พระเจ้าไคเส็คจากสวรรค์ ลงมาอภิเษกสมรสกับหญิงสาวคนหนึ่ง ซึ่งต่อมาให้กำเนิดบุตรชายชื่อว่า เจียง (Djieng) พระเจ้าไค้นำเจียงขึ้นไพบนสวรรค์ด้วย และอนุญาตให้หญิงสาวแต่งงานใหม่ได้ ขณะอยู่บนสวรรค์เจียงได้ศึกษาเวทมนตร์และความรู้สารพัด เมื่อเขาโตเป็นหนุ่มแล้ว พระเจ้าไคส่งให้เขาลงมาปกครองชนเผ่าเคิม เจียงได้สอนศิลปะวิทยาการต่าง ๆ เช่น การทำมิด หอก คาน การสานตะกร้า การปลูกข้าว การเพาะปลูก ฯลฯ ให้แก่ชนเผ่าของเขา ภรรยาของเจียงชื่อว่า ลม ลมเป็นหญิงที่ชำนาญการบ้านการเรือนมาก ทั้งเจียงและภรรยาเป็นมนุษย์อมตะ วันหนึ่งกองทัพจีนได้ยกมาปะทะกับทหารของเจียง ทั้งสองฝ่ายต่อสู้กันเป็นเวลานาน เจียงต้องถอยร่นไปทางใต้ ระหว่างที่ถอย พวกที่ติดตามไปไม่ไหว ก็หยุดพักและตั้งหลักแหล่งอยู่เป็นระยะ ๆ เจียงและภรรยาได้ทิ้งเครื่องใช้ไม่สอยตลอดจนพืชพันธุ์ธัญญาหารไว้ให้ พร้อมทั้งสอนวิธีเพาะปลูกให้ด้วย บริวารของเจียงที่ไม่ได้ติดตามไปได้กลายมาเป็นชนเผ่าต่าง ๆ เช่น เผ่าเรค เผ่านอง เผ่าปิท ฯลฯ เจียงและบริวารที่เหลือเดินทางต่อไปจนถึงแม่น้ำแห่งหนึ่ง เมื่อเจียงข้ามน้ำไปแล้ว ก็เดินฝ่าพุ่มไม้พุ่มหนึ่งซึ่งมีคุณสมบัติถ้าถูกแหวกแล้ว ก็จะกลับคืนสู่รูปเดิมอย่างรวดเร็ว เจียงผ่านพุ่มไม้นี้ไปโดยไม่ทิ้งร่องรอยให้ผู้ที่ติดตามได้เห็น บริวารที่ตามมาได้ถามสุนัขซึ่งอยู่แถวนั้นว่าเห็นเจียงหรือไม่ สุนัขโกหกว่าเจียงผ่านไปนานแล้ว พลังชีวิตพุ่มไม้ซึ่งไม่มีร่องรอยว่าเพิ่งจะมีคนเดินผ่าน พวกที่ตามมาก็เชื่อไม่กล้าตามไป พวกที่ยึดบริเวณนั้นเป็นแหล่งพักอาศัย พวกนี้เองที่กลายมาเป็นชนเผ่าสะเตียงต่อมา ส่วน

⁶⁹ James R. Chamberlain, Ibid.

เจียงนั้นเชื่อกันว่าไคซามทะเลไปไกลแสนไกลแล้ว และไม่มีใครกล่าวถึงเขาอีก⁷⁰

เรื่องเล่าของชนเผ่าซุมและเผ่าสะเตียงคังกล่าวมานี้ มีลักษณะเป็นนิทานประเภทเทพปกรณัม (Myth) เรื่อง ในนิทานซุม 2 เรื่องแรก มีลักษณะเป็นเทพผู้สร้างสรรพสิ่ง ทั้งโลกและสวรรค์ ทานองเทพหรือพระเจ้าในบางศาสนา ส่วนเรื่อง ในนิทานซุมเรื่องที่ 3 มีลักษณะคล้ายคลึงกับ เจียง ในนิทานของเผ่าสะเตียง มีลักษณะเป็นวีรบุรุษทางวัฒนธรรม เป็นผู้สอนศิลปะวิทยาการ ตลอดจนประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ให้แก่ชนเผ่าของตน ที่ต่างกันก็คือ นิทานซุมไม่ได้เล่าว่า เจียงสืบเชื้อสายมาจากเทพหรือเป็นผู้ที่เทพส่งลงมาช่วยมนุษย์ แต่เจียงในนิทานสะเตียง มีลักษณะเป็นประมุขของกลุ่มชน มีเชื้อสายของเทพ เทพส่งลงมาให้ปกครอง และสอนศิลปะวิทยาการ ตลอดจนประเพณีพิธีกรรมแก่มนุษย์ นิทานเรื่องที่ 4 มีความคล้ายคลึงกับเรื่องราวของพญาเจียงอยู่บ้างที่พระเอกรบกับพวกแคว มีภรรยาเป็นแคว และคล้ายกับเรื่องเจ้าเงาะของสิบสองปันนาที่ภรรยาทำลายเครื่องราง ทำให้พระเอกถูกศัตรูฆ่า

⁷⁰James R. Chamberlain, "Remarks on the Origin of Thao Hung or Cheung", pp. 5-6.

*วีรบุรุษทางวัฒนธรรม (Culture hero) เป็นคำเรียกตัวละครในนิทานประเภทเทพปกรณัม หรือตำนาน อาจเป็นคนหรือสัตว์ก็ได้ และอาจอยู่ในยุคก่อนประวัติศาสตร์หรือไม่ก็ได้ ที่สำคัญคือ เป็นผู้ให้กำเนิดวัฒนธรรมแก่มนุษย์เผ่าพันธุ์ของตน สิ่งที่เขามอบให้ ไคแกลิ่งที่เป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิต เช่น อาหาร ยารักษาโรค การเพาะปลูก การล่าสัตว์ และการทำมาหากินอื่น ๆ ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีและศิลปะต่าง ๆ พบอยู่ในเทพปกรณัมของชนเผ่าอินเดียนแดงทั้งในอเมริกาเหนือและอเมริกาใต้ บางทีก็เป็นบุคคลเดียวกันกับเทพผู้สร้างสรรพสิ่ง

ดู Maria Leach, editor. Standard Dictionary of Folklore, Mythology and Legend. Funk & Wagnalls, 1972, p. 268.

เรื่องของ เจ็อง ยังเป็นเรื่องที่มีความสำคัญต่อความรู้สึกนึกคิดของชนเผ่าต่าง ๆ ทั่ว ในทัศนะของพวกเขา เจ็อง มีลักษณะเป็นพระผู้ช่วยให้รอด (Messiah) ซึ่งจะมาช่วยให้พวกเขาหลุดพ้นจากการถูกกดขี่จากชนเผ่าอื่น นอกจากนี้ ยังจะช่วยให้ชีวิตเขาสุขสมบูรณ์ขึ้น ภัยการนำสิ่งของซึ่งจำเป็นสำหรับชีวิตประจำวันมาให้ด้วย เรื่องของ เจ็อง จึงถูกลาวและชาติที่คิดจะก่อการกบฏเพื่อเป็นอิสระนำมาใช้อ้างยู่บ่อย ๆ เพื่อให้เกิดการยอมรับและได้ความร่วมมือจากพวกเขาและพวกที่ถูกกดขี่ด้วยกัน ดังเหตุการณ์ต่อไปนี้

ในรัชกาลที่ 2 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ในปี พ.ศ. 2362 (จ.ศ. 1181) ชายลาวคนหนึ่งชื่อ อ้ายสาเกียดโง้ง โคตั้งตัวเป็นผู้วิเศษ แสดงวิชาทำให้พวกเขาเผ่าต่าง ๆ เขามาเป็นพรรคพวกถึง 8,000 คน ตั้งอยู่ ณ หุ่นนาหวาหางนครจำปาศักดิ์ 3 คืน เจ้านครจำปาศักดิ์ให้ท้าวเพี้ยคุมไพร่พลยกข้ามไปตั้งที่บ้านแพะโพ และเข้าสู้รบ ตอนแรกพวกเมืองนครจำปาศักดิ์สู้ไม่ได้ ต้องถอยข้ามแม่น้ำโขงไปตั้งทางฝั่งตะวันออก ต่อมาอ้ายสาเกียดโง้งได้ยกข้ามแม่น้ำมาตีนครจำปาศักดิ์ พวกท้าวเพี้ยที่รักษาเมืองสู้ไม่ได้ เสียเมืองนครจำปาศักดิ์แก่อ้ายสาเกียดโง้ง เจ้านครจำปาศักดิ์และพวกท้าวเพี้ยราษฎรพากันอพยพถอยหนีไปตั้งอยู่ที่บ้านเจียม แขวงเมืองอุบล รัชกาลที่ 2 ได้ทรงทราบจึงโปรดเกล้าฯ ให้มีสารตราให้เจ้าพระยานครราชสีมา ยกกองทัพไปจากเมืองนครราชสีมาทาง 1 ให้เจ้าอนุเจ้านครเวียงจันทน์ยกกองทัพเมืองเวียงจันทน์ลงมาอีกทางหนึ่ง อ้ายสาเกียดโง้งสู้ไม่ได้ ถูกจับลงมายังกรุงเทพมหานครกับครอบครัวเขาเป็นจำนวนมาก อ้ายสาเกียดโง้งถูกจำคุก ส่วนครอบครัวเขาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นตะพุ่นหญ้าช้าง⁷¹ หนังสือ พื้นเวียง วรรณคดีประวัติศาสตร์ของอีสานล้านช้างเรื่องหนึ่งบรรยายว่า อ้ายสาเกียดโง้งสร้างที่พักประหนึ่งวังอยู่ที่ภูเขา

⁷¹ดู เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 2 (กรุงเทพมหานคร : คุรุสภา, 2504), หน้า 112-114 และ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาคำวรวงราชานุภาพ, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 2 เล่ม 2 (กรุงเทพมหานคร : คุรุสภา, 2505), หน้า 65-66.

ที่อุกเก็โง้ง กล่าวอ้างว่าตนเป็นเจืองหญู ทำให้พวกชาวชาติใจคิดว่าเจ้าหรือ
ผู้นำของพวกเขาเกิดแล้ว ความเคื้อคร่อนจะไม่มีอีกต่อไป ก็พากันมาอาสาเป็นไพร่
มากมาย ความในหนังสือ พื้นเวียง มีว่าดังนี้

เจ้าก็	พาเขาสร้าง	บัลลังก์สูงเป็นมณฑป
	ความก่อตั้ง	หินล้วนแผนพะลาน
	ธรรมเนียมให้	เหมือนหอความพระบาท จริงแล้ว
	ประสาทตั้ง	กลางชั้นลีทวน
	หลังชอนชอน	ในทวนทั้งสี่
	นาคกายเกี่ยว	หัวข้องชอครุย
เจ้าก็	ถวายเป็นขึ้น	แถมอีกเป็นสอง
ชื่อว่า	คอยศิรีวง	เทพสรจริงแท้
ทว่า	อุกเก็โง้ง	นามเกาภายหลัง
เขาก็	สรญาเห็น	แทหลังเคยสร้าง
เขาหาก	เป็นราชา	แมนเจืองหญูเจ้า
ฝูงหมู	ไทชาวชา	ยินคิมขึ้น
บัดนี้เจ้าแห่ง	เขาเกิดแล้ว	คำฮอนมมี แท้แล้ว
เขาก็	มวนมาเท่า	อาสาเป็นไพร่
การเจ้า	มีหมื่นขึ้น	ขอคำสูอัน แท้แล้ว ⁷²

ในระหว่างปี พ.ศ. 2417-2419 ชาวพวกหนึ่ง คือ ชาแจะ ไค่กอกญู
ขึ้นทั่วไปในหัวเมืองสิบสองจุไทยและเมืองหัวพันทั้งหก หัวหน้าชาเจืองชื่อ
ลาแสงแสนเห็น อ้างว่า ตนได้รับมอบหมายจากผีฟ้า ให้เป็นผู้นำก่อกองต่อสู้กับลาว
และหลอกพวกชาด้วยกันว่า ผีฟ้ามอบคาน น้ำเต้า และผ้าประเจียดไว้ให้คนริมตลิ่งน้ำ
ซึ่งที่จริงแล้วคาน้ำของเหล่านั้นไปซ่อนไว้มาก่อนแล้ว ควดยเหตุที่การกล่าวอ้างของ

⁷² ชวัช ปุณโณทก (ผู้ปริวรรต), หนังสือพื้นเวียง พงศาวดารเจ้าอนุวงศ์
เวียงจันทน์ (เอกสารอัครสำเนา), หน้า 9-10.

ลาแสงแสนเห็นมีลักษณะท่านองเดียวกับเรื่องของ เจือง คือจะเป็นผู้ช่วยให้พวกเขา หลุดพ้นจากชีวิตล่าเค็ญ เรียกว่าตัวเองว่า พญาท้าว⁷³ ซึ่งเป็นพระนามอีกพระนามหนึ่งของ พญาเจือง พวกลาวและพวกผู้ไทยจึงเรียกขานที่เป็นกบฏว่า ข่าเจือง และต่อมาเมื่อมี พวกแม้วมาสมทบก่อการกบฏด้วย แม้วพวกนี้ก็ถูกเรียกว่า แม้วเจือง คำว่า เจือง จึง มีความหมายว่า เป็นกบฏ แม้วการกบฏครั้งนี้พวกเข้าร่วมการกบฏมีจำนวนมาก พอสมควร แต่ก็ทำการไม่สำเร็จ ถูกปราบแตกหนีกระจัดกระจายไปในที่สุด⁷⁴ อย่างไร ก็ดี สำหรับพวกที่พ่ายแพ้และยังมีชีวิตที่แร้นแค้นอยู่อย่างเดิม เรื่องของ เจือง จึงยัง เป็นเรื่องของความหวังอยู่ ในปี พ.ศ. 2500 ขณะที่ โจเอล เอ็ม. ฮาลเบิร์ต กำลังเก็บข้อมูลภาคสนามในค่านามานชัยวิทยาในหลวงพระบาง ก็พบว่า มีขบวนการ เกี่ยวกับเจืองขึ้นในหมู่พวกขมุ พวกเขาเชื่อมั่นว่า เจืองกำลังจะมาช่วยพวกเขาให้ รอดพ้นจากชีวิตล่าเค็ญ ด้วยการนำสมบัติมาแจกจ่ายให้⁷⁵

วิลเลียม เอ. สมอลลี เล่าว่า เขาเองเคยประสบกับขบวนการท่านองนี้ ขณะทำหน้าที่มิชชันนารีและเก็บข้อมูลทางภาษาศาสตร์ ระหว่างปี พ.ศ. 2494-2496⁷⁶ และในปี พ.ศ. 2504 การ์แลน แบริ ก็เล่าว่า ขบวนการท่านองนี้เป็นที่รู้จักกันดีใน บรรดาพวกขมุในประเทศไทย พวกขมุถือเป็นเรื่องจริงจังมาก⁷⁷ แฟรงค์ เลอ บาร์ รายงานว่า บรรดาขมุอพยพจากลาวเข้ามาสู่ประเทศไทย พுகันถึงพวกเจือง ซึ่ง

⁷³ James R. Chamberlain, Op. Cit. p. 21-22.

⁷⁴ รายละเอียดเรื่อง ข่าเจือง ปรากฏในพงศาวดารเมืองไล พงศาวดารเมือง แดง และเรื่องเมืองข่าเหนือ คู เรื่องของข่าเจือง ในภาคผนวก ข.

⁷⁵ William A. Smalley, "Ciang : Khmu Culture Hero" in Felicitation Volumes of Southeast-Asian Studies, presented to His Highness Prince Dhaninivat Kromamun Bidyalabh Bridhyakorn, on the occasion of his birthday, vol. I. The Siam Society, Bangkok, 1965, p. 41.

⁷⁶ Ibid, p. 42.

⁷⁷ Ibid, p. 43.

ประกอบด้วย ชมุ ลาว แม้ว และชนกลุ่มอื่น ซึ่งเขาถือว่าเป็นคอมมิวนิสต์ การโฆษณาชวนเชื่อเรื่องคอมมิวนิสต์ จึงมีเรื่องของเงืองเข้าไปเกี่ยวข้องกับชมุ⁷⁸

เมื่อเปรียบเทียบเรื่องของ เงือง หรือ เจียง ในนิทานของชนเผ่าชมุและเผ่าสะเตียง กับเรื่องของ พญาเงือง ในวรรณกรรมของชนเผ่าไทจากล้านนา ล้านช้าง และสิบสองพันนาแล้ว จะเห็นว่า แมว่าตัวละครจะมีชื่อตรงกัน หรือใกล้เคียงกัน แต่ก็มีลักษณะแตกต่างกัน กล่าวคือ พญาเงืองในวรรณกรรมของชนเผ่าไท มีลักษณะเป็นกษัตริย์ที่เป็นวีรบุรุษ ผู้กล้าหาญชาญชัยในการรบ มีเคษานุภาพเป็นที่เกรงขามทั้งในบรรดาชนเผ่าไทและเผ่าพันธุ์อื่น แมว่าในวรรณกรรมบางเรื่อง พญาเงืองมีลักษณะเป็นพระเอกในนิทานวีรบุรุษ คือ มีเชื้อสายของเทพ แต่เมื่อดำรงชีวิตอยู่ก็มีพฤติกรรมเป็นมนุษย์ธรรมดา อยู่ในสังคมที่มีวัฒนธรรมสืบทอดมานานแล้ว ไม่ได้มีลักษณะเป็นเทพผู้สร้างสรรพสิ่ง หรือ วีรบุรุษทางวัฒนธรรม ผู้ให้กำเนิดวัฒนธรรม ประเพณี เหมือนเงือง ในนิทานของพวกชมุและสะเตียง

อย่างไรก็ดี การที่ตัวละครในวรรณกรรมของชนเผ่าไท และวรรณกรรมของชนเผ่าชมุและสะเตียงมีชื่อตรงกัน หรือใกล้เคียงกันเช่นนี้ อาจอธิบายโดยอาศัยความรู้ทางคติชนวิทยา ในเรื่องทฤษฎีแห่งกำเนิดนิทาน 2 ทฤษฎี ดังนี้

1. ทฤษฎีพหุกำเนิด นักวิชาการที่เชื่อในทฤษฎีนี้โดยมากเป็นนักมานุษยวิทยา มีความเห็นว่า นิทานสามารถเกิดขึ้นจากทุกแห่งในโลกได้ เพราะมนุษย์ทุกสังคมผ่านขั้นตอนของวัฒนธรรมเหมือน ๆ กัน คือ ผ่านชีวิตแบบสังคมบรรพชน (primitive) มาก่อน และแบบแผนในการดำรงชีวิตของมนุษย์ในระดับนี้จะเหมือน ๆ กัน มีความเชื่อทำนองเดียวกัน⁷⁹ นิทานของแหล่งหนึ่งจึงอาจมีลักษณะคล้ายคลึงกับนิทานที่เกิดขึ้นจากอีกแหล่งหนึ่ง โดยที่คนในสังคม 2 แหล่งไม่ได้มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันเลยก็ได้ ถ้าอธิบายตามทฤษฎีนี้ ก็อาจกล่าวว่า การที่วีรบุรุษในวรรณกรรมของชนเผ่าไท มีชื่อตรงกับ เงือง เทพและวีรบุรุษทางวัฒนธรรมของชนเผ่าชมุ ลาว เป็นความบังเอิญ ไม่ได้เกิดจากการหยิบยืมเมื่อมีการถ่ายทอดวัฒนธรรมกัน

⁷⁸ William A. Smalley, Ibid, p.

⁷⁹ ศิราพร ฐิตะฐาน, ทฤษฎีการแพร่กระจายของนิทาน, หน้า 7-8.

2. ทฤษฎีเอกภพกำเนิด นักวิชาการทางคติชนวิทยาส่วนใหญ่เชื่อในทฤษฎีนี้ คือ เชื่อกันว่า นิทานทั้งหลายมีแหล่งกำเนิดเพียงแหล่งเดียว จากแหล่งนั้นนิทานจะได้รับการถ่ายทอดไปยังที่ต่าง ๆ แล้วเล่าสืบทอดกันมาจนทุกวันนี้⁸⁰ และเมื่อนิทานแพร่กระจายไปยังที่ต่าง ๆ แล้ว ก็จะมีลักษณะต่าง ๆ เกิดขึ้นกับนิทานเรื่องนั้น ๆ คือ เกิดความละความ เปลี่ยนรายละเอียด การขยายความ การผนวกเรื่อง การสลับเหตุการณ์ และการอนุรักษ์ตนเอง⁸¹ นิทานที่เล่าต่อมาจึงอาจเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมทั้งในด้านลักษณะของตัวละคร พฤติกรรมของตัวละคร และวิถีชีวิตของตัวละคร นอกจากนั้น ยังอาจเปลี่ยนรูปแบบจากนิทานประเภทหนึ่ง ไปเป็นนิทานอีกประเภทหนึ่งได้ เช่น จากเทพปกรณัมเป็นนิทานประจำถิ่น เป็นนิทานมหัศจรรย์ หรือเป็นนิทานศาสนา⁸² ของอีกศาสนาหนึ่งก็ได้ ดังจะเห็นได้จากเรื่องรามายณะของอินเดีย ซึ่งเดิมเป็นนิทานประเภทเทพปกรณัมในศาสนาฮินดู เมื่อแพร่กระจายเข้าสู่ประเทศไทย เรื่องเล่าที่ลพบุรีเกี่ยวกับทะเลชุบศร หรือเรื่องท้าวกกขนาก มีลักษณะเป็นนิทานประจำถิ่น อธิบายความเป็นมาของสถานที่ในท้องถิ่นไป ในขณะที่ในภาคเหนือมีวรรณกรรมเรื่อง หรมาน หรือ พรหมจักร ซึ่งมีที่มาจากเรื่องรามายณะ แต่เป็นเรื่องที่แต่งขึ้นเพื่อใช้เทศนา จึงมีลักษณะเป็นนิทานชาดก เป็นต้น

เจมส์ อาร์.แชมเบอร์เลน เล่าว่า จากการศึกษาทางภาษาศาสตร์พบว่า มีการใช้ภาษาปะปนกันระหว่างกลุ่มชนที่อาศัยอยู่ในประเทศลาวและสิบสองจุไทย ได้แก่ กลุ่มชนชาวลาว ชาวขมุและไทคำ เขาจึงสันนิษฐานว่า ในค่านิทานและเรื่องเล่าต่าง ๆ ก็อาจมีการถ่ายทอด และนำเรื่องราวมาผสมปนเปกันเช่นกัน⁸³

⁸⁰ ศีราพร ฐิตะฐาน, ทฤษฎีการแพร่กระจายของนิทาน, หน้า 3.

⁸¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 30-31.

⁸² ดู คำอธิบายเรื่องนิทานประเภทต่าง ๆ ได้ ใน ประคอง นิมมานเหมินท์ "นิทานพื้นบ้าน" ใน เอกสารการสอนชุดวิชาภาษาไทย 8 คติชนวิทยาสำหรับครู มหาวิทยาลัยสุโขทัย, 2528, หน้า 60-72.

⁸³ ดู James R. Chamberlain, Op. Cit., p. 23.

ข้อเสนอของเจมส์ อาร์ แชมเบอร์เลน นั้นาคิความีทางจะเป็นไปได้ ดังจะเห็นได้จากเรื่องกำเนิดคนจากน้ำเต้า ที่มีปรากฏอยู่ในพงศาวดารล้านช้างนั้น พวกขมุ ก็มีนิทานอธิบายกำเนิดคนเผ่าพันธุ์ต่าง ๆ ในลักษณะทำนองเดียวกัน⁸⁴

การที่ "เงือง" ในวรรณกรรมของชาวขมุและสะเตียง มีชื่อและเรื่องราวบางประเด็นคล้ายคลึงกับ พญาเงือง ในวรรณกรรมของชนเผ่าไท อธิบายได้ว่าน่าจะเกิดขึ้นจากอิทธิพลการแพร่กระจายของกรเลาเรื่อง ค่ายเหตุที่กลุ่มชนเผ่าชาติต่าง ๆ มีความใกล้ชิดกับกลุ่มชนชาวไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งในล้านช้าง การถ่ายทอดวัฒนธรรมประเพณี ระหว่างชนเผ่าไทและชนเผ่าชาติจึงเป็นสิ่งเป็นไปได้ อาจสันนิษฐานความเป็นมาของเรื่องได้เป็น 2 ทาง ดังนี้

1. ชนเผ่าชานำเอาชื่อตัวละครและเรื่องราวบางประเด็นในวรรณกรรมเกี่ยวกับพญาเงืองของชนเผ่าไท ไปผสมปนเปกับเทพปกรณัมของตนซึ่งมีมาแต่คติน่าสังเกตว่าเรื่อง "เงือง" ของชนเผ่าขมุเรื่องที่ 3 ตอนต้นเรื่อง มีลักษณะคล้ายคลึงกับเรื่องอายเจ็คไท ซึ่งเป็นนิทานประเภทเรื่องไม้ เป็นที่รู้จักกันดีในภาคเหนือและภาคอีสานของไทย ตลอดจนในล้านช้าง⁸⁵ และเรื่องเลาเรื่องที่ 4 ก็มีบางส่วนคล้ายคลึงกับเรื่องของพญาเงือง และเรื่องของเจ้าเงืองหาญดังกล่าวแล้ว

2. อาจเป็นไปได้เช่นกันว่า ชนเผ่าไทเป็นฝ่ายนำเอาเรื่อง "เงือง" ของชนเผ่าชามาเปลี่ยนแปลงปรับปรุง จนกระทั่งพัฒนาขึ้นเป็นวีรบุรุษในประวัติศาสตร์

นอกจากนี้ ดังได้กล่าวแล้วในบทที่ 1 เคลาส์ โรเซนแบร์ก เคยตั้งข้อสังเกตว่า เรื่องของพญาเงืองมีส่วนคล้ายคลึงกับเรื่องของหนงจื่อเกา หัวหน้าชนเผ่าไทในมณฑลกวางสี ซึ่งเคยก่อกบฏต่อต้าน และร่วมกับผู้นำกลุ่มชนชาติไทอื่น ๆ ทำสงครามกับจีน รัชชนะได้บางส่วนของกวางสี แต่ทอนหลังถูกกษัตริย์นานเจ้าจับ

⁸⁴ ดู Kristina Lindell, et al, Folk Tales from Kammu III pp. 3-8.

⁸⁵ ดู ประคอง นิมมานเหมินท์, "นิทานพื้นบ้าน" ใน ภาษาไทย 8 ศตวรรษวิทยาสำหรับครู, หน้า 209-211.

ประหารชีวิต⁸⁶ เมื่อเปรียบเทียบเรื่องของหนงจื่อเกากับเรื่องของพญาเจืองแล้ว อาจกล่าวได้ว่า มีส่วนคล้ายคลึงกันอยู่บ้าง โดยเฉพาะเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นในระยะ สมัยใกล้เคียงกัน แต่ยังไม่มียุทธศาสตร์เพียงพอที่จะยืนยันได้ว่าเป็นบุคคลเดียวกัน

เจมส์ อาร์. แชมเบอร์เลน ให้ความเห็นว่า อาจเป็นไปได้ว่า เรื่องของ พญาเจืองเป็นเรื่องเล่าระหว่างชนเผ่าไทคังเคิม ซึ่งตั้งถิ่นฐานอยู่แถบบริเวณรอยต่อ ระหว่างมณฑลทกวางสีกับเวียตนาม แล้วเรื่องได้แพร่กระจายไปสู่ชนเผ่าไทกลุ่มอื่น ๆ ตลอดจนชนเผ่าชา และเรื่องได้พัฒนาสูงสุดจนเป็นบุคคลในประวัติศาสตร์ในล้านนา⁸⁷ นับเป็นความเห็นที่น่าสนใจ แต่ขณะเดียวกัน เมื่อพิจารณาเรื่องราวของพญาเจือง ที่ปรากฏคล้ายคลึงกันในวรรณกรรมจากล้านนา ลีปสองพันนา และล้านช้าง เป็นเรื่อง ที่ให้ความสำคัญแก่นักบริวารวงศ์เจียงหยางเชียงแสน ก็อาจสันนิษฐานได้อีกว่า เรื่องของ พญาเจืองเป็นที่กล่าวขวัญเลื่องลือในดินแดนแถบล้านนาก่อน แล้วจึงแพร่กระจายไป สู่ดินอื่น

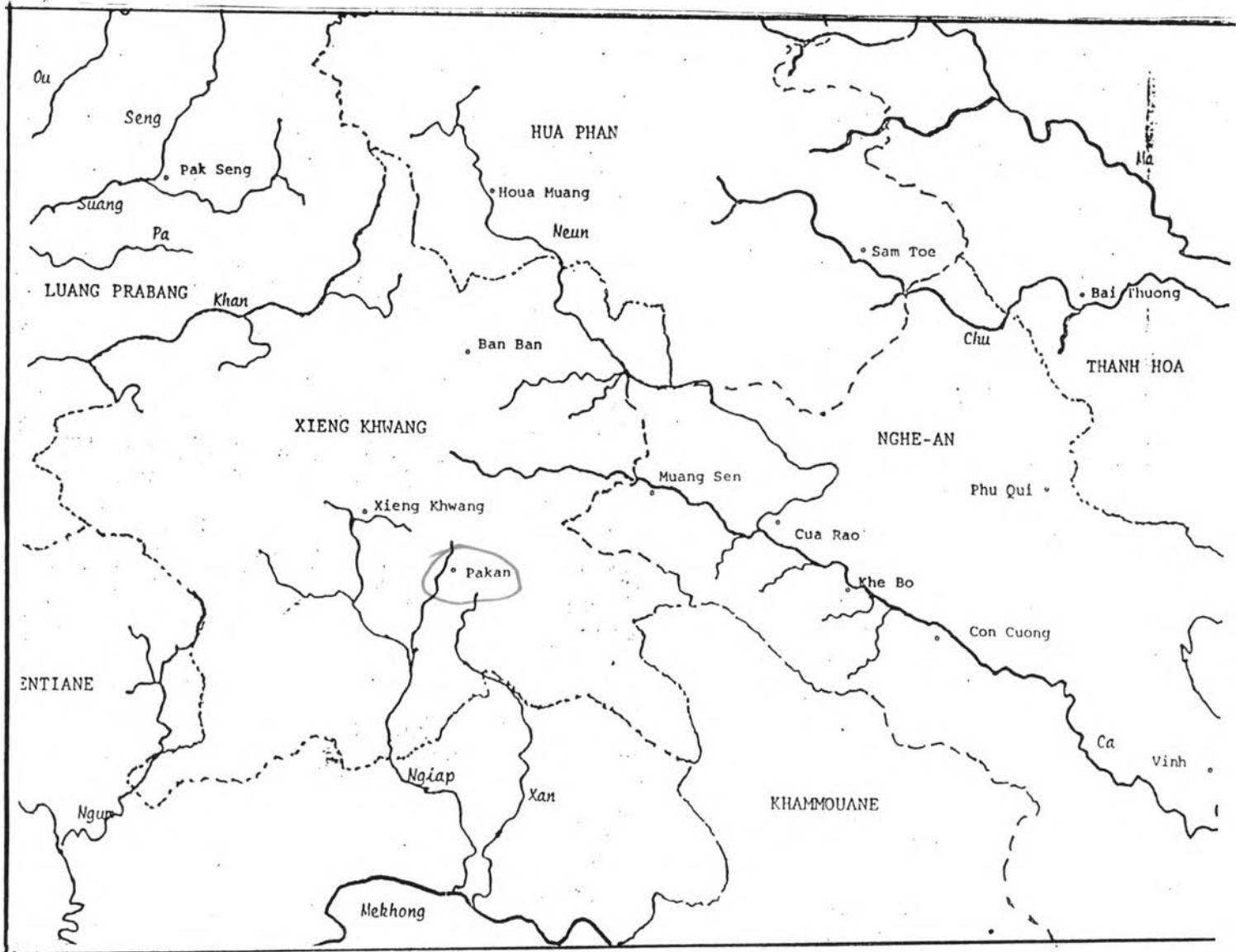
การจะสรุปอย่างใดอย่างหนึ่งนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าจำเป็นต้องมีหลักฐานให้เห็นแน่ชัดว่า ที่ เป็นอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาแหล่งกำเนิดของเรื่อง ผู้ศึกษาจะ

⁸⁶ ดู เรื่อง หนงจื่อเกากอกบฏอราชวงศ์ชง ใน สุชาติ ภูมิบริรักษ์, สืบประวัติศาสตร์ไทย นานเจ้า อาณาจักรของใคร (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ วรรณกรรมเพื่อชีวิต, 2526), หน้า 131.

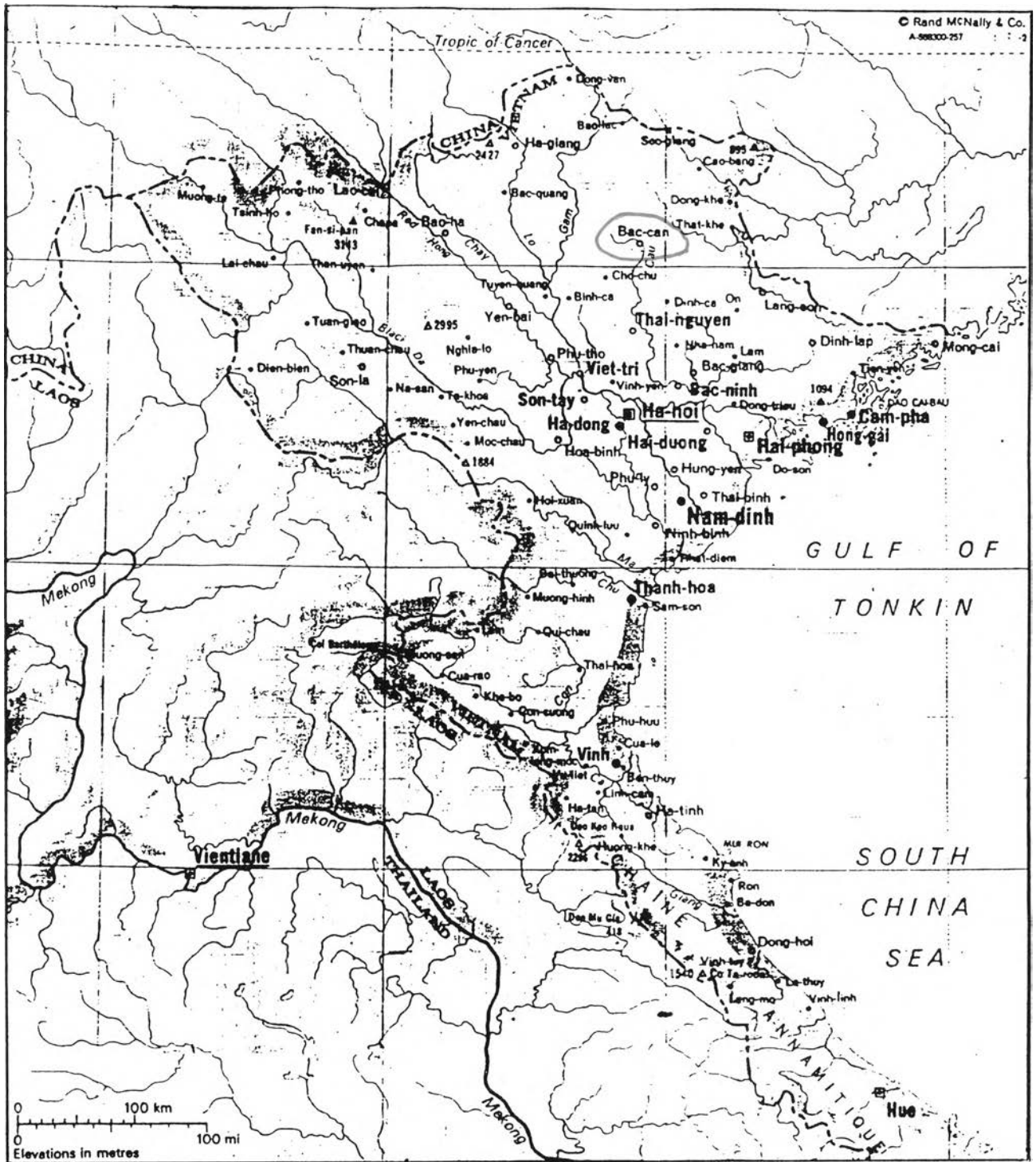
⁸⁷ จากการสนทนากับ เจมส์ อาร์. แชมเบอร์เลน วันที่ 24 กรกฎาคม 2530.

ต้องรวบรวมเรื่องเล่าเกี่ยวกับพญาเจือง หรือเรื่องที่มีตัวละครชื่อ เจือง จากดินแดนต่าง ๆ ให้ได้มากที่สุดส่วนกว่านี้ จึงจะสามารถเปรียบเทียบเพื่อหาเค้าโครงเรื่องเดิม พิจารณาพัฒนาการของเรื่อง และตัดสินใจว่า แหล่งกำเนิดของเรื่องควรอยู่ที่ใด*

* การศึกษาความเป็นมาของเรื่องเล่า คือศึกษาแหล่งกำเนิดและระยะเวลา
กำเนิดของเรื่อง มีวิธีการศึกษาทางคติชนวิทยา เรียกว่า การศึกษาแนวภูมิ-ประวัติ
(Historic-geographic method) การศึกษาแนวนี้เริ่มขึ้นโดยนักวิชาการ
ชาวฟินแลนด์ มีหลักการว่า ผู้ศึกษาจะต้องรวบรวมเรื่องเล่าส่วนต่าง ๆ ให้ได้
จำนวนมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ แล้วนำมาแยกเป็นประเด็นย่อย ๆ (trait)
เพื่อเปรียบเทียบกัน เช่น Warren Roberts ศึกษาแหล่งกำเนิดของนิทานเรื่อง
The Tale of The Kind and the Unkind Girls ได้รวบรวมนิทานเรื่องนี้
จำนวน 480 ส่วน และ Stith Thompson ซึ่งศึกษาแหล่งกำเนิดนิทานเรื่อง
The Star Husband ก็รวบรวมนิทานเรื่องนี้จากอินเดียจนถึงต่าง ๆ ถึง
86 ส่วน ดู Richard M. Dorson, Folklore and Folklife (Chicago :
The University of Chicago Press, 1972), pp. 7-12 และ
Alan Dundes, The Study of Folklore. (Prentice-Hall, Inc.,
Englewood Cliffs, N.J. 1965), pp. 414-474.

ภาพประกอบที่ 1 แผนที่เมืองเชียงขวาง สาธารณรัฐประชาชนลาว
แสดงที่ตั้งของเมืองปะกัน

ภาพประกอบที่ 2 แผนที่ประเทศเวียดนาม
แสดงที่ตั้งของเมืองบักกาน

ภาพประกอบที่ 3 แผนที่มณฑลยูนนาน

แสดงที่ตั้งเมือง Puerh ,Tengchun และ Tungwan